

و بر فراز اخگرهای شعله‌وری شب را بروز آوردم در عالم اندیشه آثار خرابه
منزل یار را بدرود میگفتم و در عالم خیال بر نشانه‌های ویرانه آن بوسه میزد.
و هم ابن سعید گوید: شنیدم ابو بکر صابونی بکرات موشحات خود را بر استاد
ابوالحسن دباح^۱ انشاد می کرد و نشنیدم وی را آفرین گوید جز در این اشعار:

سو گند بعشق صاحب خردی^۲ یاد میکنم.
که شب شیفتگان و آرزومندان را بامدادی نیست.

«نهر» بامداد منجمد شده که جریان نمی‌یابد.

و بدینسان گمان می‌کنم این شب‌دراز مرا فرادائی نیست. فریاد زدم که مگر
تو ابدی هستی یا مگر بالهای «ستاره» نسر مقراض شده است؟
که دیگر ستارگان آسمان از جای خود نمی‌جنبند؟
و از موشحات خوب ابن صابونی این اشعار است:

بحال عاشق بیمار و غم زده‌ای در نگرید

که پزشک او را رنجور ساخته است وای بر او!

محبوبش از وی دوری میجوید.

و آنگاه خواب هم در این رفتار از محبوب تقلید می‌کند.

آری خواب از ذیدگانم پریده است، ولی من جز برای ازدست دادن خواب
و خیال «معشوق» گریه نمیکنم.^۳

[در آن روز وصال او چنانکه میخواست مرا فریفت. افسوس! چه وصال بدی!
از اینرو نمی‌توانم کسی را که از من دوری گزیده خواه بصورت واقعی و خواه در
عالم خیال سرزنش کنم].

و در میان مردم عدوه (موریتانی)^۴ ابن خلف جزایری^۵ در فن موشح سرائی

۱ - زجاج در چاپ «د» غلط است. ۲ - اشاره به آیه ۴ سورة الفجر. ۳ - از اینجا
تا آغاز، و چون فن موشح سرائی در میان مردم اندلس رواج یافت... که يك برگه می‌باشد در
نسخه خطی «ینی جامع» نیست. ۴ - Mauritanie ۵ - منسوب به الجزیره.

نامور میباشد و او سراینده موشحه مشهور است :
 دست بامداد آتشنه روشنائی را در مجمر گل بر افروخت.
 دیگر از شاعران آن ناحیه «موریتانی» ابن خزر^۱ بجائی^۲ است که در موشحه‌ای
 گوید :

روز گاردندان موافق نشان میدهد .
 درود بر تو باد به لبخند آن .
 و از آثار دلپذیر متأخران موشحه ابن سهل^۳ است و او شاعری است که نخست
 در اشبیلیه و سپس در سبته شهرت یافته است و موشحه وی بدینسان آغاز میشود:
 آیا آهوئی که در مامن بی گزند بسر میبرد کمین کرده است تادل عاشق
 شیدا را که بدو پناه آورده از سایه بان^۴ منع کند؟
 از اینرو آن دل مانند اخگری که باد صبا بر آن بوزد در تب و تاب است.
 و دوست ما وزیر ابو عبدالله بن خطیب شاعر اندلس و مغرب که نام وی گذشت
 موشحه‌ای بهمین اسلوب بدینسان سروده است: فزون باد ترا باران،
 هنگامی که میبارد. ای روزگار وصل در اندلس!
 وصل تو جز خواب و خیال یا فرصت مناسب زود گذری بیش نبود.
 آنگاه روزگار زمام آرزوهای گوناگون و پراکنده ما را بر حسب دلخواه
 و فرمانمان بدست گرفته و مطیع ما بود و بهر سوی که ترسیم می شد حرکت
 میکرد .

در حالی که گروهائی «از آرزوها» را چه يك يك و چه دو بدو و مانند

۱- هزر (ن. ل) . ۲- منسوب به بجایه «Bougie» . ۳- ابراهیم بن سهل اسرائیلی اشبیلی
 شاعر نامدار از اسپانیولیهای بود که ادبیات عرب را فراگرفت و آنانرا «مستعرب» میخواندند وی در
 غزل مهارت داشت و اشعار لطیف میسرود . ابن سهل در ۴۰ سالگی بسال ۵۴۹ هـ (۱۲۵۱ م)
 درگذشت و گویند غرق شد. (از ادباء العرب ص ۹۰) . ۴- ترجمه مکنس است که بمعنی: جای-
 باش آهو و دیگر جانوران است که از گرما در آن جای میگیرند. از (اقرب الموارد).

جماعتی که در موسم «حج» به مکه سفر می کنند حرکت میداد. باران سرتاسر سبزه زارها را تا بناگ ساخته است و از اینرو گلها در آن جامه در خشان لبخند میزنند.

نعمان «شقایق» از باران (پدرش) «ماء السماء» سیراب میشود. یا «گلهای نعمان از باران روایت میکنند».

همچنان که مالک از انس (پدر خویش) روایت میکند^۱. حسن و زیبایی بدان جامه راه راه و مطرزی در پوشید که از آن برظریفترین جامه ها مفاخره میکند.

در شبهایی که «تیرگی» راز عشق را نهان میساخت، اگر رخسارهای تابنده مهرویانی نمیبود که چون آفتاب میدرخشیدند.

جام که همچون ستاره ای در آن شب تیره میدرخشید در يك حرکت مستقیم و با تأثیر فرخنده ای، خم شد و پائین آمد «بسوی دستهای ما».

این نیازی بود که هیچ گونه عیب و نقصانی در آن یافت نمیشد جز اینکه زود گذر بود و مانند يك چشم بر هم زدن «آن ساعات خوش» سپری شد.

هنگامی که خواب برای ما لذت بخش بود^۲، ناگهان بامدادان مانند نگهبانی که در کمین باشد بر ما هجوم کرد.

آیا ستارگان بدقت بما می نگرستند یا دیدگان «گل» نرگس در ما اثر میکرد؟

۱ - شاعر کوشیده است در این شعر صنایع لفظی: ایهام و جناس و مراعات النظیر و مانند اینها را بکار برد؛ زیرا «روی» (بفتح رو) در مصراع اول بمعنی روایت کرد آنرا «روی» (بکسر ر- فتح ی) بخوانیم بمعنی سیراب شده است میباید در صورت نخست با «یروی مالک عن انس» در مصراع دوم مناسب است و در صورت دوم با معنی لغوی «ماء السماء» در همان مصراع. و نعمان هم بمعنی شقایق وهم نام پسر «ماء السماء» پادشاه حیره و نیز نام ابوحنیفه است که در معنی اخیر با «مالک» در مصراع دوم مناسبت پیدا میکند. و راستی روایت شقایق از باران، در گلها و حسن منظر آن پدیدار است. ۲ - هنگامی که الفت و دوستی اندکی بما لذت میداد (ن.ل).

برای کسی که «از قیود» رهایی یافته و بوستان «دلربا» او را شادمان ساخته است کدام تسلی بخش «بہتر از این ممکن است اورا دلخوش کند»؟
 گلها فرصت‌ها را از او می‌ربایند و از شری که در امان نبود هم اکنون آسوده است.
 در این هنگام آب جویبار با سنگریزه‌ها «که در کف آن است» راز و نیاز میکند. و یاران هر يك بادل داده خود گوشه تنهائی را بر گزیده‌اند.
 آنها گلها را با دیده غیرت و رشک مینگریستند.
 «چون گلها را از دلارام خود زیباتر مییافتند» و از خشم جامه‌ای (سرخ-رنگ) بر تن میکردند که گلها بدان آرایش یافته بودند.
 مورد را می‌بینی که همچون خردمند و دور اندیشی بادو گوش اسب استراق-سمع می‌کند.^۲

ای مردم محبوب‌قبیله‌ای که بر ساحل وادی غضا^۳ اقامت دارید و جایگاه شما در دل من است!

عشق من این فضای پهناور را بر شما تنگ کرده است.
 من اهمیت نمیدهم که بر ساحل شرقی یا غربی آن باشید.
 پیمان مودت و دوستی دیرین را که میان ما بود تجدید کنید و دل داده‌ای را که بشما پناه آورده است از رنج و غم برهانید.
 از خدا بترسید! و عاشقی را که دمبدم عشق جانکاه اعضای وجودش را از هم می‌گسلد، بار دیگر زنده کنید.
 عاشقی که در نهایت کرم وجود دل خود را بر شما وقف کرده است. آیا شما به ویرانی وقف راضی میشوید.

دلبری از قبیله شما بسبب تلقینات آرزوها بدل من نزدیک است. هر چند «بظاهر»

۱ - شجرالآس. ۲ - شاعر برگهای مورد را بگوش اسب تشبیه کرده است. ۳ - غضا، وادی است به نجد. (منتهی‌الارب) و نیز بمعنی گیاه غضا است و آن گیاهی است خار دار دارای آنتی بسیار سوزان و پردوام و شاید منظور در بیت، وادی پر غضا است.

او از من دور میباشد.

ماهی است که از بر آمدن او در مغرب تیره بختی شیفتگانش پدید آمده است
در حالیکه آن ماه خود نیک بخت است.

در عشق او نیکوکار و گناهکار میان وعد و وعید یکسانند.

با نگاه افسونگرانه و لبان شیرین خود همچون نفس در جان جای میگیرد
و آنرا جولانگاه خود میسازد .

تیر «نگاه» را راست و نامگذاری کرد^۱ «بنام هر که بخواهد او را شکار کند»
و دل مرا هدف ساخت و همچون صیادی آنرا بغارت برد.

اگر ستم پیشه است و امید از دست برفت و دل دلداده اش از شوق میگذارد با
اینهمه او نخستین محبوب جیان است. و در عشق نمیتوان برای دلآرام گناهی
قائل شد.

فرمان او در همه سینهها و دلپائی که آنها را ناتوان و رنجور ساخته است
کارگر و نافذ است و آنرا بجان می پذیرند .

نگاه او «برای رسیدگی» بقضاوت پرداخت، ولی از روی هوی و هوس
داوری کرد و جانب دلپای ناتوان را در نظر نگرفت .

در دادخواهی ستمدیده را بجای ستمگرمی گیرد و نیکوکار و بدکار را یکسان
کیفر می دهد.

دریغابر دل من! که هر گاه باد صبا میوزد، اندوه نوینی از شوق دلداده بدان
باز می آورد:

در لوح برای دل من گفتار او نوشته شده است : «عذاب من هر آینه سخت
است»^۲.

۱ - ن . ل : تیر نگاه را راست کرد و در جای کشت و هدف اول من بود .. ۲ - ان عذاب
لشدینس : ابراهیم . آ. ۷

این سرنوشت برای دلم درد و رنج فراهم آورده پس دلم بسبب غمها و دردها در رنج بی پایانی است. و آنچنان درد درونم در سوزوگداز است، که گوئی آتش در گیاه خشك افتاده است .

این عشق از جان من بجز رمقی بجای نگذاشته است و هم اکنون زندگی من همچون باقیماندهٔ روز پس از چیرگی سپاه ظلمت و تیرگیست .

ای دل ! فرمان سرنوشت و قضا تسلیم شو!

و وقت را بیازگشت و توبه بگذران .

یاد آوری روزگار گذشته را فروگذار، روزگاری که در آمیخته باخشنودی و درشتی «شادی و اندوه» بود سپری شده است.

و از مولای «شاهزاده» پسندیده خوئی سخن بمیان آور که الهام شدهٔ توفیق

در قرآن است .

بخشندهٔ کامل و با اصل و حسبی که هنگام نبردهمچون شیر برزین است و

گاه بزم مانده ماه تمام در محفل میدرخشد .

پیروزی آنچنان بر او نازل میشود که وحی بروح القدس نازل میشود .

اما در موشحاتی که مردم مشرق سروده‌اند، آثار تکلف نمودار است و از

بهترین نمونه‌های آنها موشحهٔ ابن‌سناء الملك مصری است که در شرق و غرب شهرت

یافته و آغاز آن چنین است :

دلداد من پردهٔ نور را از چهره برافکنده است مشک «زلف» بر کافور در روی

گلنار دیده میشود .

ای ابرها! تپه‌ها و پشته‌ها را تا جدار کنید و آنها را بزبورها «گلها» بیارائید.

پیچ و خمهای جویبارها را دست بند آنها قرار دهید !

و چون فن موشح سرائی در میان مردم اندلس رواج یافت و عموم اهالی بعلت روانی نوع و زیبایی شکل و ترصیع اجزای (توازن کلمات) اینگونه شعر، از آن استقبال کردند، تمام مردم «شاعران» شهرهای گوناگون بدان سبک شعرها سرودند و بزبان محلی خود آن شیوه را تقلید کردند بی آنکه به اعراب (حرکات آخر کلمه) مقید باشند و فن نوی از آن ابداع کردند که آنرا بنام «زجل» (تصنیف) خواندند و تا این روزگار هم آن شیوه را همچنان حفظ کرده اند و بر حسب مقاصد و مضامینی که می‌اندیشند بدان اسلوب «زجل» میسرایند.

و از اینرو انواع قابل تحسین و شگفتی بیادگار گذاشته‌اند، و بر حسب زبان غیر فصیح خود (نسبت بزبان عربی مضر) مجال وسیعی برای بلاغت در این اسلوب بدست آورده‌اند و نخستین کسی که این شیوه زجل سازی را ابداع کرده ابوبکر- ابن قزمان^۱ است. و هر چند پیش از او هم دیگران در اندلس زجل سروده‌اند لیکن شیرینی اسلوب و قالب‌ریزی متناسب معانی در الفاظ دلپسند، و زیبایی تراکیب جذاب این فن تنها در روزگار ابن قزمان^۱ پدید آمده است و او در روزگار نقاب پوشان (مرابطان) میزیسته و سر آمد و پیشوای کلیه زجل سازان بشمار میرفته است.

ابن سعید گوید: «من دیدم زجل‌های ویرا در بغداد بیش از شهرهای مغرب روایت میکنند».

و هم گوید: و از «ابوالحسن بن جحدر اشبیلی» پیشوای زجل سازان این عصر شنیدم که میگفت:

۱- ابن قزمان: ابوبکر محمد وزیر عبدالملک بن قزمان یا ابوبکر عیسی بن عبدالملک بن قزمان مغربی قرطبی. در جوانی بخدمت متوکل آخرین فروانرا از بنی افسس در بطلیوس پیوست و سفرهای چند در اندلس کرد و شهر اشبیله و غرناطه را بدید و در غرناطه صحبت شاعره «نزهون» را ادراک کرد. موشحات بسیاری بزبان عامه داشته و نیز نوعی دیگر از شعر موسوم به زجل از اقتراحات اوست و آن قول و تصنیف گونه‌ایست دیوان او بسال ۱۸۹۶ مسیحی مطابق ۱۳۱۳ در اروپا از نسخه پتروگراد طبع و منتشر شده در قلائد العقیان فتح بن خاقان و تحفة القادیم ابن ابار و کتاب الذخیره ابن بسام نام او مسطور است. وفات وی بسال ۵۵۵ هجری است (از لغت نامه دهخدا).

هیچیک از استادان و بزرگان این فن به‌چنین بدیهه‌گوئی حیرت‌آوری که ابن قزمان استاد و پیشوای این هنر آغاز کرده است، قادر نبوده‌اند: وی روزی با برخی از یاران خود بگردش میرود و با آنان در زیر سایه‌بانی می‌نشیند. روبروی ایشان مجسمه‌شیری از سنگ مرمر بوده است و از دهن آن آب بر روی تخته‌های سنگی فرو میریخته که پلکانی را تشکیل میداده‌اند. ابن قزمان میسراید:

سایه‌بانی بر روی تختی (صفحه‌ای) ساخته شده است که مانند رواقی «ایوانی» است.

و شیری که ماری را بدرشتی ساق بلعیده است و دهان خود را همچون انسانی که در حال هکچه زدن باشد باز کرده است. «و آن مار» از آنجا «دهان شیر» غرش کنان بر روی تخته سنگها دوان و گریزان است.

و ابن قزمان با اینکه معمولاً در قرطبه^۱ سکونت داشت، ولی به اشبیلیه نیز بسیار رفت و آمد میکرد و پیاپی بتماشای رودخانه آن شهر میرفت. روزی گروهی از زجل‌سازان نامور برای تفریح و تفریح در آنجا گردآمده و برفراز رودخانه بگردش پرداخته بودند، پسر بچه زیبارخی از خاندانهای بزرگ آن شهر نیز همراه آنان بود و هنگامی که همه ایشان برای شکار در زورق نشسته بودند بسرودن زجلهائی در وصف حال آغاز کردند و عیسی بلیدی گفت: دل من میخواهد خود را «از جور معشوق» برهاند، در حالیکه از دست رفته است و عشق هنوز آنرا به «مهلکه» نزدیک میکند. این بیچاره‌ای را که از بارهای سنگین «عشق» رنجور و آزرده شده است ببینید، بسبب مصیبت بزرگی که بدان گرفتار شده است، مضطرب و پریشان است.

بیشک اگر آن چشمان زیبای سیاه غایب شوند دل مرا غمزده و افسرده
میکنند و با همه آن چشمان سیاه دل مرا ناتوان و زبون ساخته‌اند.

آنگاه ابو عمر و زاهد اشبیلی گفت:

دلربایی آغاز کرد، و این عشق است که او را به بودن دلها و امیدارد و اصرار
دارد دلها را شکار کند.

می بینی چه چیزی او را به رنج دادن و آزار برمی‌انگیزد؟

هوس کرد عشق را بازیچه خود سازد. و از این بازی او، گروه بسیاری از
مردم هلاک شدند.

سپس ابوالحسن مقری دانی سرود:

روزخوشی است؛ همه بینندگان از زیباییهای آن درشگفتند و آنرا میستایند

می و مهرویان در پیرامون من فراهم است.

هنگامیکه دوستان در زیر درخت صنوبر بخواب قیلوله رفته‌اند شایسته‌تر

برای من این است که بشکار ماهی پردازم و آنگاه آن چشمان دلفریب را تماشا کنم.

آنگاه ابو بکر بن مرتین گفت:

براستی میخواهی در کشتی سوار شوی، بر روی رودخانه دل‌انگیزی که در

آنجا ماهیها و صیاد دیده میشوند. آن صیاد ماهیها را شکار نکرده‌است، بلکه دام

او پر از دلهای مردم است.

سپس ابو بکر بن قرمان سرود:

هنگامیکه «آن پسر» آستین خود را برای انداختن دام بالا میزند، می بینی

چگونه ماهیها خود را بدان سو پرتاب میکنند؟

آنها نمیخواهند در دام بیفتند، بلکه آهنگ آن دارند آن دستهای کوچک

۱ - ابو عمر بن زاهد اشبیلی. (چاپ دارالکتاب اللبنانی). ابو عمر زاهد اشبیلی (نسخه خطی «ینی-جامع»).

دلایز را ببوسند.

و در همان عصر در خاور اندلس شاعری زجل ساز بنام محلف^۱ اسود بود که زجل‌های بسیار نیکوئی داشت یکی از زجل‌های وی بدینسان آغاز میشود:
منکه همیشه از گرفتاری میترسیدم. سرانجام گرفتار شدم و عشق مرا بسر-
نوشت غم‌انگیزی دچار ساخت.

و در همین زجل گوید:

هنگامیکه به آن گونه‌های نجیب زیبامینگری، سرخی سراسر آن را فرامیگیرد.
ای جوینده کیمیا! افسوس که در چشمان منست که به سیم مینگرد و آنرا به‌زیر
تبدیل میکند.

و پس از ایشان گروهی از زجل‌سرایان پدید آمدند که سرآمد آنان
مدغلیس^۲ بود و او را در این شیوه شعر آثارشگفتی است. چنانکه در زجل مشهور
خود گوید:

باران نرمی می‌بارد	و شعاع آفتاب میدرخشد
آن يك سیمین و این یکی	زرین جلوه گر شده‌است.
گیاه‌ها سیراب و سرمست میشوند	و شاخه‌های درختان دررقص و طربند
«آنها میخواهند بسوی ما بیایند	اما شرمگین میشوند و میگریزند» ^۳

و این اشعار از بهترین زجل‌های اوست:

روشنائی تابید و ستارگان سرگردانند،

برخیز که باهم خستگی و افسردگی را از خود برانیم.

مخلوطی از صراحی نوشیدم که نزد من از عسل شیرین تراست.

ای آنکه مرا بر آنچه خود تقلید میکنی، مورد ملامت قرار میدهی خدا ترا

۱ - ن. ل. محلف. ۲ - در نسخه خطی «ینی جامع» و چاپ «پ» مدغلیس و در چاپهای مصر و بیروت مدغلیس است. ۳ - این شعر در چاپ پاریس نیست.

به آنچه میگوئی مقلد کند.
 تو میگوئی این گناه، گناه دیگری تولید میکند.
 و خرد را تباه میسازد
 البته برای تو اقامت در سرزمین حجاز سزاوارتر است چه چیزی ترا باین
 گفتارهای بیهوده با من واداشته است؟
 تو رهسپار حج و زیارت شو،
 و مرا بنوشیدن خود رها کن،
 برای کسیکه قدرت و استطاعت ندارد،
 نیت از عمل بهتر است.

و پس از زجل سرایان مزبور در اشبیلیه «ابن جحدر» پدید آمد و او کسی
 است که بر دیگر زجل سازان هنگام فتح میورقه^۱ برتری یافت و علت آن زجلی
 بود که آغاز آن چنین است:
 هر که با توحید دشمنی کند بشمشیر نابود میشود من از کسانی که با حق
 خصومت میورزند بیزارم.

ابن سعید گوید: من ابن جحدر و شاگرد او یعنی^۲ را دیدم و یعنی گوینده
 زجل معروفی است که آغاز آن چنین است:
 کاش بدیدار دلدارم نائل می آمدم تا گوش او را میبوسیدم و آهسته این پیام
 کوچک را به وی میرساندم:

چرا گردن آهو را به عاریه گرفته و دهان جوجه کبک را ربوده‌ای؟
 و پس از گروه مزبور ابوالحسن سهل بن مالک پیشوای ادب در عرصه زجل-
 سازی ظهور کرد. و پس از آنان در این عصر دوست ما وزیر ابوعبدالله بن خطیب

۱ - Majorque - ۲ - این نام شناخته نشد و در جایها و نسخه‌های مختلف صورتهای زیر
 آمده است: یعبع. ممعع. بعتع. عیع. یعیع.

سرآمد شاعران است و باتفاق آرا استاد و پیشوای نظم و نثر در ملت اسلام شمرده میشود و از بهترین اشعار وی در این سبک زجلی است که بدینسان آغاز میشود:

باده را در جامها در آمیز و آنرا برای من پر کن و پیایی در ده.
ثروت تنها برای این آفریده شده است که آنرا بر باد دهند.
واز سخنان وی بر طریقهٔ صوفیان که بسبک یکی از آن گروه «بنام» ششتری^۱ سروده است این زجل است:

از طلوع «آفتاب» تا غروب آن بیک غزل در آمیخته است: هر آنکه نباید در عالم وجود باشد در گذشت و آنکه باید بماند باقی ماند.
و نیز از بهترین آثار او در همین اسلوب زجلی است که بدینسان آغاز میشود:

ای پسرک من، دوری از تو برای من بزرگترین مصیبت بشمار میرود.
و هنگامیکه بتو نزدیک شوم؛ کشتی امیدم بساحل میرسد^۲ - و در عصر وزیر ابن خطیب در اندلس زجل ساز دیگری بنام محمد بن عبدالعظیم از مردم وادی آش^۳ می زیست که در این شیوه از پیشوایان و استادان بشمار میرفت و او را زجلی است که آنرا باقتضای زجل مدغلیس:

«روشنائی تایید و ستارگان درخشانند» بدینسان سروده است:

ای رندان اسرافکار! هنگام سرمستی و شیدائی فرارسید، زیرا خورشید بپرج حمل فرود آمده است «فروردین ماه آمده است» هر روز مستی و جنون را از سر - گیرید و مبادا خرد و دور اندیشی را میان آن فاصله سازید.
بسوی «شنیل»^۴ بشتابیم، و در آنجا بر زوی چمن زارهای خرم و سر سبز بیاده گساری و مستی دست یازیم.

۱ - شاید منظور: شبستری است که در نسخ بدین صورت در آمده است. ۲ - خویشاوندانم را فراموش میکنم. (نل). ۳ - Guadix - ۴ - Xenil نام رودخانه ایست نزدیک غرناطه Grenade (دسلان ص ۴۴۱ ج ۳) شنبل در چاپ پاریس و سبیل در چاپ دارالکتاب اللبنانی غلط است.

از بغداد و خبرهای نیل سخن مگوی، سرزمین ما در نزد من بسی دلاویزتر است.

در اینجا سرزمین پهناور هموار است بمسافت بیش از چهل میل، که هنگام وزیدن باد از هر سوی، هرگز نشانه‌ای از گرد و غبار در آن نمی‌یابی و حتی باندازه‌ای که سر مه میکنند گرد و خاک در آن یافت نمیشود.

و چگونه بدینسان نباشد در صورتیکه هیچ جایگاه آبادی (باندازهٔ يك برگ کاغذ) وجود ندارد مگر اینکه «از فزونی گل وریحان» چراگاه زنبور عسل است. و این اسلوب زجل سازی، در این روزگار از فنونی است که عامهٔ مردم اندلس آنرا برگزیده‌اند و بدان شیوه شعر میسرایند. حتی آنها در سایر بحور پانزده گانه نیز همین اسلوب زجلی را ترجیح میدهند، ولی همان لغت محلی و عامیانه را در همهٔ بحور بکار میبرند و اینگونه سخنان منظوم را شعر زجلی مینامند مانند گفتار این شاعر اندلسی:

روز گارها و سالهاست که بچشمان سیاه تو عشق میورزم اما ترا نه با من مهربانی است و نه دلی نرم داری.

حتی می‌بینی که دل من از عشق تو به چه سر نوشتی دچار شده است: مانند خیشی در کورهٔ آهنگران است، که اشکهای آن جاریست و در درون آتش میگدازد و پتکها از چپ و راست «بر آن کوبیده میشود».

خدا مسیحیان را برای جنگیدن آفریده است «که مسلمانان با آنان بجنگند» ولی تو با دل‌های عاشقان میجنگی.

و از بهترین گویندگان این اسلوب در آغاز این قرن ادیب ابو عبیدالله لوشی^۱ بوده است و او راست قصیده‌ای که در آن سلطان ابن احمر را میستاید:

۱ - الالوسی (ن.ل) ولی ظاهراً لوشی صحیح است چه دسلان مینویسد: ابو عبیدالله محمدلوشی یز شک معتبری بشمار میرفته و در مصر بسال ۵۶۶۰ (۱۲۶۲م) و بقولی در سال ۶۷۰ درگذشته است.

بامداد بر آمد، ای همدم من برخیز صبحی بنوشیم و پس از شادی و طرب بخندیم.

فجر همچون سیم گداخته‌ای از ملاقات شب، سرخی شفق را نمودار ساخته است. برخیز بدلخواه کامرانی کنیم.

عیار خالص سپید و پاکیزه «روز» را می‌بینی که مانند سیم میدرخشد در حالیکه شفق زرین است؟ این سیم‌سکه ایست که در نزد بشر رائج است و چشمهای «زیبا» از آن کسب نور میکنند.

آری دوست من! این روز است که مردم در پرتو آن زندگی میکنند. و بخدا که زندگی فراخ بسی قرین خوشی و کامرانیت و شب هم برای بوسه و کنار است تا بر خوابگاه وصال، دلداگان یکدیگر را در آغوش گیرند. روزگار پس از آنکه بخل میورزید هم اکنون بخشنده شده است.^۱

و آن‌چنان که در گذشته «مردم» شربت تلخ می‌چسبیدند هم اکنون «بنینوا»^۲ مینوشند و غذای خوب میخورند رقیب گفت: شگفتا! چرا اینهمه در عشق و شراب غرق شده‌ای که همواره در حال زاری دیده میشوی؟ آنگاه ملامتگران من از این خبر در شگفت شدند. گفتم ای قوم از چه در شگفت هستید؟

من جز بادلبرزیا روی نرمخوئی عشق نمیورزم بچه علت او را «مرا» بکفر نسبت میدهید یا تکذیب میکنید جز شاعر ادیب دیگری از حسن و زیبایی بهره‌مند نمیشود. دختر باکره را بر میگزیند و زن بیوه را فرو میگذارد. راست است که

۱ - در چاپ «پ» و نسخه خطی «ینی جامع» الننی و در چاپهای مصر و بیروت (الفتی) است.
 ۲ - مصراع دوم این بیت در چاپهای مختلف بصورت‌های زیر آمده است:
 والی کتفتو من یدیه عرقموا؛ دستهایش به پشت سر بسته است. (در ترجمه ترکی).
 و لیش لیفلت «کیفلت - کسفلت» من یدیه عقربو (چاپ پاریس) و از دو دست او عقرب رها نمیشود.
 و لشل لیفلت من یدیه عقربو نسخه خطی «ینی جامع». و اش کملته من یریه عقربو. که معنی هیچیک آشکار و مناسب مقام نیست و دسلان از ترجمه آن در متن صرف نظر کرده است. ۳ - یابنین یابن نوعی قهوه است. (رجوع به «أقرب‌الموارد» ذیل «بن» شود).

جام «باده» حرام است.

آری باده بر کسی حرام است که نمیداند چگونه آنرا بنوشد. و گناه خردمندان و متفکران یا رندان لاابالی آمرزیده میشود، اگر چنین گناهی مرتکب شوند. این است آن دلبری که زیبایی وی مرا مفتون کرده است، ولی من نمی توانم با بیان زیبا و الفاظ فریبنده او را مجذوب کنم.

آهوی تابانی است که آتش را خاموش میکند، ولی دل من در آتش خاموش ناشدنی^۱ «عشق» زبانه میزند. غزالی است که همینکه بدل شیران مینگرد آنرا بیدرنگ میر باید.

آنگاه هر گاه لبخندی بزندانها را زنده میکند و پس از آه و زاری می - خندند و شادی میکنند.

دهان کوچک^۲ چون حلقه انگشتری و دندان درخشان او بمنزله خطیبی است که ملت را بخواستن بوسه موعظه میکند.

مروارید در مرجان «نشانه شده» دوست من! کدام جواهرسازی آنکه آنها را سوراخ کند بدینسان منظم کرده است؟
و ابروئی^۳ که هر چه میخواهد میکند.

آنان که آنرا به مشک تشبیه کرده اند راه خطا پیموده اند. ناز و کرشمه ای - میکند که شبهای هجر من همچون پر غراب تیره و تار میشود و بسبب آن دچار غربت و وحشت میگردد.

(موهای سیاهش) بر روی اندام سفیدی برنگ شیر است که هرگز چوپان از گوسفندان شیری بدین سفیدی ندوشیده است و دوپستان^۴ کوچک «دارد» که پیش

۱ - ترجمه غضا است که چوبی است بسیار سخت و آتش بادوامی دارد. ۲ - فمیم و فویم تصغیر فم است، (در لغت محلی آن عصر). ۳ - در متن، وشاربن (شارب) اخضر است بمعنی سبیل تازه دمیده، ولی دسلان آنرا ابرو ترجمه کرده است و چون با چند شعر بعد که از پستان گفتگو میکند منافات دارد، من هم ترجمه ویرا برگزیدم. ۴ - دسلان (نهد) را پشته و تپه ترجمه کرده که یکی از معانی نهد است در صورتیکه نهد بمعنی پستان هم آمده است.

از آن بچنین پستانهائی فشرده و سخت پی نبرده بودم، و دیدم چقدر فشرده و سخت اند.^۱
در زیر پستانها کمر باریکی است که از باریکی جوینده آنرا نمی‌یابد.
در باریکی از دین من دقیق‌تر است و آنچه ملامتگر من در این باره میگوید
راست است و من او را تکذیب نمی‌کنم.

آری با عشق تو کدام دین یا عقل برای من بجای می‌ماند هر که عشق ترا
دنبال کند دین و عقل وی ربوده میشود. و سرین سنگینی با خود میبرد که «در
گرانباری» مانند رقیب است^۲ هنگامیکه عاشق بدلدار مینگرد یا وقتی که رقیب از
معشوق مراقبت میکند^۳ زیبایی‌های تو مانند خصال امیر «شاهزاده» یا همچون
ریگهای بیابان است و کیست که بتواند آنها را بشمرد؟ «آن شاهزاده» ستون شهرها و
فصیح عرب است و از فصاحت گفتار وی، ما بشیوه‌زبان و خوی عرب متخلق میشویم.
در علم و عمل هر دو یکتاست و با سرودن شعر چقدر زیبا مینویسد.

«هنگام رزم» چه سینه‌های بسیاری را با نیزه دریده! و چه گردن‌ها را با شمشیر

زده است!

آسمان در چهار صفت بروی حسد میبرد بمن بگو که میتواند نیکوی
را بشمار آورد؟ خورشید بتابندگی و ماه به همت و باران به بخشش و ستاره به
پایگاه بلند وی «رشک میبرد». هنگامیکه سوار میشود بر مرکب بخشش می‌نشیند
و عنان توجه و عنایت و روزی دادن بمردم را رها میکند نعمت وی بهر آرزومندی
میرسد و هر که بر وی وارد شود و آهنگ عنایت وی کند از بارگاه او هرگز
نومید نمی‌گردد.

حق را که نهان بود آشکار کرد و دیگر باطل قادر نیست حق را پوشاند. در

۱ - صلابه - صلابه بقرینه؛ ما اصلبو محرف صلابه است نه صلابه که دسلان آنرا «مرمر» ترجمه کرده است. ۲ - پیداست که رقیب در اینجا بمعنی متداول امروز نیست. ۳ - در چاپ - های مصر و بیروت و نسخه خطی «ینی جامع» دو شعر اضافه هست که بعلمت نسخه بدل‌های بسیار و داشتن لغات محلی از ترجمه آنها صرف نظر شد و دسلان هم بهمین علت آنها را ترجمه نکرده است.

دل من پایهٔ پرهیزگاری بنیان نهاد از آن پس که زمانه آنرا ویران ساخته بود.
 «مردم» هنگام دیدار وی میترسند آرزوی خود را باز گویند، ولی همینکه با
 خوشروئی او روبرو میگردند ترس از دل آنان زایل میشود با جنگهای خشن و
 عبوس در حال خنده روبرو میشود. پیروز است و در این جهان نیروئی نیست که بر
 او غلبه کند هنگامی که در میان رانده شدگان «کافران» شمیر میکشد.
 بر کسی که ضربت میزند نیازی بتکرار زدن ندارد «با یک ضربت او را
 هلاک میکند».

او همنام مصطفی (ص) «محمد» است و خدا وی را بسلطنت برگزیده است.
 او خلیفهٔ مسلمانان و فرمانروای آنان است. سردار سپاهیان و آرایش موکب
 است. در برابر امارت وی همهٔ مردم سر تعظیم فرو می آورند. آری! همه شیفته
 بوسیدن دست او هستند. بنی نصر^۲ از خاندان او می باشند که روزگار را همچون
 ماه تمام اند. در آسمان بزرگواری و عظمت طلوع میکنند و آنرا غروب نیست.
 و در علو و شرافت پایگاه دوری دارند، ولی در تواضع و حیا بمردم نزدیک اند.
 تا هنگامیکه فلک گردش میکند خدا آنرا پایدار بدارد و آفتاب عظمت
 آنان بدرخشد و ستارهٔ اقبال آنان بتابد و خدا آنان را پایدار بدارد، مادام که این
 قصیده در عروض: «یا شمس خدر ماله مغربو (مغرب) تغنی می شود^۳ تا هنگامیکه
 این قصیده را در انجمنها با آهنگ بسرایند فحوای آن چنین خواهد بود: ای خورشید
 پنهان شو! که «خورشید ما را» غروبی نیست.

سپس مردم شهرهای مغرب فن جدید دیگری در شعر بوجود آوردند که مانند

۱ - در چاپ پاریس و نسخهٔ خطی «بنی جامع» یثی، یثنی است و شیئی در چاپ دارالکتاب غلط
 است. ۲ - خانوادهٔ بنی الأحمر را که در غرناطه «Grenade» سلطنت میکردند بنی نصر نیز
 مینامیدند. ۳ - ترجمهٔ دسلان چنین است، تا هنگامی که این قصیده را در انجمنها با آهنگ
 بسرایند، فحوای مطلب چنین خواهد بود: ای خورشید پنهان شو! که «خورشید ما را» غروبی نیست، ولی
 سیاق بوضوح نشان می دهد که در آن عصر قصیدهٔ معروفی بمطلع «یا شمس خدر ماله مغرب» ورد
 زبانها و غنای مننیاں بوده که شاید این قصیده بر آن عروض بوده است.

موشح از لحاظ افعیل عروضی دارای مصراعهای مزدوج بود.^۱ و اینگونه اشعار را بزبان محلی شهر خویش نیز میسرودند و آنرا «عروض بلد» نامیدند و نخستین کسی که این شیوه نوین را ابتکار کرد مردی اندلسی معروف به ابن عمیر بود که از اندلس به فاس آمد و در آن شهر اقامت گزید و آنگاه قطعه‌ای به شیوه موشح سرود، ولی در این قطعه جز در موارد قلیلی از قواعد و اصول زبان عرب خارج نشده است^۲ و قطعه مزبور چنین است:

سحر گاهان در کنار جویبار ناله و نوحه کبوتری مرا بگریه و زاری
برانگیخت.

دست بامداد پگاه تیرگی همچون مر کب را می زداید و بر دندانه‌های گل
گاو چشم «اقحوان» شبنم و باران جریان می یابد. سحر گاه بسوی بوستان شتافتم و
دیدم قطرات باران کنیزکان باغ «گلها» را بگردن بندهای جواهر آسائی آراسته
است جویبارهایی که بوسیله دولاب باغبان روان شده آنچنان است که گوئی در
گرداگرد درختان میوه مارهایی حلقه زده اند. ساق شاخه‌ها به خلخالهایی آراسته
شده بود و همه این شاخه‌ها باغ را همچون دستبندی احاطه کرده بودند. دست
باران هنگام پگاه گریبان شکوفه‌ها را دریده بود و باد بوی خوش مشک از شکوفه‌ها
بهر سوی میپرا کند. عاج «سپیدی» روز بر ننگ مشکین ابر در آمیخته شده بود و
نسیم دامکشان بر شکوفه‌ها میگذشت و بوی خوش مشک را در فضا میپرا کند.
دیدم بال و پر کبوتر در میان بر گهای شاخه درخت از قطرات شبنم تر شده
است و مانند عاشق دل از دست داده غریبی ناله و زاری آغاز کرده است.

۱ - یعنی از لحاظ قافیه مصراع اول هر بیت با مصراع اول بیت بعد از آن و مصراع دوم بیت اول با مصراع دوم پس از آن دارای يك قافیه است مانند این شعر سعدی در گلستان، اول اردیبهشت ماه جلالی ... و شعر «افکار پریشان» از مرحوم ملك الشعرای بهار که برای نمونه يك بند آن نقل میشود،
از بر این کره پست و حقیر زیر این قبه‌مینای بلند
نیست خرسندکس از خرد و کبیر من چرا بیهده باشم خرسند

۲ - دسلان مینویسد: در این قطعه شاعر تمام افکار و مضامین را از شاعران ایرانی و غیر عرب گرفته است.

و بسبب این جامه نو گوئی ردائی پیچیده شده است، ولسی او دارای نوك قرمز و پنجه حنائی رنگی بود و رشته‌های جواهری بر گردن خود داشت. در میان شاخه‌های درخت همچون عاشق دلباخته‌ای نشسته بود.

قمری بر يك بال خود تکیه کرده و آن را بالش قرار داده و بال دیگر را بر خود پیچیده و آن را لحاف خویش ساخته‌است. او از عشقی که در دل داشت شکایت میکرد و از اینرو متقارش را بسینه‌اش چسبانید و فریاد بر آورد.

گفتم: ای کبوتر! دیدگان من بخواب زفته‌است، ولی می‌بینم که تو پیوسته اشک از دیده میباری؟! گفت: آنقدر گریستم که اشکی در دیدگانم بجای نمانده است و ناچار در تمام دوران زندگانیم باید ناله و زاری کنم. گریه من برای ازدست دادن جوجه‌ایست که از لانه‌ام پرید و دیگر باز نگشت و من از عهد نوح با گریه و اندوه هم آغوش شده‌ام آیا وفا و پاسداری حقوق چنین است؟ بدیدگانم درنگر که از بس گریسته مجروح شده است؟

و حال اینکه در میان شما اگر کسی یکسال گریه و زاری کند میگوید: این ناله و زاری جانکاه مرا رنج میدهد گفتم: ای کبوتر! اگر تو در این دریای بیکران غمی که من غرق شده‌ام فرو میرفتی از حال زار من اندوهناک میشدی و سیل اشک از دیدگانم جاری میساختی.

و اگر این «آتش سوزانی» که در درون من هست در دل تو جای میداشت، شاخه‌هایی که بر روی آنها نشسته‌ای بنجا کستر^۱ مبدل میشد.

و هم اکنون چندین سالی است باندازه‌ای رنج هجران را تحمل کرده‌ام که از «شدت لاغری» بچشم دیگران نمی‌آیم و آنقدر لاغری و رنجوری جسم مرا فرو پوشیده است که جز مثنی استخوان از من باقی نمانده و این لاغری مرا از چشم

۱ - چاپ پاریس؛ دماوکان چاپ (دارالکتاب اللبنانی) ماکن. و دسلان. رمادکان، تصحیح کرده و من هم تصحیح او را ترجیح دادم بخصوص که در نسخه خطی «ینی جامع» که بعداً در دسترس من قرار گرفت نیز (رماد) است و حدس دسلان کاملاً صحیح است.

بینندگان نهان ساخته است.^۱

اگر مرگ نزد من بیاید «آزومندان» در همان دم آنرا استقبال میکنم. و هر که از این پس بمیرد ای مردم! «از درد ورنج» آسوده میشود. کبوتر بمن گفت^۲ این بالهای سفید من از اشکهای خونین‌رنگین شده است. و تا روز قیامت طوق وفاداری در گردن من است. اما هنگامیکه بدن من بجا کستر مبدل شود سرمقار من که همچون اخگر فروزانی بجای خواهد ماند، داستان «غم‌انگیز مرا» منتشر خواهد کرد.

«آنوقت» کبوتران گوناگون بر من ندبه می‌کنند و می‌گیرند. و گروهی که رنج و مشقت دوری و هجران (یار) را تحمل کرده‌اند «دردهای درونی خویش را» آشکار خواهند ساخت.

ای دنیای بهجت افزا که من در تواز آسایش و خوشی بهره‌مند نشدم، خدا حافظ!

این زجل را مردم فاس پسندیدند و بسیار بدان شیفته شدند و بر اسلوب آن بنظم از جال پرداختند، ولی اعراب (حرکات آخر کلمه) را که بکار آنان نمی‌آمد فرو گذاشتند و این نوع شعر در میان آنان شایع شد و بسیاری از زجل‌سرایان در آن مهارت و شهرت یافتند و انواع گوناگون دیگری از آن بوجود آوردند از قبیل: مزدوج و کازی^۳ و ملعبه و غزل.

و بر حسب اختلاف مزدوج کردن (ترتیب دادن) قوافی و ملاحظات دیگری که شاعران در این باره داشتند اشعار مزبور را باسامی گوناگونی میخواندند از

۱ - باد اگر درمن اوفتد ببرد که نمانده است زیر جامه تنی (سعدی)
 ۲ - در چاپهای مصر و بیروت و نسخهٔ خطی «ینی جامع» زجل در اینجا پایان می‌یابد و دو شعر بعد در آنها دیده نمیشود. و دسلان می‌گوید که در ترجمهٔ ترکی مقدمه نیز نیست. ۳ - این کلمه در چاپها و نسخه‌های مختلف بصورت‌های، کاری، کازی، کازی، کازی و مکاری آمده است و ضبط صحیح آن معلوم نشد.

جمله انواع مزدوج اشعاری است که یکی از شاعران بزرگ «ازاهالی تازا» موسوم به ابن شجاع آنها را بدینسان سروده است:

ثروت مایه آرایش دنیا «زندگی» و ارجمندی کسان است - بچهره‌های نازیبا
حسن و زیبایی می‌بخشد. از اینرو هر کس پول فراوان دارد سخن او «در همه جا»
کار میکند و پیاپیگاه بلند میرسد.

هر که دینار و درهم بسیار دارد اگر چه کوچک باشد، بزرگ میشود و
هنگامی که بزرگ قومی به بینوایی دچار گردد، کوچک میشود. کیست آنکه دل
مرا می‌فشرد و کیست که آنرا دگرگون می‌سازد؟ نزدیک بود دلم از هم بگسلد،
اگر خود را تسلیم قضا و قدر نمی‌کردم - هنگامی که بزرگ یک قوم، به شخص
بی‌اصل و نسب و حقیری پناه برد، سزااست که از این واژگونی روزگار اندوهگین
شویم و نومیدانه (و بر خلاف عادت) جامه تن را بر سر بپوشیم - هنگامیکه
فرومایگان پیشوای بزرگان بشوند و رودخانه بزرگ از جوی خرد استفاده کند،
مردم دچار زبونی و ضعف شده‌اند یا زمانه رو بفساد رفته است.

و نمیدانند چه کسی را باید مورد عتاب و سرزنش قرار دهند.

زمانی فرارسیده است که «فلان» را «ابوفلان» میخوانند و کاش بینی چگونه
بمردم پاسخ میدهند.

خلاصه زندگی کردیم تا بچشم خود دیدیم سران قوم در پوست سگ‌ها هستند.
بزرگان مردم را کسانی تشکیل میدهند که دارای پشتیبانان بسیار زبونی هستند
آنها کجا و بزرگواری کجا، آنان از این صفت‌ها بسیار دوراند.

آنها خود را وجوه شهر و ارکان و تکیه‌گاه «مملکت» می‌شمرند درحالی‌که

۱ - Taza که اروپائیان آنرا Téza میخوانند. چنانکه شهر فاس رانیز Fez تلفظ میکنند این شهر
دروسط راه ملویه «Molovia» به فاس واقع است.
از حاشیه دسلان ج ۳ ص ۴۴۸ در چاپ «پ» و نسخه خطی «ینی جامع» تازی و در چاپهای مصر
و بیروت (تازا) است.

مردم آنرا بزهایی بیش نمیدانند.

دیگراز شیوه‌های شعری آنان «مردم فاس» گفتار ابن شجاع است که در بعضی از مزدوج‌های خود میگوید:

هر که بدلبران این عصر دل بندد، رنج‌مبیرد - دوست‌من! «عشق‌را» فرو گذار!
مبادا زیبایی «مهرویان» ترا بازیچه خود سازد. هیچ مهر وئی نیست که بعد
خود وفا کند.

بندرت دلبرانی یافت میشوند که بتوانی بر آنان دل بندی و آنان هم دل‌داده
تو شوند.

آنها (مهرویان) به دلدادگان ناز و تکبر میکنند و از آنان دوری میجویند و
قصداً شکستن دل‌های مردمان میکنند.

وا کر «بادوستان» پیوند کنند بیدرننگ «آنان را» بفراق مبتلا میسازند.
وا گر پیمان ببندند، بهر صورت که باشد به پیمان شکنی میگرایند.
ماهرخی را دوست میداشتم و آنچه‌ان بدو دل‌باختم، که حاضر بودم بر گونه‌های
من گام نهد.

و بدل گفتم: ایدل! میهمانی را که بر تو فرود می‌آید گرامی وارجمند بدار
و خواری و مذلتی را که از این راه بتو میرسد آسان بگیر، چه ناگزیر بمصائب
هولناک عشق دچار خواهی شد - او را فرمانروای وجود خود ساختم و به سلطنت
او بر دل خویش تن در دادم.

کاش هنگامی که به‌وی دیده افکندم و «دل‌باخته‌اوشدم» حال مرا میدید و در
می‌یافت.^۲

۱ - يستعمدوا ظاهر محرف يتعمدوا است زیرا «استعماد» در لغت نیامده است. ۲ - این شعر را که دسلان هم بعلمت اختلاف تسخ و عدم وضوح لغات و طرز ترکیب ترجمه نکرده عیناً با اختلافات نقل و از ترجمه آن صرف نظر میکنم؛ نرجع مثل در حولی فوجه الفدیر - ندربه و ینطس حال - الجرد (چاپ پاریس) یرجع مثل در حولی بوجه الفدیر - مردیه و یتعطس بحال انحروا - (چاپ‌های مصر و بیروت) نرجع مثل دور حولی فوجه الفدیر - فلوکان تری حالی اذا ینصرو - نسخه خطی «ینی جامع».

هر اندیشه‌ای که بذهن او خطور کند، من بیدرنگ و دردم آنرا فرامیگیرم و مراد او را پیش از بازگفتن در می‌یابم .
و برای بدست آوردن مطلوب او هر وقت اراده کند آماده می‌باشم هر چند عصر بهار یا شبهای تار باشد .
و بمنظور فراهم آوردن آمال او در صدد کسب اطلاع بر می‌آیم و بهرجا لازم باشد می‌شتابم هر چند اصفهان^۱ باشد .
و هر چه را بگوید بدان نیازمندم، می‌گویم آنرا برای تو می‌آورم .
تا (با همین شیوه) شعر را پایان میدهد .
دیگر از شاعرانی که در تلمسان بسر میرسد «علی بن موذن» بود .
و در قرون اخیر نیز یکی از شاعران بزرگ ایشان در زرهون^۲ از نواحی مکناسه^۳ میزیست و موسوم به کفیف بود . وی در تمام شیوه‌های این فن ابداعاتی داشت و از جمله اشعار وی که بیاد دارم ملعبه‌ای است که در باره سفر سلطان ابوالحسن و خاندان مرینی به افریقیه سروده است و در آن قطعه شکست آن خاندان را در قیروان وصف میکند و پس از آنکه شیوه جنگ ایشان را در افریقیه مورد نکوهش قرار میدهد، به دلداری و تسلی دادن آنها می‌پردازد و ذهن آنان را بنظایر اینگونه وقایع مأنوس میکند .
مطلع ملعبه‌ی وی که از فنون این طریقه شعری است از بدیعترین شیوه‌های بلاغت در افتتاح سخن بشمار میرود و آنرا براعت استهلال^۴ مینامند و بدینسان آغاز میشود:

منزه باد آنکه در هر لحظه و زمان اندیشه‌ها و خواطر امیران و بزرگان

۱ - گویا از نظر دوری اصفهان از اندلس این شهر را ذکر کرده است . ۲ - Zerhoun
۳ - (بکسر م و فتح س) که اروپائیان آنرا Mequinez میخوانند . ۴ - براعت استهلال از محسنات سخن است بدانسان که شاعر یا نویسنده در آغاز سخن مطالب را آنچنان آغاز کند که به اجمال منظور از تألیف یا شعر را در آن بگنجانند . رجوع به (تعریفات جرجانی) شود .

قوم بدست اوست .

اگر ویرا فرمانبری کنیم ما را پیروزی بزرگ نائل سازد و اگر به وی عصیان ورزیم ما را بخواری و مذلت تمام باز خواست میکند. و بهمین شیوه سخن را ادامه می‌دهد تا آنکه پس از تخلص سخن را به موضوع سپاهیان مغرب میکشاند: در شمار دسته قلیلی از رعیت (گله) باشی بهتر است، زیرا سلطان (راعی) در برابر رعیت خود مسئول می‌باشد.^۱

و سخن را به درود بر دعوت کننده اسلام (پیامبر «ص») پسندیده خوی و بلند مرتبه کامل و خلفای راشدین و اتباع (صحابه) آغاز میکنم.

و پس از ایشان دیگر کسانی را که دوست داری یاد کن و بگو:

ای حاجیان! که صحرا را طی کرده‌اید!

و از چگونگی ممالک و ساکنان آنها آگاهید.

اراده سلطان، سپاهیان فاس درخشان و باشکوه را بکجا حرکت داده است؟ ای حاجیان! به پیامبری که آرامگاه او را زیارت کرده‌اید و راه دور و درازی را پیموده‌اید از شما در باره سپاهیان مغرب که در افریقیه سیاه نابود شده‌اند سؤال میکنیم؟^۲

سپس شاعر در باره سفر سلطان و لشکر کشی او بسوی اعراب (بادیه نشین) افریقیه و سرانجام کار او گفتگو میکند و با ابداع شگفت آوری داد سخن میدهد. مردم تونس نیز بزبان محلی خویش در شیوه ملعبه آثاری بوجود آورده‌اند ولی بیشتر آنها نیکو نیست و بهمین سبب نمونه‌ای از آنها بیاد ندارم.

۱ - منظور از تخلص در اینجا تغییر دادن موضوع شعر است که مثلاً شاعر از وصف یاغزل و تغزل به مدح یارثا یا موضوع دیگری بپردازد و اگر بخوبی از عهد بر آید آن را حسن التخلص مینامند که یکی از صنایع شعری است. ۲ - اشاره به حدیث: کلکم راع و کلکم مسئول عن رعیتة. ۳ - بقیه این قطعه را بعلت اختلاف نسخ و تحریف فراوان کلمات دسلان ترجمه نکرده و من نیز به همین سبب از ترجمه آنها صرف نظر کردم.

و عامه اهالی بغداد نیز نوع خاصی از فنون شعر متداول کرده‌اند که آن را موالیا^۱ نامیده‌اند و زیرعنوان موالیا انواع دیگری است و برحسب اختلاف موازینی که در باره هر یک از آنها در نزد ایشان معتبر بوده است آنها را باسامی گوناگونی خوانده‌اند از قبیل قوما^۲ و کان و کان^۳ و دوبیتی^۴.

۱- (بفتح م) این نوع شعر را اهالی واسط از بحر بسیط اختراع کردند چنانکه دوبیت میسر آیند و شطربیت باید قافیه داشته باشد این اشعار را بندگان و کودکان می‌آموختند و آنها را بالای درخت خرما و هنگام آبیاری میخواندند و در آخر هر صوتی میگفتند: یا موالیا. که اشاره به خداوندانشان بوده است و از اینرو اینگونه شعر به موالیا نامیده شده است. سپس مردم بغداد موالیا را از اهالی واسط تقلید کردند و آنچنان در این شیوه مهارت بکار بردند که بجای انتساب آن به مخترعان اصلیش آنرا به بغدادیان نسبت دادند. (از اقرب الموارد). و ابن بطوطه در ضمن شرح مراسم عید در میان ترکان مینویسد: در اثنای این مراسم مطربان آواز (موالیه) میخوانند. ص ۳۴۳ ترجمه فارسی رحله. و آقای مدرس رضوی مینویسد: اجزای موالیا در هر مصرعی، مستفعلن فاعلن است. شاعری گوید: عاشر ذوی الفضل واحد عشره السفلی - وعن عیوب صدیق کف و تنفل - و صن لسانک اذا ما کننت فی محفل - ولاتشارك و لاتضمن و لاتکفل. (از یادداشتهای آقای مدرس رضوی استاد دانشگاه). ۲- حوفی در چاپ پاریس و نسخه خطی «ینی-جامع» و ترجمه دسلان غلط است. اجزای قوما، مستفعلن فعلا - (بسکون حرف ثانی و حرف آخر رکن دوم) شاعر گوید: ماقام غصن البان - الاوسقی بان مستفعلن فعلا - من لحظک الفتان (از یادداشتهای آقای مدرس رضوی استاد دانشگاه). ۳- اجزای بحر کان و کان در شطراول از هر بیت آن، مستفعلن فعلا تن است (بتحریر حرف دوم رکن ثانی) و اجزای شطر دوم از همان بیت مستفعلن مستفعلن است (بسکون حرف آخر) و از بیت دوم مستفعلن فعلا تن است (بسکون حرف دوم و آخر رکن ثانی) و بیت سوم مانند اول و بیت چهارم مانند بیت دوم است شاعر گوید:

کن یا ملیح حلیمًا - ثلاث میزبان الصدور مستفعلن فعلا - یا بدر یافتان

(از یادداشتهای آقای مدرس رضوی).

۴- اجزای آن چنان است که ابن غازی گفته است، دو بیتهم عروضه ترتجل - فعلا متفاعلا فعولن فعل. و استاد مرحوم ادیب نیشابوری راست،

یا من بلقاء کل یوم لی عید یا من بمحیاه لی العید سعید
لوجدت بقبله علی عبدک ذا صیرت له العیش مدی الدهر رغید

(از یادداشتهای استاد مدرس رضوی).

و این همان وزن رباعی است که برابر با (لاحول و لا قوة الا بالله) است و در فارسی بهترین نمونه‌های آن رباعیات خیام است.

مؤلف قوما و کان و کان و دو بیتی رانحت موالیا آورده است در صورتیکه عروضیان فن، سلسله و دوبیتی و قوما و موشح و زجل و موالیا و کان کان را از فنون سیمه می‌شمرده و آنها را اختراعات مولدان میدانسته‌اند - در چاپ پاریس و نسخه خطی «ینی جامع» بجای، دوبیتی دو بیتین است، ولی در چاپهای مصر و بیروت «دوبیتی» آمده است پیدا است که صورت نخستین درست نیست، زیرا کلمه مزبور مرکب از «دو» فارسی و بیت عربی است و خود تشبیه رامیرساند و الحاق علامت تشبیه عربی زاید است مگر اینکه بگوئیم نسخ کلمه را «دوبیتین» خوانده‌اند که مرکب از «دو» عربی و تشبیه بیت است.

و غالب اینگونه اشعار مزدوج است و دارای چهار شاخه (غصن) میباشد. و مردم مصر و قاهره این شیوه را از بغدادیان پیروی کردند و نمونه‌های قابل تحسینی پدید آوردند و بمقتضای زبان محلی خودشان در آنها اسلوبهای بلاغت را بکار بردند و اشعار زیبا و شگفت آوری سرودند [و در دیوان صفی حلی گفتاری از وی دیدم که نوشته بود مواليا از بحر بسیط است و دارای چهار شاخه (غصن) و چهار قافیه می‌باشد و آنرا صوت و دو بیت نیز می‌نامند و آن از اختراعات مردم و اسطاست. و کان و کان از «چهار» شطر تشکیل میشود که همه آنها دارای يك قافیه هستند، ولی وزن شطرهای آنها باهم مختلف است چنانکه شطر اول بیت اول درازتر از شطر دوم است و قافیه آن همیشه مرتف بحرف عله است. این بحر از اختراعات بغدادیان است.

و در این نوع این شعر را روایت کرده‌اند: ما را بغمزه ابروان سخنی است که تفسیر آن خود آن است و مادر گنگ، زبان گنگ را میداند^۱ - پایان گفتار صفی^۲.

۱ - در چاپ پاریس این شعر در متن بدینسان چاپ شده است:

بغمز الحواجب حدیث تفسیر
و منو و بو وام الاخرس
تعرّف بلغة الخراسان
انتهی کلام الصفی

و در حاشیه کاترمراز نسخ C و D نسخه بدلهای ذیل را نیز آورده است: بغمز «بغمز D» الحواجب «المواحب C» منو «منی D» الاخرس «الاحدب C» بهمین سبب دسلان شعر را چنین ترجمه کرده است: در علائمی که بوسیله ابروان رد و بدل میشود خطابهای مندرج است که «فکر را» توضیح میدهد و آنرا بهام الاخرس میفهماند؛ این قطعه در لهجه خراسان است. البته قسمت بعد از شعری معنی «این قطعه در لهجه...» با حروف متن است، زیرا دسلان اشعار را با حروف ایتالیائی چاپ کرده است و در حاشیه مینویسد: من شعر را چنین میخوانم؛ منوام الاخرص تعرف... و هم مینویسد کلمه: «و بو» در هیچیک از نسخ خطی دیده نشد و حق هم با اوست چه کلمه: «بو» در نسخه «ینی-جامع» هم نیست اما خوشبختانه این مشکل را نسخه خطی «ینی جامع» حل کرده، زیرا در نسخه مزبور شعر چنین است:

لنا بغمز الحواجب . حدیث تفسیر و منو وام الاخرس تعرف . بلغة الخراسان

چنانکه معلوم گردید، نسخ ماخذ چاپ پاریس «خرسان» جمع اخرس را خراسان خوانده و از «تعرف...» مطلب را بصورت نثر نوشته‌اند و در نتیجه کاترمز در مرحله نخستین و پس از وی دسلان دچار اشتباه شده‌اند و نگارنده هم پیش از دسترسی باین نسخه با اندکی اختلاف از ترجمه دسلان پیروی کرده بودم. ۲ - قسمت داخل گروه فقط در نسخه خطی «ینی جامع» و چاپ «پ» آمده است.

و بهترین نمونه‌هایی که از این نوع شعر بخاطر دارم این است.
جراحت مرا که هنوز تازه است و خون از آن جاری است ببینید.
دوست من! قاتلم در دشت آزادانه و بشادی میخرامد گفتند: انتقام خود را
بستان، گفتم این زشت تر است .
آنکه مرا مجروح کرده اگر مرا درمان کند شایسته‌تر است^۱. و دیگری
گوید:

درِ خر گاهی را کوبیدم «مهر وئی» گفت: کیست که در رامیکو بد؟ گفتم:
دل‌داده‌ای است، گمان مبر غارتگر یادزدی است۔ لبخندی بر لب آورد که از دندان
او برقی بسوی من تابید - حیران و غریق در دریای اشک‌های خودم باز گشتم. و
شاعر دیگری گوید:

با او عهد و پیمان دارم، ولی از فراق وی میترسم و هر گاه از سوزش عشق
بهوی شکایت میکنم میگوید: دیده‌ام فدای تو باد.
در باره جوان زیبایی که با او ملاقات میکرد پیمان خود را بهوی یادآوری
کردم گفت: ترا بر گردن من دینی است.

و دیگری در وصف حشیش گوید: این باده خالصی است که بر پیمان خود
نسبت به آن پایدارم انسان را از باده و باده‌فروش و ساقی بی‌نیاز میکند تند است و از
تندی آن میسوزم آنرا در روده‌هایم پنهان کردم آثارش از حدقه چشمم نمودار شد^۲.
و دیگری راست:

در حالیکه موی سپید بکلی سرم را فرا گرفته بود او «یار» را ندا در دادم و
گفتم ای «می»^۳ بوسه عاشقانه‌ای بمن ببخش .

۱ - بیت اخیر در چاپهای مصر و بیروت نیست. ۲ - بعلمت اختلاف نسخ دو شعر؛ یا من
وصالو لطفال ببح «نج - بیخ» ... ترجمه نشد. ۳ - می‌ومیه از نامهای زنان عرب است، ولی دسلان
آنرا «مادر کوچک من» ترجمه کرده و کلمه را تصفیر و محرف امی دانسته است.

و او بابر افروختن آتشی در درون من گفت: کسی که زنده است چگونه دهان خود را با پنبه فرو پوشیده است.^۱ و شاعری دیگر گوید:

لبخند زنان بمن نگر است اما باران اشک من پیش از درخشیدن برق «دندان» او جاری شد.

روپوش را بر گرفت و ماه تمامی طلوع کرد. گیسوان سیاه خود را فرو- آویخت «روی شانه» و دل من در پیچ و خم آن سرگردان شد.

آنگاه سفیدی «رخسارش» ما را از گمراهی در پیچ و خم زلف او رهائی بخشید و رهبری کرد.

و دیگری گوید: ای ساربان! شتران را زودتر بران و پیش از طلوع آفتاب در آستانه یار توقف کن و آنگاه در میان قبایل آنان ندا درده: ای کسانی که جویای اجر و ثواب هستید، برخیزید و بر مرده ای که کشته هجران «یار» است نماز بخوانید. و شاعر دیگری سروده است. چشم من که بوسیله آنها بشما مینگریستم در سراسر شب اختر شماری میکند^۲ و به بیدار خوابی پرورش یافته است، تیرهای فراق دمبدم و پیایی بمن اصابت میکند و آسایش روحی من از دست رفته است، خدا اجر شما را بزرگ گرداند.

و شاعری گوید: ای ماهرویان ستمگر! من در شهر شما عاشق آهوئی شده ام که شیرهای درنده را به غم و اندیشه دچار میکند شاخه نورسته ایست که هر گاه خم و راست شود «در تناسب اندام» دوشیزگان را اسیر میکند و اگر رخ بگشاید در برابر او از ماه نمیتوان نام برد. و شعر ذیل از نوع دوبیتی است.^۳

۱ چون هنگام دفن در دهان مرده پنبه میگذارند و منظور سبیل سفید اوست. از دسلان ج ۳ ص ۴۵۳

۲ - مضمون این شعر حافظ است،

درازی شب از چشمان من پرس که شب تا روز اختر می شمارد.

۳ - با اضافه شدن کلمه «دو» فارسی در اول کلمه بیت «دو بیت یا دو بیتی» باز هم در اینجا علامت تشبیه عربی «بن» هم به آخر بیت افروده شده و «دو بیتین» بکار رفته است. این دو بیتی در نسخه خطی «ینی جامع» پیش از ابیات «چشمانی که بوسیله آنها... آمده است.

کسی را که دوست دارم به آفریدگار سوگند می‌خورم که هر شب تصویر «خیال‌شب» خود را تا سحر گاهان بسوی من می‌فرستد. ای آتش عشق! شب هنگام شعله‌ور شو تا مگر روشنائی شعله‌ها او را رهبری کند.

و باید دانست که ذوق معرفت بلاغت در هر لهجه و زبانی تنها برای کسی حاصل می‌شود که در آن زبان ممارست کند و بسیار آنرا بکار برد و در میان طوایف اهل آن زبان بگفتگو پردازد تا چنانکه در باره لغت عرب یاد کردیم ملکه آن برای وی حاصل آید چنانکه «مثلاً» نه اندلسی می‌تواند بلاغتی را که در شعر اهل مغرب است درک کند و نه مغربی ممکن است بلاغت شعر اندلسی و شرقی را دریابد و نه شرقی قادر است بلاغت شعر اندلسی و غربی را بفهمد، زیرا زبان محلی در هر ناحیه‌ای با ناحیه دیگر متفاوت است و دارای ترکیبات مختلف می‌باشد و مردم هر شهری بلاغت زبان محلی خود را در می‌یابند و ذوق زیباییهای شعر نژاد و تبار خود آن قوم در آنان حاصل می‌شود. و از آیات خدا آفریدن آسمانها و زمین و اختلاف زبانها است و رنگهای شما البته آیت‌هایی برای جهانیان است^۱.

و نزدیک بود از مقصد خود خارج شویم و از اینرو بر آن شدید عنان سخن را که ازدست رها شده بود و کمیت سخن را که عنان گسیخته می‌رفت بگیریم و واپس کشیم و بموضوع این کتاب نخست خاتمه دهیم چه موضوع آن طبیعت اجتماع و حوادثی است که در آن روی میدهند و ما در باره مسائل آن بحدی که گمان میکنیم کافی باشد بطور جامع و وافی گفتگو کردیم و شاید کسانی که پس از ما بیایند و از جانب خدا به اندیشه درست و دانش آشکار و روشن مؤید باشند بیش از آنچه ما در این باره نوشتیم در مسائل آن کنجکاو و تعمق کنند، چه مبتکر و استنباط کننده يك فن ملزم نیست در مسائل آن پیجوئی کند و بنهایت برسد، بلکه او باید موضوع

۱- اشاره به، و من آیاتہ خلق السموات والارض و اختلاف السنتم و الوانکم ان فی ذلک لآیات للعالمین س ۳۰، (روم) - آ، ۲۱

آن علم و تقسیم فصول آنرا تعیین کند و آنچه را که درباره آن سخن میرود نشان دهد. و متأخران مسائل را پس از مبتکر آن قسمت بقسمت بدان می افزایند تا رفته - رفته تکمیل شود.

و خدا میداند و شما نمی دانید.^۱

[و در آخر بخشی که این نسخه از آن نقل شده است]^۲ مؤلف کتاب، که خدا گناهان او را بپامرزد، گوید: وضع و تألیف این بخش اول را پیش از تنقیح و تهذیب در مدت پنج ماه تمام کردم که ماه آخر آن با نیمه سال هفتصد و هفتاد و نه (۷۷۹)^۳ مصادف بود. آنگاه پس از چندی بار دیگر به تنقیح و تهذیب آن پرداختم و چنانکه در مقدمه کتاب یاد کردم و تعهد نمودم، تواریخ ملتها را بدان افزودم و هیچ دانشی نیست مگر از جانب خدای عزیز حکیم.

پایان

۱ - والله يعلم و انتم لاتعلمون. س ۲، (بقره) آ: ۲۱۳
 ۲ - این جمله فقط در چاپ پاریس
 ۳ - موافق اکتبر سال ۱۳۷۷ میلادی.

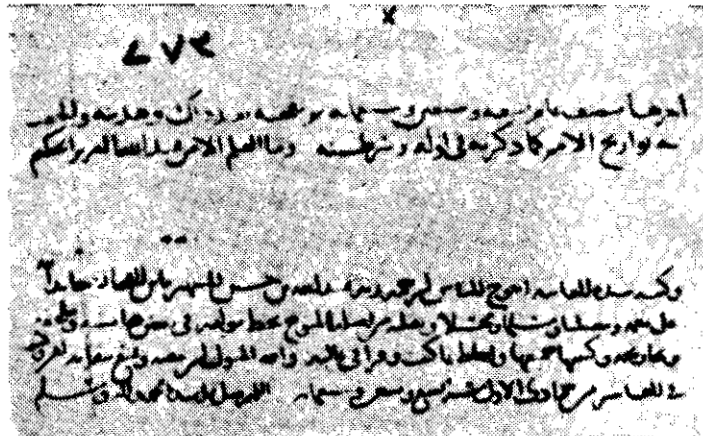
نمونه خط مؤلف در بیست سالگی که از چاپ جدید کتاب: ابن خلدون و
تراشه الفکری، نقل شده است:

بَابُ الْمُحْضَلِّينِ

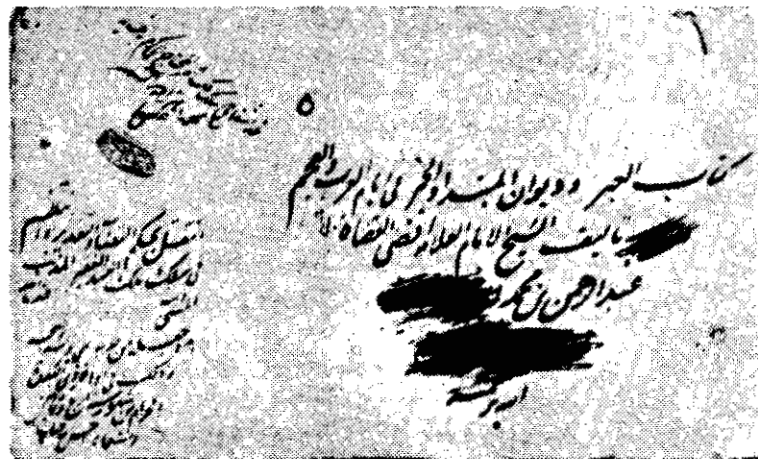
أصول البرير تصنيف الرازي
نقل الفنى به عمن سواه الرازي عفره
بممن الرحمن بن محمد بن خلدون الحضرمي
م عفر لده له ولوالديه ولجميع المسلمين

لباب المحصل في اصول الدين
تصنيف العبد الفقير الى الله
تعالى الفنى به عمن سواه،
الراجى عفوه، عبدالرحمن
ابن محمد بن خلدون
الحضرمي. غفر الله له ولوالديه،
ولجميع المسلمين.

نسخه خطی این کتاب بخط ابن خلدون هم اکنون در کتابخانه اسکوریا (در اسپانیا) بشماره ۱۶۱۴ موجود و از جمله کتبی است که ابن الخطیب اندلسی در کتاب «الاحاطة فی اخبار غرناطة» آنرا به ابن خلدون نسبت داده و در ص ۲۷ مقدمه جلد نخست همین ترجمه بنام: «تلخیص کتاب فخر رازی» بدان اشاره شده است. ابن خلدون در مقدمه این کتاب مینویسد: کتاب المحصل تصنیف امام کبیر فخرالدین بن خطیب (فخر رازی) را نزد استاد خویش ابو- عبدالله محمد بن ابراهیم آملی خوانده و آنگاه بعلت تفصیل کتاب به تهذیب و تلخیص آن پرداخته و تا حد امکان برخی از آرای خواجه نصیرطوسی را بر آن افزوده و آنرا بنام «لباب المحصل» موسوم کرده است. وی در روز چهارشنبه ۲۹ صفر سال ۷۵۲ هـ کتابت آنرا پایان رسانیده است. مترجم

صفحة آخر نسخة خطى ينى جامع

پشت جلد نسخة خطى ينى جامع

عین اجازہ نامہ بہ خط ابن خلدون
در ۶۵ سالکی

الحمد لله والصلاة والسلام على رسول الله
اجزت لهؤلاء السادة والعلماء القادة اهل -
التحصيل والافادة، والفضل والاجادة و
الابداء في الكمال والاعادة، جميع مسائلوه
ورجوه من الاجازة واملوه، على شروطه-
المعتبرة عند العلماء البررة. واخبرهم ان
مولدى في غرة رمضان عام اثنين و ثلاثين
وسبع مائة والله تعالى ينفعنا و اياهم بالعلم
واهله . ويجعلنا من سالكي سبله.
وكتب بذلك عبدالرحمن بن محمد بن خلدون
الحضرمي المالكي في منتصف شعبان عام
سبعة وتسعين وسبع مائة.

این اجازہ نامہ در پاسخ تقاضا نامہ ابن
حجر عسقلانی برای خودش و گروهی از
فقیهان ومحدثان و مورخان و شاعران از
ابن خلدون است و تقاضا نامہ مزبور بتاریخ
دهه دوم رجب سال ۷۹۷ بخط ابن حجر
نوشته شده است.

فهرست نامهای اشخاص

ابراهیم بن سهل = ابن سهل
 ابراهیم بن سیار نظام بصری = ابراهیم نظام
 ابراهیم بن عبدالله (ابوالفتح) = ابن خفاجه
 ابراهیم بن عبدالله ۳۸۳، ۳۸۴، ۶۱۵
 ابراهیم بن محمد بن علی (امام) ۳۸۳، ۴۴۰، ۶۲۱
 ابراهیم بن محمد ساحلی = ابراهیم ساحلی
 ابراهیم بن مهاجر ۶۲۵
 ابراهیم بن مهدی ۳۶، ۳۰۷، ۳۰۶، ۴۰۵، ۸۶۴، ۸۵۴
 ابراهیم بن هلال = سابی
 ابراهیم ساحلی = طویجن (ابواسحاق)
 ابراهیم موصلی ۸۵۴، ۸۵۵
 ابراهیم نخعی = ابو عمران ۷۱۴
 ابراهیم نظام ۹۶۵
 ابر کسب ۴۴۶
 ابنا = احمد ابنا
 ابلق اسدی ۱۹۹
 ابلونیوس ۸۱۵
 ابلولیس شیخو ۲۵۴
 ابن ابار یا ابن الابرار ۶۶۳، ۸۳۱، ۸۳۲، ۱۲۸۴
 ابن ابوریعه ۹۱۶

آ

آبلی = محمد بن ابراهیم ۵۴
 آجری = ابو عبید آجری
 آدم (ع) داوالبشر، ۲، ۲۶۰، ۶۹۰، ۷۵۹
 آربوس ۴۴۷
 آمدی (سیف الدین) ۹۲۸، ۹۲۹، ۱۰۳۲
 آنیبال قدیس اوگستین * ۳۶

الف

اباقا = ابنا
 ابان بن صالح ۶۳۰
 ابراهیم (پیشوای خاندان حجاج) ۳۹
 ابراهیم (خلیل ع) ۳۶، ۳۸، ۱۱۴، ۱۳۴،
 ۲۵۵، ۲۶۰، ۶۱۴، ۶۸۹، ۶۹۰، ۶۹۱،
 ۶۹۳، ۶۹۵، ۷۰۳، ۷۰۴، ۱۲۴۲
 ابراهیم (محدث) ۶۱۹، ۶۲۰، ۶۲۱
 ابراهیم (عباس) ۴۳۷
 ابراهیم = ابوسالم
 ابراهیم = زجاج
 ابراهیم بن ابوالفتح بن عبدالله اندلسی ۱۲۱۹
 ابراهیم بن ادهم ۳۹۹
 ابراهیم بن اغلب = ابن اغلب

* اعداد سیاه مربوط به اعلام مقدمه مترجم است.

ابن اکفانی ۴۱	ابن ابوزید ۲۳۹، ۲۸۶، ۳۱۴، ۹۱۶، ۹۴۵
ابن باجه ۱۲۵۷، ۱۲۵۸	۱۱۲۴
ابن بادیس = ابوعلی بن بادیس	ابن ابوطالب قیروانی ۹۹۹
ابن بختیشوع = جبریل بن بختشوع	ابن ابوالقاسم ۹۱۳
ابن بسام شتمری ۳۳۰	ابن ابی اصیبه ۳۱
ابن بشرون ۱۰۷۰، ۱۰۷۱، ۱۰۸۰، ۱۰۸۶	ابن ابی حاتم ۶۱۹، ۶۵۸
ابن بشیر ۹۱۶، ۱۱۲۶	ابن ابی حفص ۳۱۶
ابن بطال ۹۰۲	ابن ابی حمیره = ابوبکر بن ابی ...
ابن البطحوی ۴۰	ابن ابی حیان = ابن حیان (۴)
ابن بطوطه ۳۴۸	ابن ابی دواد = احمد بن ابی دواد
ابن بقی ۱۲۵۷	ابن ابی زید = ابن ابوزید
ابن بکار ۹۰۲	ابن ابی سرح ۳۱۴
ابن بکیر ۸۹۸	ابن ابی الصیف ۱۸۳
ابن البناء مراکشی ۲۱۶، ۱۰۰۹، ۱۰۱۰	ابن ابی عامر ۵۵، ۵۶، ۵۹، ۲۹۷، ۲۹۸
۱۰۲۲	ابن ابی العقب ۶۶۶
ابن البواب ۸۳۴، ۸۳۷	ابن ابی عماره ۴۴
ابن تاشقین ۵۷	ابن ابی مریم ۳۰، ۶۵۲
ابن تافراکین ۴۶، ۵۴، ۵۵، ۱۲۵۱	ابن ابی النجود ۶۳۸
ابن تلمسانی ۹۷۶	ابن ابی واطیل ۶۳۲، ۶۳۴، ۶۳۵، ۶۳۶
ابن تومرت ۵۰	۶۳۷، ۶۳۸
ابن تیفلویت ۱۲۵۷	ابن اثیر ۲۸۷، ۲۳۷، ۱۱۵۹
ابن تین ۹۰۲	ابن احمر ۵۰، ۶۲۰، ۳۱۵، ۳۱۶، ۳۱۷، ۵۱۱
ابن ثابت = ابوحنیفه (امام)	۱۲۷۵
ابن جابر ۱۱۹۹	ابن ارفع راسه ۱۲۵۵
ابن جامع ۶۶۱	ابن ارقم = زید بن ارقم
ابن جبیر ۲۱۸	ابن الامام ۸۷۶، ۸۷۷
ابن جحدر اشبیلی ۱۲۶۹، ۱۲۷۳، ۱۲۷۶	ابن الانباری ۱۱۶۵
ابن جدیر ۴۶۰	ابن اسحاق ۴۴، ۱۰۲۲
ابن جرمون ۱۲۶۰، ۱۲۶۲	ابن اسحاق (منجم) ۳، ۲۱۰، ۵۱، ۵۴، ۹۸، ۳۷۵
ابن جزى ۱۱۹۹	ابن الاغلب یا ابن اغلب (ابراهيم بن اغلب) ۴۰،
ابن جعفر ۳۹۸	۴۸۴
ابن جنی ۱۱۲۷، ۱۱۶۲	ابن اکثم ۳۳، ۳۴

۱۲۹۳، ۱۱۵۲، ۱۰۴۷	ابن جوزی ۹۰۰
ابن خفاجه ۱۲۱۹	ابن الجباب ۱۱۹۹
ابن خلدون در بیشتر صفحات مقدمه مترجم و حواشی متن)	ابن حاجب ۸۷۷، ۹۱۶، ۹۱۸، ۹۲۰، ۹۲۱، ۹۲۲، ۹۲۸، ۹۳۱، ۱۱۲۶، ۱۱۲۸، ۱۱۳۰، ۱۱۶۱
ابن خلف جزایری ۱۲۶۳	ابن حارث بن جزء ۶۰۸
ابن خلکان ۳۰، ۳۳۰، ۴۳۰، ۶۰۹، ۶۶۶، ۱۲۴۴، ۱۲۱۹	ابن حبان ۶۱۸، ۶۱۹، ۶۲۴، ۶۲۷
ابن خوارمنداغ ۹۱۵	ابن حبیب ۹۱۷، ۹۱۹
ابن داود رقی ۱۱۶۷	ابن حجاج = مسلم بن حجاج قشیری
ابن درید ۱۱۶۵	ابن حجاج = عبدالله بن حجاج
ابن دقیق العبد = تقی الدین العبد	ابن حجاج ۳۸
ابن دویریده ۱۲۵۸	ابن حدید = ابن حدیر
ابن دهاق ۹۸۰، ۹۸۱، ۱۲۵۸	ابن حراش ۶۲۵
ابن دهقان = ابن دهاق	ابن حزم ۳۹، ۳۸۶، ۵۰۴، ۶۱۸، ۹۰۶
ابن ذوالنون = مأمون بن ذوالنون	۹۰۹
ابن ذی یزن ۳۴۰	ابن حفصوی ۴۱
ابن رائس ۱۲۶۲	ابن حماد ۵۰۱
ابن راسین = ابن رائس	ابن حنبل = احمد بن حنبل
ابن راشد ۹۱۹، ۹۹۹	ابن الحنفیه = محمد بن حنفیه
ابن رافع ۱۷۰	ابن حوشب ۶۵۴
ابن رشد ۲۹، ۹۴، ۱۵۰، ۲۵۶، ۹۱۶، ۱۰۰۴	ابن حوقل ۳۴۷
۱۰۳۱، ۱۰۲۱، ۱۰۰۹	ابن حیان ۳۴۰، ۳۴۰، ۱۱۹۸
ابن رشیق ۶، ۲۹۸، ۸۵۳، ۹۱۶، ۹۱۷	ابن حیون ۱۲۶۱
۱۱۷۳، ۱۱۹۸، ۱۲۱۸، ۱۲۲۱	ابن خردادبه ۹۸، ۱۴۶
۱۲۳۵، ۱۲۳۹، ۱۲۴۰، ۱۲۵۹	ابن خرمون ۱۲۶۲
ابن الرفعة ۹۱۳	ابن خزر ۱۲۶۴
ابن الرقیق ۴۰، ۹۸، ۳۴۱، ۶۵۴، ۱۱۹۷	ابن خطیب یا ابن الخطیب (وزیر اندلسی) ۲۹
ابن رضوان ۱۲۲۷	۴۷، ۵۵، ۵۹، ۹۲۷، ۹۲۸، ۱۰۲۸
ابن رماحس ۴۸۴	۱۱۹۹، ۱۲۲۸، ۱۲۲۹، ۱۲۳۱، ۱۲۶۴
ابن الزبیر ۲۴، ۴۰۴، ۴۰۶، ۴۱۰، ۴۱۶	۱۲۷۳، ۱۲۷۴، ۱۲۹۳
۴۱۸، ۴۱۹، ۶۹۲، ۶۹۳، ۶۹۴، ۶۹۵	ابن خطیب (فخر رازی) ۲۸، ۳۷۶، ۸۷۶
ابن زمرك ۵۰	۹۲۷، ۹۴۸، ۹۵۰، ۱۰۳۰، ۱۰۳۱

ابن صائد = ابن صياد	١٢٥٨، ١٢٥٧، ١٢٥٥، ١٠٣٣
ابن الصائغ = ابوبكر بن الصائغ و ابن ماجه	١٢٥٩، ١٢٦٠، ١٢٦١
ابن صابوني ١٢٦٣	١٢٥٤، ١٢٥٨، ١٢٥٩، ١٢٦٠
ابن الصلاح ٥٤	١٢٦١
ابن صلاح ٨٩٧، ٩٠٠، ٩٠٣، ٩٠٨	٩٨٥، ٩٨٦، ٩٨٨، ١٢٢٦
ابن الصلت ١٠١٦، ١٠٢١	٥٩١
ابن صياد ١٨٥، ١٨٧	٩٢٨، ٩٣١
ابن طاوس = عبدالوهاب بن علي	ابن سبا = عبدالله بن سبا
ابن طريف ١٢١٣	٩٨٣، ٦٣٢
ابن طولون ٣٥٢	ابن سريج (مغني) ٨٥٤، ١١٦٧
ابن طيفور ٦٠٠	ابن سعيد ١٠١
ابن عباد ٤١، ٥٦	١٢٥٩، ١٢٦٠، ١٢٦١، ١٢٦٢
ابن عباس ٣١، ٤١٦، ٤١٨، ٥١٦، ٦٠٨	١٢٦٣، ١٢٦٩، ١٢٧٣
٦٢٥، ٦٤٩، ٦٩٣، ٩٥٢، ١٢٤٣	ابن سكيت ١١٦٧
ابن عبدالحكيم ٩٢٣	ابن سلام = عبدالله بن سلام
ابن عبدالحميد ٣٤٠	ابن السماك ٣٠
ابن عبدربه ٢٩، ٣٤، ٣٥، ٣٨٠، ٣٨١	ابن السمع ١٠١٣، ١٠٢١، ١٠٧٠
١٢٥٤، ١١٩٨	ابن سناء الملك مصري ١٢٥٣، ١٢٦٨
ابن عبدالسلام ٨٧٧، ٩١٩	ابن سهل ١٢٢٦، ١٢٦٤
ابن العبري ٣٠	ابن سيدة ١٢٦٤
ابن عثمان ١٢٦، ١٣٧	ابن سيرين ٩٩٨
ابن عدى ٦١٧، ٦٢٠، ٦٢١، ٦٢٦، ٦٥٢	ابن سينا ٦١، ١٥٤، ٣٤٢، ٦٦٦، ٨٢٢
ابن عريشاه ٣٠	٩٦٦، ٩٨٣، ١٠٠٤، ١٠٠٩، ١٠١٦
ابن العربي (قاضي) ٩١٢، ١١٤١، ١١٤٢	١٠٢١، ١٠٢٦، ١٠٣١، ١٠٣٣
ابن العربي (حاتمي) ٦٣٢، ٦٣٣، ٦٣٤	١٠٣٦، ١٠٩١، ١٠٩٥، ١٠٩٧
٦٦٥، ٦٦٦، ٩٨٣، ١٠٥٣	١١١١، ١١١٢، ١١١٥
ابن عطاءالله ٩١٦	ابن شاش ٩١٦
ابن العطار ٩٠٦	ابن شيرين ١١٩٩
ابن عطيه ٤٦١، ٥٠٤، ٨٩٢	ابن شجاع ١٢٨٣، ١٢٨٤
ابن العفيف ٩٨٣	ابن شرف ٢٩٨، ٤٣٩، ١١٩٨، ١٢٥٨
ابن عقاب = ابن ابي العقب	ابن شعيب = ابو العباس احمد بن شعيب
ابن عقب = ابن ابي العقب	ابن شهاب = زهري

ابن علیة ۶۱۰	ابن اللبان = ابن منتاب
ابن عمار ۵۵۴	ابن لیب = ابن لهیب
ابن عمر ۴۲، ۳۱، ۴۱۰، ۴۱۳، ۴۱۶	ابن لحيانی = ابویحیی زکریا بن احمد
۶۲۹، ۶۰۸، ۴۱۸	ابن لقیطه ۶۵۱
ابن عمید ۹۷	ابن لهیب ۹۱۶، ۹۱۷
ابن عمیر ۱۲۸۰	ابن لهیمه = عبدالله بن لهیمه
ابن العوام ۱۰۳۹	ابن ماجشون ۹۱۷
ابن غازی (وزیر) ۶۴، ۶۹	ابن ماجه (قزوینی) ۶۰۸، ۶۱۳، ۶۱۵
ابن غازی ۱۲۸۷	۶۱۶، ۶۱۹، ۶۲۱، ۶۲۴، ۶۹۷
ابن فارض معری ۹۷۸، ۹۸۳	۱۲۵۷
ابن فراش ۶۱۱	ابن مالک ۵۴، ۱۱۲۶، ۱۱۲۸، ۱۱۶۱، ۱۱۷۲
ابن فرس ۱۲۶۱، ۱۲۶۲	ابن میسر = ابن میسر
ابن فرغانی ۱۰۲۱	ابن مجاهد ۹۴۵
ابن فروخ قیروانی = عبدالله بن فروخ	ابن محرز ۹۱۶
ابن فضل ۱۲۶۲	ابن مدرار ۴۰
ابن الفقیه ۲۵۹	ابن مرانه ۶۶۲
ابن فیره ۸۸۵، ۸۸۶، ۸۸۷، ۸۸۸، ۸۸۹	ابن مرتین = ابوبکر بن مرتین
۱۲۲۸	ابن مردنیش ۳۱۶
ابن القاسم بن وهب ۹۱۵، ۹۱۷	ابن مزنی ۶۰
ابن قاسم ۱۱۲۴	ابن مسعود ۶۰۸، ۶۰۹، ۶۱۹، ۶۳۰
ابن قبیصه ۶۵۲	۶۹۷
ابن قتیبه ۱۹۹، ۲۰۳، ۳۸۱، ۱۱۷۵	ابن ممتز ۱۲۲۵، ۱۲۳۹، ۱۲۴۰
ابن قریه ۶۶۶	ابن معطی ۱۱۶۱
ابن قزمان ۱۲۶۹، ۱۲۷۰، ۱۲۷۱	ابن معین ۶۱۱، ۶۲۳، ۶۲۴، ۶۲۸، ۶۲۹
ابن قسی ۳۰۴، ۶۳۲	۶۳۲، ۶۳۵، ۶۳۹، ۶۵۲
ابن القصار (قاضی) ۹۱۳، ۹۱۵، ۹۲۹	ابن مغیربی ۱۰۶۹
ابن قلابه ۲۴	ابن مقفع ۷۳، ۱۲۲۶
ابن کثیر ۶۷۱	ابن مقله = علی بن مقله
ابن کریون ۴۴۸	ابن مکحول = رباح بن عجله
ابن الکلبی ۳، ۱۸	ابن منتاب ۹۱۵
ابن کلثوم ۱۲۲۹	ابن منتصر = ابویعقوب یوسف ثانی
ابن الکماد ۱۰۲۲	ابن منعم ۱۰۱۱

ابو اسحاق بن شعبان (قاضى) ٩١٠	ابن المنمر طرابلسى ٨٦٢
ابو اسحاق (حفصى) ٤٩، ٤٩	ابن المواز ٩١٣
ابو اسحاق اسفراينى ١٧٣، ٢٠٢، ٣٦٩	ابن مؤهل ١٢٥٩
١٠٢٩، ٩٨٩	ابن مهلب ٩٠٢
ابو اسحاق دوينى ١٢٥٩	ابن ميسر ٩١٦، ٩١٧
ابو اسحاق سببى ٦١٢، ٦١٣	ابن النبيه ١٢٢٦
ابو اسحاق (موحدى) ٤٢	ابن نجاح ٦٠٨، ٨٨٦، ٨٨٧، ٨٩٠
ابو اسماعيل اصفهانى = حسين بن على مؤيد الدين	ابن النجوى ١٢٢٨
ابو الاسود دؤلى ١١٦٠	ابن النديم ١١٦٧، ١٢٢٢
ابو بجرين عاصى ٨٣١	ابن نعمان ٣٦، ٤٠
ابو بديل ٦٦١، ٦٦٩	ابن وحشيه ١٠٤٣
ابو برده ٢١، ٢٣٤	ابن وهب ٨٩٨
ابو بزة ٦١٩	ابن وهب (حسن بن قاسم) ٦٦٩
ابو البشر = آدم	ابن عارون ٩١٩
ابو البشر سيف الاسلام = پزدوى	ابن هاشم ١٢٤٩، ١٢٥٠
ابو البركات بلفيقي ٩٠٢، ١١٠٨، ١٢٣٧	ابن هانى ١٢٢٥، ١٢٤٣
١٢٤٠	ابن هبيرة ٣٥١، ٥٠٠
ابو البركات عبدالله بن احمد = نسفى	ابن هردوس ١٢٦٠
ابو البقا ٧، ٢٤٣، ٩١٠، ١١٨٧	ابن هرمه ١٢٣٨
ابو البقا صالح بن شريف ١١٩٩	ابن هشام ١١٦١، ١١٦٢
ابو بكر (صديق) ٢، ١٧١، ٢٠٣، ٢٥٢	ابن هود ٢٩٩، ٣١٦
٣٦٦، ٣٧٨، ٣٩٠، ٤٠٢، ٤٠٥	ابن الهيثم ١٠١٩
٤٠٨، ٤٢١، ٤٣٥، ٤٣٦، ٤٥٤، ٦٣٨	ابن يونس ٦١٢، ٦١٨، ٨٣٠، ٨٣١، ٩١٦
ابو بكر (ابراهيم بن = خفاجه)	١١٢٦
ابو بكر (سلطان حفصيه) ٣٤٥، ٣٤٦	ابو ادريس خولانى ٤٢٦
ابو بكر ابهرى (قاضى) ٩١٥	ابو اسامه ٦٢٠
ابو بكر ابيض ١٢٥٧، ١٢٥٨	ابو اسحاق = طويجن
ابو بكر اسكاف ٦٠٩	ابو اسحاق = ابن خفاجه
ابو بكر باقلانى ٣٩، ٣٧٣، ٩٤٧، ٩٤٨، ٩٥٢	ابو اسحاق ابراهيم = زجاج
١١٦٧، ١٠٢٩	ابو اسحاق ابراهيم بن عبدالله = ابراهيم
ابو بكر بزاز = بزاز	ابو اسحاق بن سلطان ابو يحيى ١٢٥١
ابو بكر بن ابراهيم = ابن تيفلويت	ابو اسحاق ابراهيم (سلطان) ٥٤، ٥٦٦

- ابوبکر محمد بن سیرین = ابن سیرین
 ابوبکر محمد بن شبرین = ابن شبرین
 ابوبکر محمد بن مسلم زهری معروف به ابن شهاب = زهری
 ابوبکر محمد بن منکدر = محمد بن منکدر
 ابوتاشفین ۳۴۶
 ابوتمام حبیب بن اوس ۱۲۱۶، ۱۲۲۵، ۱۲۳۶
 ۱۲۳۸، ۱۲۳۹، ۱۲۴۳
 ابوالثناء محمود بن ابوبکر = سراج الدین ارموی
 ابوجعفر (منصور خلیفه) ۲۵، ۳۰، ۳۱، ۳۹۶
 ۳۹۷، ۱۰۱۶، ۱۰۰۴
 ابوجعفر بن عبدالله = اعمی تطیلی
 ابوجعفر خازنی = اسحاق بن حسن خازنی
 ابوجعفر عبدالله بن مروان ۳۹۸
 ابوجعفر عقیلی ۶۱۱، ۶۱۳
 ابوحاتم = سهل بن سلامه
 ابوحاتم رازی ۶۱۰، ۶۱۶، ۶۲۰، ۶۲۴، ۶۲۸، ۶۵۲
 ابوحاتم نسایی = نسایی
 ابوحارث بن مضاض ۶۹۲
 ابوحامد اسفراینی ۴۰
 ابوحامد محمد بن محمد = رکن الدین عمیدی
 ابو حبیب = (ابو حبیب)
 ابو حذیفه = واصل بن عطاء غزال
 ابو الحسن (محدث) ۶۱۲، ۶۱۳
 ابو الحسن بن جحدر = ابن جحدر اشبیلی
 ابو الحسن بن فضل = ابن فضل
 ابو الحسن اشعری (شیخ) ۹۴۶، ۹۵۷، ۹۵۸
 ۹۶۱، ۱۰۳۳، ۱۱۰۵، ۱۱۰۶
 ابو الحسن دجاج ۱۲۶۳
- ابوبکر بن ابی حمیره ۸۳۱، ۸۶۲
 ابوبکر بن احمد بن ابو خثیمه ۶۰۹
 ابوبکر بن احمد بن علی بن ثابت = خطیب
 ابوبکر بن باجه ۱۲۵۷
 ابوبکر بن بشرون = ابن بشرون
 ابوبکر بن خلدون ۴۲ (ابن خلدون)
 ابوبکر بن زهر = ابن زهر
 ابوبکر بن زهیر = ابن زهیر
 ابوبکر بن الصائغ = ابن ماجه
 ابوبکر بن عبدالله (قاضی اشبیلیه) ۴۴۰
 ابوبکر بن عربی مالکی ۴۱۵، ۴۱۷، ۴۴۰
 ابوبکر بن عربی (قاضی) = ابن العربی (قاضی)
 ابوبکر بن عیاش ۶۱۲
 ابوبکر بن قزمان = ابن قزمان
 ابوبکر بن مرتین ۱۲۷۱
 ابوبکر بن هارون = بزار
 ابوبکر بن هداية الله الحسينی ۸۹۸
 ابوبکر زبیدی ۱۱۶۴
 ابوبکر صابونی = ابن صابونی
 ابوبکر صحراوی (امیر) ۱۲۵۷
 ابوبکر صیرفی ۵۲۹، ۵۳۲
 ابوبکر طرطوشی ۷۳، ۲۹۹، ۵۳۳، ۵۳۴، ۹۱۷
 ابوبکر عاصم = عاصم بن ابی النجود
 ابوبکر عبدالله بن زبیر بن عوام قرشی اسدی = ابن الزبیر
 ابوبکر عیسی بن عبدالملك = ابن قزمان
 ابوبکر محمد ۴۴
 ابوبکر محمد بن ارفع راسه = ابن ارفع راسه
 ابوبکر محمد بن باجه تجیبی سرقسطی = ابن باجه
 ابوبکر محمد بن زهر اشبیلی = ابن زهر

ابوریدة = محمد عبدالهادی	ابوالحسن سهل بن مالك = سهل بن مالك
ابوزرعہ ۶۱۰ ، ۶۱۶ ، ۶۲۰ ، ۶۲۶ ، ۶۲۷	ابوالحسن علی = ابن الجیاب
۶۲۸	ابوالحسن علی بن هلال = علی بن هلال
ابوزکریا بن ابی حفص = ابوزکریا یحیی بن	ابوالحسن ماوردی = ماوردی
ابی حفص	ابوالحسن (سلطان مرینی) ۱۰ ، ۱۰۵ ، ۱۰۶ ، ۱۰۷ ، ۱۰۸
ابوزکریا حفصی = ابوزکریا یحیی بن ابی	۴۹۶ ، ۴۸۹ ، ۳۴۶ ، ۱۶۵ ، ۵۳ ، ۴۹
حفص	۱۲۲۸
ابوزکریا یحیی بن ابی حفص ۴۴ ، ۵۱۷ ، ۶۳۹	ابوالحسن ملیلی (قاضی) ۷۸۴
۱۲۵۰	ابوالحسن مقری دانی ۱۲۷۱
ابوزکریا یحیی بن سلطان ابواسحاق ۵۶۶	ابوالحسن (سلطان) ۴۹۶
ابوزکریا یحیی بن ابو محمد عبدالله ۵۱۶ ،	ابوالحسن محمد بن علی بصری ۹۲۷
۶۴۳	ابوحسین بن قصار = ابن القصار
ابوزکریا یحیی بن معین انباری = ابن معین	ابوحفص ۱۱ ، ۱۱ ، ۱۱ ، ۱۱ ، ۱۱ ، ۱۱ ، ۱۱ ، ۱۱
ابوالزناد ۵۰۰	ابوحمو ۵۷ ، ۶۰ ، ۶۰ ، ۶۰ ، ۶۰ ، ۶۰ ، ۶۰ ، ۶۰
ابوزید دبوسی ۹۲۸ ، ۹۲۷	ابوحمیرة ۸۳۱
ابوزید عبدالرحمان قیروانی = ابن ابوزید	ابوحنیفه (امام) ۷۰۵ ، ۹۰۴ ، ۹۰۵ ، ۹۰۸ ،
ابوزید عبدالله عمرو ۹۲۷	۹۰۹ ، ۹۱۰ ، ۹۱۱ ، ۹۱۲ ، ۹۱۵ ، ۹۲۹ ،
ابوزید قیس بن دریج ۱۲۳۸	۱۲۶۵ ، ۹۳۰
ابوزید ولی الدین = ابن خلدون ۴۲	ابوحنان = ابن حیان ۴
ابوسالم ابراهیم ۱۰ ، ۴۸ ، ۵۷	ابوخبیب (عبدالله بن زبیر) = ابن الزبیر
ابوسعیدی بقری (امیرزاناته) ۱۲۴۹	ابوالخطاب بن زهر = ابن زهر
ابوسعید (سلطان) ۳۴۶ ، ۳۷۹ ، ۴۸۴ ، ۷۲۸ ، ۱۲۲۸	ابوالخلیل ۶۱۴
ابوسعید بن یونس = ابن یونس	ابوخلدون = ساطع الحصری
ابوسعید برادعی ۹۱۶ ، ۱۱۲۱ ، ۱۱۲۴	ابوخیثمہ ۶۵۲
ابوسعید برقوق ۳۴۵	ابوداود سلیمان بن نجاح = ابن نجاح
ابوسعید جزار ۹۸۵	ابوداود (سجستانی) ۶۹ ، ۶۱۰ ، ۶۱۱ ، ۶۱۲ ،
ابوسعید خدری ۱۷۵ ، ۴۱۰ ، ۴۱۷ ، ۶۱۴ ،	۶۱۳ ، ۶۱۴ ، ۶۱۵ ، ۶۱۷ ، ۶۱۸ ، ۶۲۰ ،
۶۱۵ ، ۶۱۶ ، ۶۱۷ ، ۶۱۸ ، ۶۱۹ ، ۶۵۱ ،	۶۲۲ ، ۶۵۱ ، ۶۵۲ ، ۸۹۹ ،
ابوسفیان ۱۷۱ ، ۱۷۲	ابوداود طیالسی ۸۹۴
ابوسفیان بن حرب ۹۴۰	ابوالدرداء ۴۲۳
ابوسلمه خلال ۳۸۹	ابوالدفاء = شیبان بن عبدالعزیز
ابوسلیمان ایوب بن زید بن قیس هلالی = ابن قریه	ابوریحان (بیرونی) ۳۰ ، ۷۰ ، ۸۱ ، ۱۲۹ ،

- ابوسلیمان حمد یا احمد بستى خطایى ۱۸۰،
 ۵۰۳، ۱۸۳
 ابوصدیق ناجى ۶۱۶، ۶۱۷، ۶۱۸، ۶۱۹
 ابوطالب ۸۵۴
 ابوظفیل عامر بن وائله کنانی مکی ۶۱۱، ۶۲۲
 ۶۲۳
 ابوالطیب = طاهر بن حسین
 ابو عباد معبد بن وهب = معبد بن وهب
 ابوالعباس (سلطان مرینی) ۵۹، ۶۲، ۶۴
 ۱۲۲۸
 ابوالعباس = ابن البناء
 ابوالعباس (احمد بن ادریس) شهاب الدین -
 قرافی
 ابوالعباس احمد بن شعیب ۱۲۲۷، ۱۲۲۸
 ابوالعباس بن شعیب = ابوالعباس احمد بن
 شعیب
 ابوالعباس احمد بن طیب سرخی = احمد بن
 طیب سرخی
 ابوالعباس احمد بن محمد علوجه = احمد بن
 محمد ...
 ابوالعباس احمد بن الرقعه = ابن الرقعه
 ابوالعباس احمد (موحدی) ۱۰، ۴۶۲
 ابوالعباس احمد سبتی = احمد سبتی
 ابوالعباس صنهاجی ۷۴۹
 ابوالعباس سرخسی = احمد بن طیب
 ابوالعباس قلانسی ۹۵۷
 ابوالعباس المتوکل علی الله ۱۱
 ابوالعباس ناشی = ناشی
 ابو عبدالاله (یحیی ابوزکریا) ۶۶۴
 ابو عبد الرحمن نسایی ۸۹۹
 ابو عبدالله (موحدی) ۱۱
 ابو عبدالله الابلی ۷۸۴
- ابو عبدالله بن خطیب = ابن خطیب اندلسی
 ابو عبدالله = ابن نعمان
 ابو عبدالله (سلطان اندلس) ۵۸، ۵۹، ۶۰
 ابو عبدالله احمد = ابن عبدربه
 ابو عبدالله اصیغ بن الفرج = اصیغ
 ابو عبدالله حارث بن اسد محاسبی = حارث بن
 اسد محاسبی
 ابو عبدالله حاکم = حاکم (نیشابوری)
 ابو عبدالله حذیفه بن یمان = حذیفه
 ابو عبدالله خوارزمی = خوارزمی
 ابو عبدالله بن شعیب دکالی ۸۷۶
 ابو عبدالله شیعی ۳۸۳، ۵۸۵، ۵۸۴
 ابو عبدالله لوشی ۱۲۷۵
 ابو عبدالله مالک = مالک ابن انس
 ابو عبدالله محتسب ۳۷
 ابو عبدالله محمد (امیر بجایه) ۵۸، ۶۰
 ابو عبدالله محمد بن علی = ابن حماد
 ابو عبدالله محمد بن ابراهیم آملی ۱۲۹۳
 ابو عبدالله محمد بن سلیمان سطلی ۱۰۱۵
 ابو عبدالله محمد بن ادریس شافعی = شافعی
 ابو عبدالله محمد بن یزید = ابن ماجه
 ابو عبدالله مهدی = مهدی خلیفه
 ابو عبید آجری ۶۱۵
 ابو عبید بن مسعود ثقفی ۵۳۱
 ابو عبید بکری = بکری
 ابو عبیده بن جراح ۴۰۲
 ابو علی بن بادیس ۶۶۳، ۶۷۸
 ابو علی بن سینا = ابن سینا
 ابو علی قالی بغدادی ۱۱۷۵، ۱۱۹۹
 ابو علی بادیس = ابو علی بن بادیس
 ابو علی عمر بن محمد = شلوبین
 ابو علی فارسی ۱۱۶۰

ابو القاسم بن رضوان = ابن رضوان	ابو علي ناصر الدين زاوي ٩١٨-٩١٩
ابو القاسم بن عبيد الله ٣٧، ٣٧٤	ابو علي ناصر الدين مشدالي ٨٧٧
ابو القاسم بن فيره = ابن فيره	ابو عمران بن يزيد بن اسود تابعي = ابراهيم نخعي
ابو القاسم احمد بن محمد حوفي ١٠١٥، ٩٢٠	ابو عمرو بن حاجب = ابن حاجب
١٠٢٠	ابو عمر احمد بن محمد بن دراج قسطلي ١١٩٨
ابو القاسم خلف بن احمد حافظ ١٢٢٩	ابو عمرو بن عبد البر (حافظ) ٩٤٥، ٩٠٦
ابو القاسم رحوي ١١٠٤	ابو عمرو بن صلاح = ابن صلاح
ابو القاسم الروحي = ابو القاسم رحوي	ابو عمرو داني ٨٨٨، ٨٨٩، ٨٩٠
ابو القاسم = زجاج	ابو عمرو بن زاهر اشبيلي ١٢٧١
ابو القاسم سليمان طبراني = طبراني	ابو عمرو شاطبي ٨٩٠
ابو القاسم شاطبي = ابن فيره	ابو عمرو طلحنكي بن ابي عبدالله بن مفرح
ابو القاسم شريف (قاضي غرناطة) ١٢٣٠	٨٣١
ابو القاسم شريف سبتي ١٢٣٧، ١٢٤٠	ابو عنان (سلطان مريني) ٤٦٦، ٤٦٧، ٤٦٨، ٤٦٩
ابو القاسم شيعي ٤٨٥	٣٤٨، ٥٦٤، ٥٥٥
ابو القاسم (ص) = پیامبر	ابو عياش ٦٣٠
ابو القاسم عبدالرحمان بن خنمي = سهيلي	ابو عيسى محمد ترمذي = ترمذي
ابو قبيس ٦٩٢	ابو غالبيس ٤٤٢
ابو قبيصة بن ذؤيب ٦٥٨، ٦٤٥	ابو فارس عبدالعزيز (امير المؤمنين) ٩، ١٠، ١١
ابو قحافة ٢٠٣	٦٨٠، ٦٤٥، ٦٤٣، ١١
ابو قدامه ٦٢٠	ابو الفتح ابراهيم = ابن خفاجه
ابو قلابه جرمي ٦٢٦	ابو الفتح خازني ٩٦
ابو كامل شجاع بن اسلم ١٠١٣	ابو الفتوح رازي ٨٩٠
ابو كرب تبع اصغر ١٨-٢٠-٢٩٧	ابو الفداء ٣٠
ابو كلحبه = رياح	ابو الفداء اسماعيل = ابن كثير
ابو الليل ١٢٥٠	ابو فراس ١٢١٦
ابو محمد بن ابوزيد مالكي ٢٠٢	ابو الفرج اصفهاني ١١٧٥، ٦٦٦، ٢٦٢
ابو محمد بن تافراكين = ابن تافراكين	ابو الفضل بيهقي ٤٩٢
ابو محمد علي بن احمد بن سعيد بن حزم اموي	ابو الفضل مريني ٤٦٦
اندلسي = ابن حزم	ابو الفضل يوسف = ابن النحوي
ابو محمد بن حزم = ابن حزم	ابو القاسم بن خرشيد (فقيه نيشابور) ٤٣٠
ابو محمد بن عطيه = ابن عطيه	ابو القاسم بن زيتون ٨٧٦
ابو محمد رعييني اندلسي ١٢٢٩	

- ابومحمد ایوب بن ابی زید ۳۱۴
 ابومحمد عبدالحق بن ابراهیم اشبیلی = ابن
 سبعین
 ابومحمد عبدالحق بن ابی بکر (قاضی) ۵۰۴
 ابومحمد عبدالله بن ابی زید = ابن ابی زید
 ابومحمد عبدالله ولی ۶۳۹
 ابومدین شعیب بن حسین اندلسی ۶۴۲
 ابومروان بن خلف قرطبی = ابن حیان
 ابومروان عبدالمملک بن عبدالعزیز = ابن
 ماجشون
 ابومرّة = ابوبزّة
 ابومسلم خراسانی ۳۸۳، ۴۹۱، ۶۶۸
 ابومسلم بن خلدون ۱۰۱۳
 ابوالمعالی (= امام الحرمین) ۳۶۹، ۹۲۰،
 ۹۴۷، ۹۵۲، ۱۰۱۵
 ابومعشر بلخی ۶۵۷، ۶۶۰
 ابوموسی اشعری ۳۹۱، ۴۲۳، ۸۵۱
 ابومهدی عیسی بن الزیات = ابن الزیات
 ابونصر فارابی = فارابی
 ابونضرة ۶۱۴
 ابونعیم حافظ احمد اصفهانی ۹۲۱
 ابونواس ۳۲، ۳۲۹، ۱۲۱۶، ۱۲۳۸
 ابووائل ۶۱۰، ۶۹۷
 ابوالواصل ۶۱۸، ۶۱۹
 ابوالوفا ۵۷
 ابوالولید بن رشد = ابن رشد
 ابوالولید = هشام بن حکم
 ابوالولید باجی ۹۱۲
 ابوالولید وقشی ۸۳۱
 ابوهارون عبدی ۶۱۸
 ابوهاشم (محمد بن حنفیه) ۳۸۲
 ابوالهذیل علاف ۹۵۶
- ابوهریرة ۱۷۵، ۴۶۶، ۶۰۸، ۶۱۰، ۶۲۷،
 ۶۲۸، ۶۹۷، ۹۲۱
 ابویاسر بن اخطب ۶۴۹، ۶۵۰
 ابویحیی (موحدی) ۱۱
 ابویحیی (سلطان حفصی) ۶۶۴
 ابویحیی زکریا بن احمد لحيانی = ابویحیی
 لحيانی ۴۴، ۵۴۹، ۶۷۰
 ابویحیی عبید = ابن سرج
 ابویحیی ابوبکر ثانی ۵۵۰
 ابویحیی محمد بن معن = معتم بن صمادح
 ابویزید ۳۱۴
 ابویزید (صاحب الحمار) ۶۵۴
 ابویعقوب بادسی ۶۳۹
 ابویعقوب یوسف = سکاکی
 ابویعقوب یوسف اول ۲۱۷
 ابویعقوب یوسف ثانی ۲۱۷
 ابویعلی موصلی ۶۰۸، ۶۲۷، ۹۰۰
 ابویوسف = یعقوب بن المنصور
 ابویوسف بن عبدالحق (سلطان مرینی) ۱۱۹۹
 ابی برده = ابو برده
 ابیبض = ابوبکر ابیبض
 ابی وائل - ابو وائل
 ابیوردی ۴۰
 اتامش ۳۵۲
 احدب ۱۰۱۱
 احمد ۶۶۸، ۱۲۱۹
 احمد ابنا (ابا قا) ۹۱۸
 احمد = ابن قسی
 احمد (موحدی) = ابوالعباس احمد (موحدی)
 احمد سبتی (ابوالعباس) ۲۱۷
 احمد = قسطلی
 احمد (شاهزاده مرینی) ۶۴

۱۰۷۳، ۱۰۷۱، ۱۰۶۸	احمد بن ابو خيثمه = ابو بكر بن ابو خيثمه
احمد زكى صفوت ۴۲۶	احمد بن ابو الفتح - ابن خفاجه
احمد صقلی ۴۸۷	احمد بن ابی دواد ۴۲۶، ۴۰۱
احمد فرید رفاعی (دکتر) ۵۷، ۵۶	احمد بن ادریس = شهاب الدین قرافی
احمد لحيانی ۱۰	احمد بن حنبل (مروزی) ۶۱۰، ۴۰۱، ۲۲۹، ۳۴
احمدی = احمد بن عثمان	۶۲۳، ۶۲۱، ۶۲۰، ۶۱۶، ۶۱۵، ۶۱۱
احمر = خلف احمر	۹۰۴، ۹۰۰، ۸۹۸، ۶۵۲، ۶۲۷، ۶۲۴
احوص ۱۲۲۹	۹۵۸، ۹۵۷، ۹۱۱
اخشید = محمد اخشید	احمد بن شعیب = ابو العباس احمد
اخطب ۶۴۹	احمد بن طیب سرخسی ۸۵۲
اخنوخ ۱۰۶۵	احمد بن عیدر به = ابن عیدر به
ادریس (ع) ۴۴، ۴۲، ۴۵، ۴۷، ۷۳۲، ۸۱۸	احمد بن عبدالله بن یونس = ابن یونس
۱۰۶۵	احمد بن عثمان (شاهزاده حفصی) ۱۰۴
ادریس بن ادریس ۴۱، ۴۳، ۴۷، ۳۸۴، ۴۲۷	احمد بن علی بن ثابت = خطیب
۴۴۰	احمد بن علی بن مثنی تعمیمی = ابو یعلی
ادریس بن عبدالله بن حسن ۴۱، ۴۲، ۴۳، ۳۸۴	موصلی
۵۶۴، ۴۳۷	احمد بن فارسی ۱۱۸۷
ادریس اصغر = ادریس بن ادریس	احمد بن محمد بن خلف حوفی = ابو القاسم
ادریس اول = ادریس بن عبدالله بن حسن	حوفی
ادریس اکبر = ادریس بن عبدالله بن حسن	احمد بن محمد بن دراج قسطلی = ابو عمر
ادریس دوم = ادریس بن ادریس	احمد بن محمد بن الرفعة = ابن الرفعة
ادریس (نبی) ۲۰۸	احمد بن محمد بن عبدالحمید = ابن
ادریسی ۸۳، ۹۸، ۱۰۵، ۱۱۶، ۱۳۲، ۱۳۶	عبدالحمید
۱۴۸، ۱۴۷، ۱۳۷	احمد بن محمد علوجه (ابو العباس) ۳۴۱
ادوارد براون ۴۹۵	احمد بن محمد بن طاهر حسینی علوی (سبتی)
ادیب نیشابوری ۱۲۸۷	۲۱۷
اردشیر ۶۵۸، ۷۰۰	احمد بن هارون = بزار
ارسطو ۴۸، ۷۲، ۷۳، ۲۱۳، ۲۱۶، ۲۵۶، ۴۹۲	احمد بن یحیی ثعلب = ثعلب
۴۹۳، ۹۷۷، ۱۰۰۲، ۱۰۰۳، ۱۰۲۴	احمد اصفهانی حافظ = ابو نعیم
۱۰۳۱، ۱۰۸۹، ۱۰۹۰، ۱۰۹۱، ۱۰۹۵	احمد بستی = ابو سلیمان حمد یا احمد
۱۲۴۴	احمد دیلمی (معز الدوله) ۲۹۶
ارم ۲۳	احمد سبتی (ابو العباس) ۲۱۴، ۲۲۱، ۱۰۶۷

- ارموی = سراج‌الدین ارموی
 ارموی = تاج‌الدین محمد بن حسین
 ازد بن زید ۲۴۴
 ازرقی ۶۹۷
 ازهری ۴۹۲
 اسامه بن زید (لیثی ۳۷۸، ۴۱۰، ۴۱۳، ۴۵۱، ۶۵۲)
 استغانو کولوزیو ۳۴
 اسحاق (بن ابراهیم ع) ۱۳۴، ۶۲۴، ۶۸۹
 ۶۹۸
 اسحاق (محدث) ۶۳۰
 اسحاق بن حسن خازنی، ۹۵، ۹۴، ۹۶
 اسحاق بن عبدالله = طویس
 اسحاق خازنی = اسحاق بن حسن خازنی
 اسحاق موصلی ۸۵۴
 اسد بن ربیع بن نزار (پدر قبیله) ۲۴۰
 اسد بن فرات ۴۸۴، ۹۱۵
 اسد بن موسی ۶۱۸
 اسدلسنة = اسد بن موسی
 اسدالدین ۴۳۹
 اسدی = ابوائل
 اسدی = سیف بن عمر
 اسرائیل ۱۵، ۱۶، ۶۹۸
 اسعد ابوکرب ۱۸
 اسفرائینی = ابواسحاق
 اسفرائینی = ابو حامد
 اسکندر افروسی ۱۰۰۳
 اسکندر مقدونی ۱۴۶، ۶۶، ۴۴۴، ۲۰۰، ۱۰۰
 ۱۰۹۰
 اسلم بن سدره ۸۲۹
 اسماء (دختر ابوبکر) ۲۰۳، ۶۹۲
 اسماعیل (پسر ابراهیم ع) ۶۸۹، ۶۹۰، ۶۹۱
- اسماعیل (قاضی) ۹۱۵، ۹۱۷
 اسماعیل بن ابراهیم بن مهاجر ۶۲۵
 اسماعیل بن القاسم القالی بدادی = ابو علی قالی
 اسماعیل بن کثیر = ابن کثیر
 اسماعیل بن (امام جعفر صادق ع) ۳۶، ۳۸، ۳۸۵
 ۳۸۶، ۴۳۷
 اسماعیل قاضی ۳۴
 اسماعیل منصور ۶۵۴
 اشبیلی = ابن جحدر
 اشبیلی = ابو عمرو زاهد
 اشتر ۵۲۸
 اشعری = ابو الحسن اشعری
 اشعری = ابو موسی اشعری
 اشعیت (شمیت) ۳۰، ۳۲
 اشعث بن قیس ۲۶۲
 اشهب ۹۱۳، ۹۱۵
 اصبحی = مالک بن انس
 اصبح (بن فرج) ۹۱۷
 اصطخری ۸۵، ۱۱۸، ۳۴۴
 اصفهانی = ابو الفرج (صاحب آغانی)
 اصفهانی = ابو نعیم حافظ
 اصغر بن علی سجاد بن حسین بن علی بن ابیطالب
 ۶۹۷
 اصم ۳۶۷
 اصمعی ۲۹، ۱۹۹، ۶۹۶، ۱۲۴۳، ۱۲۴۵
 اعشی ۶۹۲، ۱۲۴۲
 اعلم بطلیوسی ۱۲۵۵، ۱۲۵۷
 اعمش ۶۱۰
 اعمی تطیلی ۱۲۵۶، ۱۲۵۷
 افریقش ۱۸، ۱۹۰
 افضل بن امیر الجیوس بدر جمالی ۳۴۵
 افضل‌الدین خونجی ۱۰۲۷، ۱۱۲۸

افطس (حسن بن حسين) ٦٩٧	امير المؤمنين = المتوكل على الله (ابو العباس)
افلاطون ٣٨، ٩٧٧، ١٠٠٢، ١٠٠٣، ١٠١٦	امير المؤمنين = ابو فارس (خليفة بني مرين)
١٠٩٣، ١٠٩٠	امير المؤمنين = ابو الحسن مريني (سلطان)
اقليدس ١٥، ١٠١٥، ١٠١٨	امير المؤمنين = علي (ع)
اقليمطس (كلمنت) ٤٤٦	امير المؤمنين = عمر (رض)
اگوست كنت ٣٣، ٤٤، ٣٥، ٧٧	امير المؤمنين = هارون خليفة
اگوستين = آنبيال قديس	امير حجاز = (محمد ص)
الن نيكلسون ٩٨٩	امير محمد (امير اندلس) ١٢٨٣
الوسى ١٢٧٥	امير المسلمين = سعد بن ابي وقاص
اليوس حكيم ٦٥٨	امير المسلمين = يوسف بن تاشفين
امارى ٣٥	امير مکه = (محمد ص)
ام المؤمنين = عايشه	امير عبدالرحمان مريني = عبدالرحمن مريني
امام = مهدي موحدى	امير محمود (خوانسار) ٣٤٧
امام = علي (ع)	امين (برادر مؤمن) ٦، ٣٠، ٣٥، ٥٩، ٦٤، ١١٤٤
امام ابوحنيفة = ابوحنيفة	امية ٤١٦
امام احمد بن حنبل = احمد بن حنبل	امية بن ابي الصلت ١٨٧
امام الحرمين = ابوالمعالى	امية بن عبدالغافر ٤٩
امام المحدثين = ابن حنبل = احمد بن حنبل	انباذ قلس ١٠٠٢
امام شافعى = شافعى	انبارى = ابن معين
امام فخر = ابن خطيب (فخر رازى)	اندلسى = ابو مدين
امام فخر بن خطيب = ابن خطيب (فخر رازى)	انزر ٤٥٢
امام مالك = مالك بن انس	انس بن مالك ١٧، ١٤، ١٧، ٤٠، ٦٠، ٢٤، ٣٠، ٦٣، ٦٥، ١٢٦٥
امام مسلم = مسلم بن حجاج قشيري	انصارى (خواجه) = هروى
امام معصوم = ٤٤٥	انوشروان ٣٩، ٧١، ٧٢، ١٩٨، ٢٤٧، ٢٦٢، ٥٧٤، ٦٤٤
امام منتظر (مهدي) ٦٣٤	٥٥٣، ٢٦٢، ٥٥٣، ٦٤٤، ٥٥٣، ٦٤٤، ٥٧٤، ٦٤٤
ام حبيبه ٦٢٩، ٦٢٨	٨٥٧
امرؤ القيس بن حجر ٨٥، ٥٧٨، ١٢٤٢	او بهى ٤٧٠
ام سلامة ١٢٥٢	اوشير ٤٤٩
ام سلمة ٦١٣، ٦١٤	او غسطس = اوگوستس
امير المؤمنين = عبدالؤمن موحدى	اوگستس ٤٤٥
امير المؤمنين = عبدالرحمان داخل الناصر -	او ميروس (عمر) ١٢٤٣
لدين الله	ايشا (نياى سليمان) ١٦

براق ۹۶۵	ایوب بن ابی زید = ابومحمدا یوب
برقوق = ابوسمید برقوق (الظاهر)	ایوب بن زید بن قیس هلالی (ابوسلیمان) =
برکیاروق بن ملکشاہ ۵۴۹	این قریه
بزاد ۹۰۰، ۶۲۸، ۶۲۷، ۶۰۸	ایوب صدیق (ع) ۴۴۸
بزرگمهر ۶۵۸، ۷۳	
بساسیری ۳۷	ب
بسامی = ابن بسام	با با = پاپ
بسطام بن قیس بن شیبان ۲۶۲	باجریقی ۶۷۶، ۶۷۰، ۶۶۷
بشار بن برد ۱۲۳۸، ۱۲۲۹	باجی = ابوالولید
بشیر بن مروان ۶۲۳	بادسی = ابویعقوب
بشیر بن نھیک ۶۲۸	بادیس ۳۰۸
بصری = ابوالحسین محمد بن علی	بادیس بن منصور ۵۶۵
بطرس بستانی ۱۲۵۸، ۱۲۵۴	بارتولد ۱۱۷
بطرك اعظم ۱۳۴	بارس بن یهودا ۱۶
بطلموس ۲۰۶، ۱۰۳، ۹۸، ۹۵، ۹۴، ۸۸، ۸۳	باعز ۱۶
۱۱۰۰، ۱۰۹۹، ۱۰۲۱، ۲۱۳، ۲۰۷	باقلانی = ابوبکر باقلانی
بطلیوسی = اعلم بطلیوسی	باکونین ۳۵، ۳۳
بغا ۳۵۲، ۴۳	باکیاک ۳۵۲
بقراط ۱۰۰۳	بایزیدا اول ۵۹
بقری = ابوسمید	بایزید بسطامی ۱۰۶۰، ۹۹۱، ۹۸۹
بکر بن وائل ۴۱۰	البتانی ۱۰۲۲
بکر بن هوازن ۱۱۸۲	بجیلہ ۴۸۹، ۲۴۰
بکری (ابوعبید) ۶۸۵، ۶۸۴، ۶۷۹، ۸۱، ۵۹	بجتری ۱۲۴۳، ۱۲۳۸، ۱۲۱۶
بلال بن ابی بردہ بن ابی موسی اشعری ۳۵۱	بخاری (محمد بن اسماعیل) ۵۱، ۳۴، ۲۳۲،
بلال بن ہاشم ۱۲۴۹	۶۱۸، ۶۱۷، ۶۱۵، ۶۱۱، ۶۰۹، ۵۰۵
بلخی = ابومعشر	۶۵۱، ۶۳۳، ۶۲۸، ۶۲۵، ۶۲۳، ۶۲۲
بلخی = شاذان بلخی	۹۴۰، ۹۰۵، ۹۰۲، ۹۰۱، ۶۹۷، ۶۵۲
بلقیقی = ابوالبرکات	بختنصر ۷۰۰، ۴۴۴، ۱۴
بلکین بن زبیری - ۶۴۴، ۳۱۳، ۴۸۶	بختیشوع = جبریل بن بختیشوع
بو بطی ۹۱۲	بدر جمالی ۳۳۰
بوزرجمهر حکیم = بزرگمهر	بدیع الزمان همدانی ۱۲۲۶
	برادعی = ابوسمید برادعی

بوعز = باعز	پیر = پطرس
بول ۳۳	پیامبر (محمّدص) ۲، ۲۳، ۲۵، ۲۶، ۲۸، ۳۹، ۴۴،
بونی ۱۰۵۳، ۱۰۵۸، ۱۰۶۳، ۱۰۶۴، ۱۰۶۵، ۱۰۶۵	۴۵، ۴۴، ۱۷۳، ۱۷۱، ۱۷۰، ۱۶۹، ۱۶۸، ۱۵۴، ۴۵
۱۰۶۶	۱۷۴، ۱۷۵، ۱۷۱، ۱۸۱، ۱۸۳، ۱۸۵، ۱۸۹،
بهاء الدوله ۴۳۸	۱۹۱، ۲۰۲، ۲۰۸، ۲۳۰، ۲۳۲، ۲۳۴،
بهاء الملک ۴۳۸	۲۳۸، ۲۳۹، ۲۴۳، ۲۵۳، ۲۶۰، ۲۶۲،
بهار ملک الشعراء ۱۲۴۵	۲۷۱، ۲۷۴، ۳۰۴، ۳۰۷، ۳۱۱، ۳۲۹، ۳۶۲،
بهرام بن بهرام ۵۵۳، ۷۱	۳۶۵، ۳۷۲، ۳۷۳، ۳۷۷، ۳۷۹،
بهلول بن عبيدة الحمی ۸۳۱	۳۸۳، ۳۸۵، ۳۸۸، ۳۹۰، ۳۹۵، ۴۰۱،
بهمن ۷۰۰	۴۰۴، ۴۰۷، ۴۰۸، ۴۰۹، ۴۱۰، ۴۱۲،
بیرس ۶۷۱، ۶۶۷، ۳۵۵	۴۱۵، ۴۱۷، ۴۱۹، ۴۲۱، ۴۲۳، ۴۲۴،
بیرس = بارس	۴۲۸، ۴۲۹، ۴۳۰، ۴۳۵، ۴۳۶، ۴۵۴،
بیرونی = ابوریحان	۴۶۶، ۴۹۴، ۵۰۱، ۵۰۲، ۵۰۵، ۵۰۹،
بیسانی ۱۲۲۶	۵۱۵، ۵۳۱، ۵۳۲، ۵۳۳، ۵۸۶، ۵۸۷،
بیضاوی ۹۴۹، ۹۲۸	۵۹۳، ۵۹۷، ۶۰۹، ۶۱۰، ۶۱۲، ۶۱۳،
بیهقی (محدث) ۶۳۰، ۱۸	۶۱۴، ۶۱۶، ۶۱۷، ۶۱۸، ۶۱۹، ۶۲۱،
بیهقی = ابولفضل بیهقی	۶۲۲، ۶۲۴، ۶۲۵، ۶۲۶، ۶۲۷، ۶۲۸،
	۶۲۹، ۶۳۰، ۶۳۱، ۶۳۲، ۶۳۳، ۶۳۴،
	۶۳۶، ۶۳۷، ۶۳۷، ۶۴۳، ۶۴۴، ۶۴۷، ۶۴۸، ۶۴۹،
	۶۵۰، ۶۵۱، ۶۵۱، ۶۹۳، ۶۹۵، ۶۹۷، ۶۹۷، ۷۰۳،
	۷۰۴، ۷۰۵، ۷۰۵، ۷۲۵، ۷۲۵، ۷۲۹، ۷۵۰، ۷۵۴،
	۷۷۰، ۷۸۰، ۷۸۱، ۸۲۱، ۸۲۳، ۸۳۲، ۸۳۳،
	۸۵۱، ۸۷۲، ۸۸۶، ۸۸۷، ۸۹۰، ۸۹۴،
	۸۹۶، ۹۰۷، ۹۱۰، ۹۱۱، ۹۲۲، ۹۲۳،
	۹۳۵، ۹۳۹، ۹۴۰، ۹۴۱، ۹۴۱، ۹۵۴، ۹۶۰،
	۹۶۳، ۹۶۵، ۹۶۷، ۹۸۶، ۹۸۷، ۹۹۲،
	۹۹۳، ۹۹۵، ۱۰۳۴، ۱۰۴۳، ۱۰۵۰،
	۱۰۵۱، ۱۱۴۹، ۱۱۵۰، ۱۱۵۹، ۱۱۷۸،
	۱۱۸۰، ۱۱۸۲، ۱۱۸۳، ۱۱۸۴، ۱۲۰۱،
	۱۲۴۲، ۱۲۸۶
	پیغمبر اسلام = پیامبر (محمّدص)
	پیری زاده ۳۹
پزدوی (ابوالبشر علی) ۹۳۰، ۹۲۸، ۹۲۷	
پطرس (حواری) ۴۴۱، ۱۳۴، ۴۴۵، ۴۴۶،	
۴۴۸، ۴۴۷	
پطرك (پاتریش) ۴۴۶، ۴۴۱، ۱۳۴	
پوران (دختر حسن بن سهل) ۳۳۰، ۳۲۹، ۳۵	
۳۴۰	
پورداود (استاد سابق دانشگاه تهران) ۲۲۲،	
۳۳۷	
پوگاچو ۵۲	
پولس (حواری) ۴۵۰، ۱۳۴	

تاوذوسیوس ۱۰۱۷
 ثعالبی (نیشابوری) ۲۳، ۱۹۹، ۸۹۱، ۱۱۶۶،
 ۱۱۶۷
 ثعلب ۱۱۶۷، ۱۹۹
 ثقفی = ابو عبید بن مسعود
 ثوبان ۶۲۶، ۶۳۴
 ثوری (سفیان) ۲۷، ۶۲۴، ۶۲۶، ۹۵۲

ج

جابر (محدث) ۶۰۹، ۶۱۷
 جابر بن حیان ۵، ۱۰۰۵، ۱۰۴۰، ۱۰۶۰، ۱۰۶۹،
 ۱۱۱۷، ۱۱۰۸، ۱۰۸۷
 جابر بن عبدالله ۱۶۹، ۱۷۰، ۴۱۷، ۶۱۷،
 ۶۲۴
 جاحظ ۳۹۹، ۹۵۶، ۱۱۷۱، ۱۱۲۴،
 ۱۱۷۵
 جاراالله = زمخشری
 جازیه (دختر سرخان) ۱۲۴۷
 جالوت ۴۴۳
 جالینوس ۷۸، ۱۵۹، ۱۹۰، ۱۰۳۳،
 جالینوس (سردار ایرانی) ۲۳۷
 جامی ۸۵۳
 جبائی ۹۵۶، ۱۰۸۷
 جبیرئیل ۲۳۹
 جبیریل ۱۰۸
 جبیریل بن بختیشوع ۳۱، ۳۲،
 جبیر بن مطعم ۴۶۶
 جراب الدوله = احمد بن محمد علوجه
 جراش بن احمد حاسب ۶۵۶، ۶۵۷، ۶۵۸،
 ۶۵۹
 جرجانی (صاحب تعریفات) ۱۸، ۳۷۶، ۳۷۷،
 ۳۹۲ (و بیشتر حواشی دیگر)

ت

تاج الدین محمد بن حسن ارهوی ۹۲۸
 تاشفین بن علی بن یوسف ۵۲۹
 تئودر روزولت ۵۳
 تبع ۱۷، ۱۸، ۵۳۰
 تبع اصغر = ابو کرب
 ترجم ۱۲۵۱
 ترمذی ۳۴، ۳۸۱، ۶۰۸، ۶۰۹، ۶۱۰، ۶۱۵،
 ۶۱۶، ۶۱۷، ۶۵۱، ۸۹۹
 تطیلی = اعمی تطیلی
 تفتازانی = سعدالدین
 تقی الدین (بن) دقیق العبد ۹۱۳، ۹۱۸
 تقی الدین سبکی ۹۱۳
 تقی زاده (سید حسن) ۷
 تکریت (دختر وائل) ۱۲۸
 تمیمی ۶۲۹
 توجین ۲۵۲
 توذری = تویدری
 توفیل رومی ۶۵۸
 تولی بن توشی خان ۵۷۹
 توماس بکل ۳۵
 تونسسی ۹۱۶
 تویدری ۳۰۸
 تویزری ۶۴۱
 توینبی ۳۳، ۳۷، ۴۴
 تیمور (لنگ) ۴۹، ۵۱، ۶۹

ث

ثابت بن قره حرانی ۸۵۲، ۱۰۱۶، ۱۰۴۷،
 ۱۰۸۰، ۱۰۸۱، ۱۰۸۲
 تامسطیوس ۱۰۰۳

حاجی خلیفه (۳۱، ۲۱۸، ۶۰۹، ۶۵۲، ۹۲۷، ۹۲۸، ۱۰۶۳، ۱۰۷۰، ۱۱۷۲)	جر جی زیدان (۵۷، ۷۰، و حواشی دیگر)
حارث ۶۳۰	جر جیس بن عمید ۴۴۸
حارث بن اسد محاسبی ۹۷۲	جر ریج ۶۳۶، ۶۳۱
حارث بن حلزہ ۱۲۴۲	جریر ۵۰، ۲۴۷، ۱۲۱۶، ۱۲۲۹
حارث بن کلدہ ۱۰۳۴	جزار = ابوسعید
حارث بن مسکین ۹۱۳، ۹۱۵، ۹۱۶، ۹۱۷	جددی ۱۰۱۴، ۹۱۰
حارث بن هشام ۱۸۱	جعفر (محدث) ۶۴۲
حاسب = جراش بن احمد	جعفر بن یحیی ۲۵، ۲۶، ۲۸، ۲۹، ۲۵۸، ۲۵۱
حافظ = ابو عمرو بن عبدالبر	۱۱۷۱، ۵۰۷، ۴۷۱، ۴۵۶
حافظ = ابوالقاسم خلف بن احمد	جعفر بر مکی = جعفر بن یحیی
حافظ بن عبدالبر = ابو عمرو بن عبدالبر	جعفر (دکتر جعفر شهیدی)
حافظ اندلسی ۶۶۳	جعفر صادق (امام ...) ۳۶، ۳۸۰، ۳۸۳، ۳۸۵، ۶۶۰، ۶۵۳، ۶۵۲، ۶۴۷، ۳۸۶، ۳۸۵
حافظ ابو نعیم = ابو نعیم احمد	جعفر مصدق (ابن مکتوم) ۳۸۵
حافظ الدین ابوالبرکات عبداللہ بن احمد نسفی = نسفی	جلال الدین قزوینی ۱۱۷۲
حافظ شیرازی ۱۲۹۰، ۱۰۰۳، ۱۸۵۳	جمال الدین بن هشام = ابن هشام
حافظ مزنی ۹۰۵	جمال الدین عبدالرحیم بن عمر موصلی ۶۷۱
حاکم (نیشابوری) ۶۰۸، ۶۱۰، ۶۱۳، ۶۱۴	جنید ۹۸۹، ۹۵۰، ۶۳۲
۶۱۵، ۶۱۶، ۶۱۷، ۶۱۸، ۶۲۲، ۶۲۳	جنید بن عبدالرحمان غطفانی ۶۱۱
۶۲۵، ۶۳۰، ۸۹۷، ۹۰۰	جودت افندی ۱۰۶۶
حام (بن نوح) ۱۰۱، ۱۵۲، ۱۵۳، ۱۵۴	جوزجانی (گوزکانی) ۶۱۲، ۶۱۶، ۶۱۸
۱۵۵	جوٹی بن محمد ۴۵۰
حبيب = ابو تمام	جوهر صقلبی ۷۳۵، ۵۸۵، ۳۴۱
حبيب بن اوس بن حارث آمدی = ابو تمام	جوهر کاتب = جوهر صقلبی
حبيب بن اوس طائی = ابو تمام	جوهری ۱۱۶۴
حبيبہ (دختر ابو بکر) ۲۰۳	ج
حجاج بن یوسف ثقفی ۵۳، ۵۹، ۲۳۲، ۲۳۳	چوسر ۵۴
۲۳۴، ۲۸۸، ۳۳۰، ۳۴۰، ۴۶۷، ۵۰۰	ح
۵۱۲، ۵۱۳، ۵۲۲، ۵۳۸، ۶۶۶، ۶۹۳	حاتم بن سعید ۱۲۵۹
۶۹۴	حاجب بن زرارہ ۲۶۲
حجازی ۸۹۸	

حسن دیلمی (رکن الدوله) ۳۸۲، ۲۹۶	حجر ۱۹۹
حسن عسکری (امام ع) ۳۸۶	حذیفه بن بدر فرازی ۳۷۲، ۲۶۲
حسون بن بواق ۳۴۶	حذیفه بن یمان (ابوعبدالله) ۶۵۱
حسین (امام ع) ۳۰۶، ۴۵، ۳۸۵، ۳۸۳، ۳۷۹، ۳۰۶، ۴۵	حرانی = ثابت بن قره
۴۱۷، ۴۱۶، ۴۱۰، ۴۰۶، ۴۰۴، ۳۹۸	حرب بن امیه ۸۳۰، ۸۲۹
۶۲۴، ۴۱۸	حرث = حارث
حسین بن حسن ۶۹۷	حرث بن اسد محاسبی ۹۵۷
حسین بن حسین ۶۹۷	حرث بن هشام ۱۸۱
حسین بن علی مؤیدالدین ابواسماعیل ۱۰۶۹	حریری ۷۵۸
حشمنای ۴۵۹	حسان بن ثابت ۱۲۲۹، ۴۱۰
حصین بن نمیر سکونی ۶۹۳	حسان بن نعمان ۴۸۴
حضرون = حضرون	حسرون = حضرون (۱۶)
حطیئة ۱۲۲۹	حسن بن حسن بن علی (ع) ۴۲۰، ۲۸
حفصة بن قیس ۱۱۷۷	حسن بن حسین بن علی بن علی بن زید الما بدین =
حفصی = ابواسحاق	افطس
حکم بن الناصر ۲۹۷، ۵۵	حسن بن دویریده ۱۲۵۹
حکم بن هشام بن عبدالرحمان داخل ۸۵۵	حسن بن زید = داعی طبرستان
حلاج = منصور حلاج (۹۹۱)	حسن بن سبط ۵۰
حماد ۸۵۶، ۵۶۵	حسن بن سرحان ۱۲۴۹
حماد بن سلمة ۶۱۸	حسن بن سهل ۳۵، ۳۲۹، ۶۶۱
حماد موصلی ۸۵۳	حسن بن علی (بن محمد حنفیه) ۳۸۲
حمد بستی = ابوسلیمان	حسن بن علی (امام ع) ۳۸۳، ۳۷۹، ۲۸، ۴۱
حمزة ۶۲۴	۳۸۵، ۳۹۸، ۵۰۷، ۶۱۲، ۵۰۷، ۶۱۵، ۶۲۴
حمودی = ادریسی	۶۹۷، ۶۶۷، ۶۳۶
حمیر بن سبا ۱۷	حسن بن علی بن حسن = ناصر اطروش
حمیری (سید) ۳۸۲، ۳۸۰	حسن بن عمر (وزیر) ۵۶، ۴۷
حمینا ذاب ۱۶	حسن بن قاسم بن وهب = ابن وهب
حنانیا ۴۴۷	حسن بن محمد خلدون ۴۴
حنیفه ۱۱۲۳	حسن بن محمد صباح ۳۸۶
حسین بن اسحاق ۱۰۱۶	حسن بن یزید سعدی ۶۱۹، ۶۱۸
حوفی = ابوالقاسم احمد	حسن افطس ۶۹۷
حوقلی ۹۸	حسن بصری ۶۳۰، ۶۳۲، ۹۵۶، ۹۹۸

خسرو (كسرى) ۷۱۰، ۶۳۵، ۳۲۸	حی بن اخطب ۶۵۰، ۶۴۹
خضر ۳۸۰	حی بن یقظان ۸۲۰
خضرون ۱۶	حیی = حی بن اخطب
خطابی = ابوسلیمان	
خطیب بغدادی ۶۷۴	خ
خلال = ابوسلمة خلال	خاتم اولیاء (فاطمی یا مهدی منتظر) = مهدی منتظر
خلیجان بن قاسم ۸۳۰	خاتم انبیاء (محمدص) ۶۳۴
خلدون بن عثمان بن هانی ۴۹، ۳۹	خاتم پیامبران = محمدص ۶۳۴
خلف بن احمد حافظ = ابوالقاسم خلف	خاتم النبیین = خاتم پیامبران
خلف احمر ۱۱۴۹	خارجة بن زید ۲۰۳
خلیل (ع) ۶۹	خارجی ۵۳۱
خلیل بن احمد فراهیدی ۱۱۶۰، ۱۱۶۲	خارجیة ۱۲۱۳
۱۱۶۴، ۱۱۶۳	خارنی = ابوالفتح اسحاق بن حسن
خوارزمی ۱۰۱۳	خالد (زاده خلدون) ۴۰
خونجی = افضل الدین	خالد = خلدون (۳۷)
خیام ۱۲۸۷	خالد بن حمزة بن عمر ۱۲۵۰، ۱۲۵۱
خیبری ۵۲۴	خالد (برمکی) ۲۵
د	خالد بن عبدالله قسری ۵۰۰، ۳۵۱
دارا ۱۰۰۲	خالد بن ولید ۴۶۶
دارقطنی ۶۱۶، ۶۱۲، ۶۱۱	خالد بن یزید بن معاویه ۱۰۷۷
دارمی ۹۰۰	خالد الدریوس ۳۰۷، ۳۰۶
دارون ۱۷۷	خالد قسری = خالد بن عبدالله قسری
داعی الزنج ۳۸۴	خشمی = سهیلی
داعی صعده ۴۹۵	خدری = ابوسعید خدری
داعی طبرستان ۴۹۵، ۳۸۴	خدیجه (همسر پیامبرص) ۱۷۰، ۱۷۱
دانت ۵۴	خزار ۸۹۰
دانی = ابوالحسن مقری	خزیمه بن ثابت = ذوالشهادتین
دانی = ابو عمرو دانی	خزیمی = ابووائل
دانیال (ع) ۶۶۹، ۲۰۸، ۷۳	خسرو ۳۳۱
دانیالی ۶۶۹	خسرو انوشروان = انوشروان
داود (ع) ۱۵، ۳۶۸، ۳۹۴، ۴۴۳، ۴۴۶	خسرو پرویز ۶۵۸

ذرماری ۱۸۳	۶۹۹، ۶۸۹
ذوالاذعار ۱۸، ۲۰، ۲۸، ۸۰، ۱۰۱	داود بن علی ۹۰۹، ۹۰۸، ۲۹
ذوالرمة ۱۲۹، ۱۲۹، ۱۲۲۹	داود بن معمر بن قحزم ۶۲۸
ذوالسویقتین ۹۰۲، ۹۰۱	دباج = ابوالحسن دباج
ذوالشهادتین (خزیمه بن ثابت) ۲۳۴	دبوسی = ابوزید
ذوالقرنین ۸۰، ۱۰۲، ۸۰	دجال ۶۰۷، ۶۰۸، ۶۰۹، ۶۳۳، ۶۳۴
ذوالیمینین = طاهر بن حسین	در بلو ۳۰
ذویب ۶۵۸	دزی ۴۳، ۹۹، ۱۰۳، ۱۰۴، ۱۹۲، ۱۰۴، ۵۴۱، ۶۷۹
ذهبی ۶۱۱، ۶۱۳، ۶۱۹، ۶۲۱، ۶۲۴، ۶۲۶	دسائی (سیلواستر) ۱۲۹، ۲۸
ذیاب بن غانم ۱۲۴۹	دسلان (بارون) ۲۹، ۳۱، ۳۲، ۳۰، ۶۳ (ودر بیشتر حواشی متن)
ر	دکارت ۱۰۵۱
راپاپور ۳۴	دکتر خانلری (استاد دانشگاه تهران) ۶۷۸، ۶۱
رازی ۱۰۳۳	دکتر صفی (استاد دانشگاه تهران) ۱۰۰۳
رازی = محمد بن زکریا	دکتر طه حسین ۳۶، ۳۷
رازی = ابن خطیب (فخر رازی)	دکتر معین (استاد دانشگاه تهران) ۷۰
راس = ابن ارفع	دکتر نوایی ۳۷
راسو = ابن ارفع	دکتر هشترودی (رئیس دانشکده علوم تهران)
راسه = ابن ارفع	۲۵، ۱۰۰۷، ۱۲۴۷
راشد ۴۱، ۴۲	دکتر یارشاطر (استاد دانشگاه تهران) ۲۵
راعوث ۴۴۹	دمشقی ۱۹۸، ۸۴
رافع بن خدیج ۷۰۵	دوبان ۶۵۹
رافعی (فقیه حراسان) ۹۱۸	دوبویر ۳۶، ۳۴
رام ۱۶	دوینی = ابواسحاق دوینی
رباب ۲۵۰	دهخدا ۱۲۸ و دیگر حواشی
رباح بن عجله ۱۹۹	دیلمی = احمد دیلمی
رباح بن کجله = رباح بن عجله	دیوجانس کلبی ۱۰۰۳
رباح بن کهیله = رباح بن عجله	دیوژن = دیوجانس
ربیع ۶۶۱	ذ
ربیعة بن مضر ۱۹۸	ذبیح الله بهروز ۸۶۶
ربیعة بن نزار ۲۴۵، ۲۴۶، ۶۴۶، ۱۲۱۲	ذخیرة الملك ۴۳۸
ربیعة بن نصر = ربیعة بن نزار	

زجاج (ابو اسحاق) ۸۵۲، ۱۱۵۰، ۱۱۶۰	رحوی = ابوالقاسم
زجاج = ابوالقاسم	رستم (فرخزاد) ۱۵، ۲۹۱، ۲۹۹، ۵۰۵
زربن حبیش ۶۱۰	رسول خدا = پیامبر (محمد ص)
زرقانی ۲۰۳، ۹۰۰	رشید (هارون) ۲۵، ۲۶، ۲۷، ۲۸، ۲۹، ۳۰
زرکلی ۵۰ (وحواشی دیگر)	۳۱، ۳۲، ۳۳، ۴۲، ۴۳، ۴۴، ۲۵۸، ۳۳۷
زرهون ۱۲۸۵	۳۹۶، ۳۹۹، ۴۰۴، ۴۳۷، ۴۷۱، ۵۰۷
زریاب (موسیقی دان ایرانی) ۸۵۵، ۸۵۶	۶۶۰، ۶۶۱، ۷۴۵، ۱۱۶۰، ۱۲۴۳
زکریا بن اسحاق ۱۷۰	رضا (ع) = علی بن موسی الرضا (ع)
زکریا بن احمد لحيانی = ابویحیی (۵۴۹)	رضی (سید) = شریف رضی
زمخشری ۲۳، ۴۹۲، ۸۹۳، ۱۱۶۱، ۱۱۶۵	رعینی اندلسی = ابو محمد رعینی
۱۱۷۲، ۱۱۷۳، ۱۱۹۵	رقاشی = یزید رقاشی
زناتی ۲۰۸	رکن الدوله دیلمی (حن دیلمی) ۹۷، ۲۹۶، ۴۳۸
زنیم ۲۰۳	رکن الدین عمیدی ۹۳۲
زواوی = ابوعلی ناصرالدین	رم بن حضرون ۱۶
زهرای ۱۰۱۹	رنه مونیہ ۳۳، ۳۴
زهرة بن حویہ ۲۳۷	روجر بن روجر ۸۳، ۸۸، ۹۳، ۹۸
زهري ۱۵، ۱۰، ۴۶۶، ۴۷۳، ۶۹۷، ۷۰۴	روح القدس ۱۲۶۸
زهیر بن ابی سلمیٰ ۳۸، ۱۲۲۹، ۱۲۴۲	روح بن زباغ ۵۱۲، ۵۱۳
زیاد بن ابی سفیان ۳۶۲، ۳۶۳، ۵۰۸	روحي = ابوالقاسم
زیادة الله اول (ابن الاغلب ۴۸۴) = ابراهیم بن اغلب	روزنتال ۳۳
زیان ۲۵۰، ۱۲۴۹	رومی ۸۵۴
زید ۶۵۳	ریاح بن کحیلہ = ریاح ابو کلجبه
زید بن ارقم ۴۱۷، ۴۴۰	ریاح ابو کلجبه ۱۹۶-۱۹۹
زید بن ثابت ۳۹۲	ریختر ۳۴
زید بن علی بن حسین سبط ۳۷۹، ۳۸۳، ۳۸۴	رینود ۱۰۵
زید بن علی بن زین العابدین ۱۰۵	رینود ۱۲۹
زید بن محمد بن اسماعیل ۳۸۸	
زید بن کهلان ۲۴۵	ز
زید بن یشجب ۲۴۵	زادان فرخ ۴۶۷
زید شاک ۶۱۶	زایده ۶۱۰، ۶۱۱
زید عمی ۶۱۵، ۶۱۶	زبیدی = ابوبکر ۱۱۶۴
	زبیر ۳۹۲، ۳۹۸، ۴۰۲، ۴۱۰، ۴۱۱، ۴۱۴

سرخی = احمد بن طیب	زین العابدین (امام ع) ۳۷۹، ۳۸۳، ۳۸۵
سطی = ابو عبدالله محمد بن سلیمان	
سطیح بن مازن بن غسان ۱۹۸، ۶۴۶	ژ
ساده ۶۴۴	ژان پاتیسست سای ۳۲
سعد (صحابی) ۴۱۰، ۴۱۱	
سعدا ۱۲۵۰	س
سعد بن ابی وقاص ۱۵، ۲۳۳، ۲۳۷، ۲۸۴	سائب خاسر (یا خاثر) (مغنی) ۸۵۴
۳۹۲، ۴۰۲، ۴۳۶، ۱۰۰۲	ساره ۶۹۸
سعدالدین تفتازانی ۱۰۰۵، ۱۱۵۲	ساریه بن زنیم ۴۰، ۲۰۳
سعد بن عبدالحمید ۶۲۴، ۶۲۵	ساطع الحصری (ابوخلدون) ۴، ۴۴، ۴۰
سعد بن عباده ۳۷۱، ۳۷۲	۳۵، ۳۶، ۳۸، ۳۹، ۱۱۷۶
سعد وقاص = سعد بن ابی وقاص	سالم (مولی حدیفه) ۳۷۲
سعدی ۱۲۴۸	سالمی ۹۹۹
سعدی (شیرازی) ۷۱۷، ۷۱۷، ۸۶۲، ۱۲۸۰، ۱۲۸۲	سام ۱۵۵
سعید ۶۶۷	سانت ژولیک ۲۵۹
سعید (صحابی) ۴۱۰، ۴۱۱	سباین یشجب ۱۷، ۲۴۵
سعید بن عبدالعزیز (سلطان مغرب) ۴۷، ۵۵	سبتی = ابوالقاسم شریف
۶۱	سبتی (ابوالعباس احمد) ۲۲۱، ۲۲۳، ۲۲۳، ۱۰۶۲
سعید بن ابی سعید ۱۷۵	۱۰۶۳، ۱۰۶۷
سعید بن ابی مریم (۶۵۱، ۶۵۲) = ابن ابی مریم	سبتی = مالک بن مرهل
سعید بن زید ۴۰۲	سبطین (حسن وحسین ع) ۳۷۹
سعید بن عاصی ۴۱۴	سبکی = تقی الدین
سعید بن مسیب ۴۶۶، ۵۰۰، ۶۱۳	سبکتکین ۵۸۱
سعید نفیسی (استاد دانشگاه تهران) ۷۰	سبعی = ابواسحاق سبعی
سفاح (خلیفه) ۲۹۷، ۳۸۳، ۴۰۴، ۴۳۷	سجاد بن علی ۲۵
۶۲۵	سجستانی = ابوداود
سفیان ۶۲۳	سحنون ۹۱۵، ۹۱۶، ۱۱۲۴
سفیان بن امیه ۸۲۹	سراج الدین ارموی (ابوالثنا) ۹۲۶، ۹۲۸
سفیان ثوری (۳۰) = ثوری	سراج الدین بلقینی ۹۱۳
سقراط ۹۷۷، ۱۰۰۲، ۱۰۰۳	سراقه بن عمر ۲۷۱
سقراط خم نشین = سقراط	سرحان ۱۲۴۷
سکاکی ۱۱۲۴، ۱۱۷۱	سرحون ۴۶۷

سهل بن مالك ١٢٥٩، ١٢٦٠، ١٢٦٢، ١٢٧٣	سكسيوى = عمر سكسيوى
سهل بن نوبخت ٣٥٢	سكونى = حصين بن نمير
سهل بن هارون ١٢٢٦	سلار ٣٤٥
سهيلي ٦٠٩، ٦٤٨، ٦٥٠، ٦٩٩	سلام ترجمان ١٤٦
سيويه ١١٢٧، ١١٥٠، ١١٦٠، ١١٩٧	سلطان ابوالحسن (ابوالحسن حفصى) ١١٠٤، ١٢٨٥
سيد احمد خراسانى ٢٤	سلطان بن مظفر بن يحيى ١٢٥٠
سيد بن طاوس ٧٠٥	سلطان سعيد (حفصى) ٥٦، ٤٨، ٤٧
سيرين ٩٩٨	سلمون بن نحشون ١٦
سيف الاسلام يزدي ٩٢٨	سلمة بن ابرش ٢٣٣، ٢٣٤، ٢٢٩
سيف الدوله ١٠٩١، ٤٣٩	سلمة بن اكوع ٢٣٢، ٢٣٣
سيف الدوله (امير صنهاجه) ٤٤٥	سليط بن قيس ٥٣١
سيف الدين آمدى = آمدى (٩٢٧)	سليم بن منصور ١١٨٢، ٢٥٠
سيف بن عمر اسدى ١٤٠٣	سليمان بن داود (ع) ١٦، ١٨٠، ٣٦٨، ٣٨٩
سيلوستر دساسى = دساسى ٣٠	٣٩٤، ٤٤٣، ٤٤٦، ٤٩٧، ٦٨٩، ٦٩٩
سيوطى ١١٧٢	٧٠٠، ٧٠١، ٧٠٣، ٧٠٤
	سليمان = ابوداود (٦٠٨)
ش	سليمان بن سعد ٤٦٦
شاذان بلخى ٦٥٦	سليمان بن عبدالملك ٣٩٦، ٤٠٤، ٥٧١
شاطبى = ابن فيره	سليمان بن عبيد ٦١٧، ٦١٨
شاطبى ١٢٢٩	سليمان بن نجاح = ابن نجاح
شاطبى = ابو عمر	سليمان طبرانى = طبرانى
شافعى (امام) ٦٧١، ٧٠٥، ٨٥٠، ٨٩٤	سليمانى ٦١٣
٩١٨، ٩١٣، ٩١٢، ٩١٠، ٩٠٨، ٨٩٨	سماكى ١١٧٢
٩٢٩، ٩٣٠، ١١٢٣	سنايى ١٠٠١، ٨٥٢
شبل بن مسكينانه ١٢٥٠، ١٢٥١	سواد بن قارب ١٨٩
شبتري ١٢٧٤	سوداء (كنيز معاوية بن حاكم) ٩٦٠
شجاع بن اسلم = ابو كامل	سهروردي ٩٧٠، ٩٧٢
شداد بن عاد ٢٠	سهل بن سعد ٤١٧
شديد بن عاد ٢٠	سهل بن سلامه انصارى (ابوحاتم) ٣٠٦، ٣٠٧
شرف الدوله (القاب) ٤٣٨	سهل بن عبدالله ٢٢١
شرف الدين طيبى ٨٩٣	
شرمساحى ٩١٨	

- شريد ۶۵۰
 شريح (قاضي) ۴۲۳، ۲۳۹
 شريف = ادريسي (۸۸)
 شريف ابوالهيجان بن هاشم ۱۲۴۷، ۱۲۵۰، ۱۲۵۱
 شريف بن هاشم = شريف ابوالهيجان بن هاشم
 شريف رضى ۴۰، ۱۲۱۶، ۱۲۲۵
 شريف سبتى = ابوالقاسم
 شريف (قاضي غرناطه) = ابوالقاسم شريف
 شستري = شبيستري
 شعبه ۶۱۰، ۶۱۱، ۶۱۷، ۶۱۹
 شعبى ۹۵۲
 شعيب بن ابي خالد = شعيب بن خالد
 شعيب بن حسين اندلسى = ابومدين (۶۴۲)
 شعيب بن خالد ۶۱۲
 شق بن انمار بن نزار ۱۹۸، ۶۴۶
 شقيق بن سلمه اسدى خزيمى = ابووائل (۶۹۷)
 شلوبين ۱۲۳۰
 شماخ ۴۲
 شمس الدين محمد باجريقى = باجريقى
 شموئيل ۴۴۳
 شميت = (اشميت ۳۳)
 شولتر ۳۰، ۳۱، ۳۳
 شهاب الدين قرافى ۸۷۷، ۹۱۷، ۹۱۸، ۹۲۴
 ۹۲۸، ۹۲۷
 شهاب الدين حلبى ۱۱۹۱
 شهر بار (يا شهر يار) (حاكم دربند) ۲۷۱
 شهر شتاني ۴۸۶
 شيبان بن عبدالعزيز يشكرى ۵۲۴
 شببى بن عثمان ۶۹۷
 شيث ۲۴۵
- شيخ الاسلام مصر = سراج الدين بلقيني
 شيخ ابوالحسن اشعري = اشعري ۹۴۷، ۱۰۲۹
 شيخ ابو مهدى بن زيات (ابن الزيات ۹۸۸)
 شيخين (بخارى ومسلم) ۶۱۱، ۶۱۶، ۶۱۷، ۶۲۲
 شيخين (ابو بكر وعمر) ۳۷۹، ۴۰۱، ۶۱۷
 ۶۲۳، ۶۱۸
 شيطان ۳۶۳، ۳۸۸، ۹۹۷
 شيعى = ابو عبدالله شيعى
 شيعى = ابوالقاسم شيعى
- ص
 صابى (ابراهيم بن هلال) ۱۲۲۶، ۱۲۳۶
 ۱۲۳۷، ۱۲۴۰، ۱۲۴۱
 صابونى (ابو بكر بن صابونى) ۱۲۶۳
 صاحب الامر = مهدى موحدى (۴۴۱)
 صاحب اغانى = ابوالفرج اصفهاني
 صاحب الحمار = ابويزيد (۶۵۴)
 صاحب درهم مربع (لقب مهدى) = مهدى
 منتظر
 صاحب دراسات = ساطع الحصرى
 صاحب الطراز ۹۱۷
 صاحب قاموس = فيروز آبادى (۳۳۸)
 صباح = حسن بن محمد (۳۸۶)
 صالح بن شريف (ابوالبقا) ۱۱۹۹
 صالح بن عبدالرحمان ۴۶۷
 صالح بن عبدالله بن حسن ۱۰۱
 صالح ابوالخليل ۶۱۳
 صحراوى = ابو بكر صحراوى
 صدقه بن منصور ۱۲۷
 صديق ناجى (يا ابوالصديق ناجى) ۶۱۷، ۶۱۸، ۶۱۹

٥٠٨، ٥٠٧، ٥٢٤، ٥٩١، ٥٤٨، ٥٤٩	صصة بن داهر هندی ٦٥٩
٨٩١	صمصمة بن معاوية ١١٨١
٩٠٧، ٩٠٦، ٩٠٥، ٤٠	صفا (دکتر) ١٠٠٢، ٦٧
٥٣٣، ٢٩٩، ٢٩٨ (ابوبکر)	صفي حلی ١٢٩٢
٥٣٤	صفیه (کنیز ابوبکر) ٩٩٨
١٢٤٢، ١٢٢٩	صفیه (مادر سیرین) ١٠٠١
٣٣٠ (خاندان)	صقلی = احمد صقلی
١١١٢، ١١١١، ١١٠٨، ١٠٦٩	صقلی = جوهر صقلی
٤١٠، ٤٠٢، ٣٩٨، ٣٩٢	صلاح الدين (القاب) ٤٣٩
٦٢٩، ٦٠٨، ٤١٤، ٤١١	صلاح الدين عبدالکریم بن منقذ ٤٨٩، ٤٨٨
طلمنکی = ابو عمر	صلاح الدين بن ايوب کردی ٤٨٨، ٤٨٩، ٤٤٠
طلیجن = عابس	٧٠٣، ٨٨٣، ٩١٣
طايحة اسدی ١٨٧	صلاح الدين يوسف بن ايوب = صلاح الدين بن ايوب
طمطم هندی ١٠٣٩	ايوب
طوسی = نصير الدين خواجه	صلاح الدين ايوبی = صلاح الدين بن ايوب
طويجن (ابراهيم بن محمد ساحلی) ١١٩٩، ١٢٠٠	صودی ١٠١٤
طويس (مغنی) ٨٥٤	صيرفي = ابوبکر صيرفي (٥٣١)
طه حسين (دکتر طه حسين) ٤، ٣٨، ٣٩	صيفی ١٦
١١٧٦	صيمری ٤٠
طیالسی = ابوداود طیالسی	
طیبی = شرف الدين	ض
طيطش ٧٠١	ضحاك خازجی ٥٢٤
	ط
ظ	طارق بن زياد ٣٩
ظاهر (ملك) ٦٦، ٦٧، ٦٨، ٦٩، ٧٠	طالوت ٤٤٣، ٦٢٣، ٦٩٩
الظاهر ٩١٨	طاهر (نوارى) ٦٦٧
الظاهر = بيبرس	طاهر بن حسين (ذواليمينين) ٣٠٦، ٣٠٧
الظاهر ابوسعيد = ابوسعيد برقوق ٣٤٧	٥٩١، ٦٠٧
	طبرانى ٦٠٨، ٦١٨، ٦١٩، ٦٢٢، ٦٢٦
ع	٦٢٧، ٦٢٨، ٦٢٩
عابرين شالخ ١١٢١	طبرى ٣، ١٨، ٢٣، ٢٨، ٣١، ٣٢، ٥١

۴۲۰،۳۵۸	عابسه ۱۲۴۹
عبدالرحمان داخل سوم (اوسط) ۴۳۸	عاد بن عوس ۲۳
عبدالرحمان بدوی ۹۸۹	عاصم بن ابی النجود ۶۱۱،۶۱۰،۶۰۹
عبدالرحمان الداخل ۴۴۴،۳۴۴،۳۶۹،۴۲۷	عامر بن وائله کنانه مکی = ابوظفیل
۴۸۴،۴۶۰،۴۳۸	عایشه ۱۵، ۱۶۹، ۱۸۲، ۲۰۳، ۴۱۰، ۴۱۴
عبدالرحمان قیروانی = ابن ابی زید (مالک اصغر)	۶۹۳، ۶۹۴، ۶۹۶، ۶۹۷، ۹۵۳، ۱۰۴۳
عبدالرحمان بن قطان ۸۵۴	عباده قزاز ۱۲۵۵
عبدالرحمان مرینی ۶۲	عباس (غماری) ۶۴۱
عبدالرحمان بن محمد بن خلدون (ابن خلدون) ۳۹، ۴۱	عباس (مدعی مهدویت) ۳۰۸
عبدالرحیم بن عمر موصلی = جمال الدین	عباس بن عبدالملک (رض) ۲۵، ۱۷۰، ۲۵۱
عبدالرزاق بن همام ۶۲۶	۳۳۳، ۳۸۳، ۴۰۷، ۶۲۹
عبدالرزاق کاشانی (ملا) ۹۶۳	عباس بن عطیه ۲۵۱
عبدالسلام کومی ۴۶۱	عباس اقبال آشتیانی ۴۰۱، ۲۵۱
عبدالغزیز = ابو فارس (۶۰، ۶۱، ۶۲)	عباس زریاب خوبی (دکتر) ۲۵، ۷۶
عبدالغزیز بن موسی بن نصیر ۵۷۱	عباسه ۲۵، ۲۶
عبدالقاهر جرجانی ۱۱۲۴	عبد بن حمید ۹۰۰
عبدالقوی ۲۵۱	عبدالجبار بن احمد همدانی ۹۲۷
عبدالقیس ۴۱۳	عبدالحق بن ابسی بکر (قاضی) = ابو محمد
عبدالکریم بن منقذ = صلاح الدین	عبدالحق (۵۰۴)
عبدالله (محدث) ۶۹۳	عبدالحق بن ابراهیم اشبیلی = ابن سبعین (۶۳۲)
عبدالله بن احمد بن حنبل ۶۲۷، ۹۰۰	عبدالحمید بن واصل ۶۱۸
عبدالله بن ابی زید = ابن ابوزید	عبدالحمید بن یحیی ۴۶۷
عبدالله بن احمد نسفی = نسفی (ابوالبرکات)	عبدالحمید کاتب ۴۷۳
عبدالله بن جحش ۴۳۶	عبدالرحمان (بن ابی بکر) ۲۰۳، ۴۰۴
عبدالله بن جدعان ۸۳۰	عبدالرحمان بن ابی حاتم = ابن ابی حاتم ۶۱۰
عبدالله بن جعفر ۸۵۴	عبدالرحمان بن اشعث ۴۶۷
عبدالله بن حارت بن جزء ۶۱۴، ۶۲۶، ۶۳۶	عبدالرحمان بن خثعمی = سهیلی
عبدالله بن حارثیه = سفاح	عبدالرحمان بن ربیعہ ۲۷۱، ۲۷۲
عبدالله بن حجاج = ابن حجاج (۴۱)	عبدالرحمان بن عوف ۲، ۳۹۲، ۴۰۲، ۴۰۳
عبدالله بن حسن ۲۸، ۴۱، ۱۰۱، ۶۲۶	عبدالرحمان بن ناصر بن منصور بن ابی عامر

عبدالله ناشى = ناشى	عبدالله بن خردادبه (ابن خردادبه) ١٤٦
عبدالله ولي = ابومحمد عبدالله ٦٣٩	عبدالله بن زبير (ابن الزبير) ٤١١، ٤٠٦
عبدالمؤمن ٤١	٦٩٢، ٥٠٨، ٥٠٠
عبدالمؤمن بن علي (موحدى - امير المؤمنين)	عبدالله بن زياد = علي بن زياد
٧٤٩، ٤٨٧، ٤٤١، ٤٤٠، ٣٠٤	عبدالله بن زياد بن ابي سفيان ٣٥١
عبدالمسيح ٤٤٦، ١٩٨، ٤١	عبدالله بن سبا ٣٨٠، ٣٨ (ابن سبا)
عبدالمطلب ٧٠٠، ٦٩١، ٦٢٤، ٣٤٠	عبدالله بن سعيد (اعلم بطليوسي) ١٢٥٥
عبدالملك بن حبيب = ابن حبيب ٩١٥	عبدالله بن سعيد بن كلاب ٩٦٥
عبدالملك بن عبدالعزيز = ابن ماجشون	عبدالله بن سلام ٨٩٢، ٨٨٩، ٤١٢، ٤١٠
٩١٧	عبدالله بن طاهر ٥٩١
عبدالملك بن قرمان = ابن قرمان ١٢٦٩	عبدالله بن عباس ٨٣٠، ٢٥
عبدالملك بن مروان (خليفة) ٣٩٥، ٢٨٨	عبدالله بن عربي (ابن عربي) ٤٤٤، ٤٤٠
٤٦٦، ٣٩٩، ٣٩٦	عبدالله بن عمر ٩٥٦، ٤٠٤، ٣٩٨
٤٦٧، ٤٨٤، ٥٠٠، ٥٠١، ٥٠٤، ٥١٢	عبدالله بن فروخ ٨٣١، ٨٣٠، ٦٥٢، ٦٥١
٥١٣، ٥٢٢، ٥٥١، ٦٩٣، ٦٩٤، ٧٤٤	عبدالله بن قلابه (ابن قلابه) ٢٣
٩٥٦	عبدالله بن قيس = ابوموسى اشعري
عبدالمهيمن ٥٤	عبدالله بن لهيعة ٦٢١، ٦٢٢، ٦٢٦، ٦٢٧
عبدالواد ٢٨٠	٦٢٩
عبدالوهاب (قاضي) ٩١٧، ٩١٥، ٩١٣، ٧٠٥	عبدالله بن محمد بن اسماعيل انصاري =
عبدالوهاب بن علي (= ابن طاوس) ٧٠٥	(خواجه) هروي
٧١٢	عبدالله بن محمد بن مروان بن مروان (امير) ١٢٥٤
عبد مناف ٥٨٠، ٥٧١، ٤١٤، ٣٠١	عبدالله بن محمد اموي (امير) ٤١
عبدى = ابوهارون	عبدالله بن مروان = ابوجعفر عبدالله (٣٩٣)
عبقري = عمرو بن محمد	عبدالله بن مسعود (ابن مسعود) ٦٠٩، ٦١٠
عبيدالله مهدي ٣٩٠، ٣٩٧، ٤٣٧	٦٢٠، ٦٢١، ٦٢٤
٦٥٤	عبدالله انصاري (خواجه) = هروي
عتاب بن بشر ٦١٩	عبدالله عمرو = ابوزيد دبوسي
عتابي ١٢٥٠، ١٢٣٨، ١٢٢٥	عبدالله عمري ٦٢٩
عتبي (ازاصحاب مالك) ١١٢٤، ٩١٥	عبدالله عنان ٣٨
عثمان بن عفان (خليفة) ٣٩٨، ٣٩٠، ٣١٩	عبدالله مرواني = عبدالله بن محمد بن مرواني
٤٠٢، ٤٠٣، ٤١٠، ٤١١، ٤١٢، ٤١٣	(امير)
٤١٤، ٤١٥، ٤٥٤، ٥٠٥، ٦٩٧	عبدالله منصور = ابوجعفر منصور (خليفة) ٣٨٣

۴۳۶، ۴۲۶، ۴۲۲، ۴۱۸، ۴۱۵، ۴۱۴	عثمان بن خالد طویل ۹۵۶
۶۱۱، ۶۰۸، ۵۲۸، ۵۱۶، ۴۵۵، ۴۵۴	عجلی (یاسین) ۶۲۰، ۶۱۱، ۶۱۰
۶۲۴، ۶۲۳، ۶۲۲، ۶۲۱، ۶۱۳، ۶۱۲	عجلی = محمد بن مروان
۶۶۷، ۶۵۶، ۶۳۶، ۶۳۲، ۶۳۱، ۶۲۹	عجمی (خطاط) علی عجمی
۱۱۶۰، ۱۱۰۴، ۹۸۴، ۹۸۳، ۷۹۸، ۶۹۷	عدام (عوام) ۴۷
علی (آل بویه) = عمادالدوله	عدی بن حارث ۲۴۶
علی = ابوالحسن (مرینی)	عراقی ۸۹۸
علی بن ابراهیم ۱۲۵۲	عرفجة بن هرثمة ازدی ۴۹، ۲۴۷، ۴۸۳
علی بن احمد بن سعید بن حزم = ابن حزم	عروة بن حزام عذری ۱۹۸، ۱۹۹
۵۰۴	عزالدين بن عبدالسلام (ابن عبدالسلام) ۹۱۳
علی بن جیاب ادیب = ابن الجیاب	عزرا ۴۴۵
علی بن حسن النبی (قاضی غرناطه) ۵۱	عزه ۱۲۳۹
علی بن حسین (ع) = زین العابدین (امام ع)	عزیر (نبی) ۷۰۰
علی بن زیاد یمامی ۶۲۴	عزیز نزار (فاطمی) ۴۹۶
علی بن عبدالله ۲۵	عضدالدوله (لقاب) ۴۳۸
علی بن عبدالله بن عباس ۳۸۲	عطار (عارف ایرانی) ۱۵
علی بن عمر بن ابراهیم ۱۲۵۲	عفراء ۱۹۹
علی بن عمر = دارقطنی ۶۱۱	عتیل بن ایطال ۴۶۶
علی بن مؤذن ۱۲۸۵	عتیلی (= ابو جعفر) ۶۲۱
علی بن مجاهد ۱۱۶۵	عکرمه ۹۴۸
عنی بن محمد مزدوی = مزدوی	عکرمه بن حفصه ۱۱۸۱
علی بن محمد حنفیه ۳۸۲	عکرمه بن عمار ۶۲۴
علی بن محمد سیف الاسلام = مزدوی	علاف = ابوالهدیل
علی بن مدینی ۶۲۳	علقمة ۶۱۹، ۶۲۰، ۶۲۱
علی بن مقله (ابن مقله) ۸۳۴	علقمة بن عبده ۱۲۲۹، ۱۲۴۲
علی بن موسی بن جعفر صادق = علی بن موسی-الرضا	علوجه = احمد بن محمد
علی بن موسی الرضا (امام ع) ۳۰۶، ۳۸۶، ۴۰۵	علوی حمودی = ادیسی ۹۸
علی بن نافع زریاب = زریاب	علویة = احمد بن محمد
علی بن نفیل ۶۱۳	علی بن ایطال (امام ع) ۲۸، ۴۱، ۲۸۷، ۳۰۰،
علی بن هلال کاتب = ابن البواب	۳۷۶، ۳۷۷، ۳۷۸، ۳۷۹، ۳۸۰، ۳۸۳،
علی بن یحیی منجم ۸۵۲	۳۸۵، ۳۸۹، ۳۹۱، ۳۹۲، ۳۹۳، ۳۹۸، ۳۹۹،
	۴۰۲، ۴۰۵، ۴۰۷، ۴۱۰، ۴۱۱، ۴۱۲،

عمر بن عبد الله ٥٧	علي بن يوسف (سلطان مرابطان) = ابو بكر بن
عمر بن علي ٣٨٤	ابراهيم ١٢٥٧
عمر بن محمد شلوبين = شلوبين	علي ديلمى = عماد الدوله
عمران (بدر موسى ع) ٥	علي الرضا = علي بن موسى الرضا (ع)
عمران قطان ٦١٤، ٦١٥	علي زين العابدين = زين العابدين (امام ع)
عمران المشدالي ٨٧٧	علي عجمي (خطاط) ٨٣٠
عمر خيام (= خيام) ١٠١٣	علي ماوردى = ماوردى
عمر سكيوى ٣٠٨، ٦٤١	علي ناشى ١٢٢٢
عمر فاخورى ٣٢	علي الهادى (امام ع) ٣٨٦
عمر بن ابي قيس ٦١٢، ٦١٣	علي وصى = علي بن ابي طالب (ع)
عمر بن جابر حرمى (= جابر) ٦٢١، ٦٢٦	علي الهلالى ٦١١
٦٢٧	علي بنى منزوى ٢٥
عمر بن دينار ١٧٠	عماد الدوله ٢٩٦
عمر بن ربيع ٨٥٤	عماد اصفهانى ١٢٢٦، ٤٨٨
عمر بن زبير ٥٠٨	عماد الدين ابوالفداء = ابن كثير ٦٧١
عمر بن عاص ٣٦٣، ٣٧٨، ٤١١، ٤٣٦، ٤٥٥	عماد الدين اسماعيل بن كثير = ابن كثير
٥١٥، ٤٩٨، ٤٨٢	عمار بن ياسر ٢٣٥
عمر بن كلثوم ١٢٤٢	عمار ذهبي ٦٢٣
عمر بن مالك بن حمير ٢٤٥	عمر بن خطاب (خليفة رض) ٥٠، ٧٠، ٢٠٢
عمر بن محمد عبقري ٦٢٣	٢٠٣، ٢٣٧، ٢٣٨، ٢٤٥، ٢٤٧، ٢٧١
عمرى ٣٠	٢٧٧، ٣١٤، ٣٦٢، ٣٦٣، ٣٧٢
عميدى = ركن الدين	٣٧٣، ٣٧٨، ٣٨٩، ٣٩٠، ٣٩٤
عميس ٢٠٣	٤٠٢، ٤٠٥، ٤٠٧، ٤٠٩، ٤٢٣
عميناذاب ١٦	٤٢٤، ٤٢٥، ٤٣٥، ٤٣٦، ٤٥٤، ٤٥٥
عمينوذب = عميناذاب	٤٦٦، ٤٨٣، ٥٠٠، ٥٠١، ٥١٥، ٥٣١
عنيسه وراق ٦٦١	٥٣٦، ٦٣٨، ٦٩٥، ٦٩٧، ٧٠٢، ٧٠٨
عنتر بن شداد ٥٣٢، ١٢٢٩، ١٢٤٢	٧٥٠، ٨٥٤، ٨٨٦، ٩٦٧، ٩٧٣، ٩٨٤
عوام بن قاسم = عدام	١٠٠٢، ١١٤٤
عوبذ ١٦	عمر (برادر ابن خلدون) ٤٣
عوبيد = عوبذ	عمر بن ابي ربيع ١٢٢٩، ١٢٤٣
عوج بن عناق ٣٣٨، ٣٣٩، ٦٨٠	عمر بن سعد بن ابي وقاص ٣٥١
عوج بن عنق = عوج بن عناق	عمر بن عبدالعزيز ٣٩٤، ٣٩٥، ٣٩٦، ٦٣٦

- عوج بن عوق = عوج بن عناق
 عوس بن ارم ۲۳
 عوف اعرابی ۶۱۷
 عوفد = عوبذ
 عوفید = عوبذ
 عویف القوافی ۲۶۲
 عیاض ۲۸
 عیاض (قاضی) ۹۰۶، ۹۰۳
 عیسی (بن مریم ع) ۴۴۶، ۳۸۰، ۶۰۷، ۶۳۰،
 ۶۳۵، ۶۳۶، ۶۳۷، ۶۳۸، ۷۰۲، ۸۲۱،
 ۱۰۳۳
 عیسی بن زیات = ابومهدی عیسی = ابن الزیات
 عیسی بن زید بن علی ۳۸۴، ۳۸۳
 عیسی بن عبدالملک = ابن قزمان
 عسی بن عمر ۱۱۷۹
 عیسی بلیدی ۱۲۷۰
 عیسی نوشری ۳۷
- غ
- غزالی ۹۶۷، ۹۴۸، ۹۷۲، ۹۷۴، ۱۰۲۸،
 ۱۰۳۰، ۱۰۳۶، ۱۰۵۴، ۱۰۷۰، ۱۲۲۸
 غطفانی = جنید بن عبدالرحمان
 غلامرضا تهامی ۴۵
 غیلان = ذوالرمة
- ف
- فارابی ۸۲۱، ۸۵۳، ۱۰۰۴، ۱۰۲۶، ۱۰۹۱،
 ۱۰۹۵، ۱۱۱۱، ۱۱۱۸
 فارح وزیر ۶۴
 فارس بن وردار ۳۴۹
 فارسی (نحوی) = ابوعلی ۱۱۵۰، ۱۱۹۵
 فاروق ۱۱
- فاضل بیسانی ۴۸۸
 فاطمه (ع) ۳۹، ۳۷۹، ۳۰۸، ۳۰۷، ۳۰۶، ۳۲۲،
 ۶۳۳، ۶۳۴، ۶۴۱، ۶۴۰، ۶۶۲، ۶۶۳،
 ۹۸۴ (ورجوع به مهدی منتظر و محمد بن حسن -
 عسگری (ع) شود)
 فاهت ۱۵
 فتح بن خاقان ۱۲۷۰
 فخر الاسلام (= پزودی) ۹۲۸
 فخرالدین بن الخطیب = ابن خطیب اندلسی
 فخر رازی (= ابن خطیب) ۳۷۶، ۳۷۹، ۸۷۶،
 ۹۲۷، ۱۰۲۷، ۱۰۲۸، ۱۰۴۷
 فخرالدین رازی = فخر رازی
 فراهیدی = خلیل بن احمد
 فرخزاد = رستم
 فردریک دوم ۶۳۲
 فرزدق ۱۲۲۹
 فرشته ماروت ۱۰۴۲
 فرشته هاروت ۱۰۴۲
 فرعون ۷۶۵، ۱۰۵۰، ۱۰۸۸
 فرغانی ۹۷۸
 فرکاح ۱۸۳
 فرواسار ۵۴
 فریدو جدی ۸۹
 فریر ۳۳
 فضالة بن عبید ۴۱۰
 فضل بن عیسی ۶۱۶
 فضل بن یحیی (برمکی) ۲۸، ۲۹، ۱۱۷، ۵۰۷،
 ۱۱۴۴
 فضیل بن عیاض ۳۰
 فطر بن خلیفه ۶۱۱، ۶۱۲
 فلینت ۳۴، ۳۶، ۳۸

فوز بیکه ۴۴

فیثاغورث ۱۰۰۲

فیروز آبادی (صاحب قاموس) ۱۶۴

فیروز جوہ ۳۴۸

ق

القائم بامر الله عباسی (مهدی) ۶۳۴

القادر ۴۵

قارب الاسود ۱۸۷

قاسم ۲۵۰

قاسم بن ابویزہ ۶۱۱

قاسم بن ادريس ۲۵۱، ۴۷

قاسم بن فیرہ = ابن فیرہ (۱۲۲۹)

قاسم بن محمد بن ابی بکر ۴۳۹

قاسم بن محمد بن ادريس ۲۵۰

قاسم بن مرثدہ بن احمد ۶۴۴

قاهت = فاهت

قتاده ۶۱۴

قتیبہ بن سعید ۱۷۵

قتیبہ بن مسلم ۷۰

قحطان ۲۴۵

قحطیہ ۲۸

قدامہ ۱۱۷۱

قدامہ بن مظعون ۴۱۰

قدوری ۹۸، ۴۰

قدیس اگوستین ۳۶

قرافی = شہاب الدین

قرشی ۳۷۵

قرطبی = ابن حیان (۳۸)

قرطبی ۸۸۸

قرمطی ۳۸

قرہ بن ایاس ۶۲۸، ۶۴۰

قزاز = عباده

قزوینی = جلال الدین

قسری = خالد بن عبدالہ

قسطلی ۱۲۵۷، ۱۱۹۸

قسطلی = ابو عمر احمد

قشیری = مسلم بن حجاج

قصی بن کلاب ۷۰، ۷۰

قضاة = عمرو بن مالک حمیر

قطان = عمران

قطنی ۸۹۸

قنطی ۱۰۱۱

قلانسی = ابو العباس

قلاوون = الناصر بن محمد

قیار اسعد ابو کرب ۶۹۱

قیروانی = ابن ابی زید

قیروانی = ابن فروخ

قیس بن دریح = ابو زید قیس

قیس بن عاصم منقری ۲۶۲

قیس غیلان ۱۱۷۸، ۲۵

قیصر ۵۰، ۶۳۶، ۶۳۷

ک

کاترمر ۱۷، ۱۹، ۴۰، ۸۳، ۹۳، ۹۴، ۹۷، ۹۹، ۳۴۴

کارادوو ۳۴، ۳۵

کارل مارکس ۳۳

کافورا خشیدی ۳۵۶، ۵۹

کالب ۲۵۵

کبعون ۶۹۹

کثیر (شاعر) ۳۸۱، ۱۲۱۶، ۱۲۳۸

کثیر عزہ = کثیر (شاعر)

کراخ (لغوی) ۱۱۶۵

کوتیه ۳۴، ۳۵	کرمانی ۹۹۸
گوزگانی = جوزجانی (۶۲۰)	کریب بن خلدون ۴۱
گومپلیج ۳۳	کسری = (خسروانوشروان) ۳۱، ۳۲۸، ۳۴۶، ۶۴۶
ل	۶۹۷
لاوی ۱۵	کعب الاحبار ۲، ۶۵۳، ۶۵۴، ۸۹۰
لئون ۲۸۲	کعب بن زهیر ۱۲۴۲، ۵۰۹
لبید بن ربیعہ (شاعر) ۹۸۶، ۱۲۴۲	کعب بن عجرة ۴۱۰
لحیانی = ابویحیی زکریا بن احمد ۵۴۹، ۶۶۴	کعب بن مالک ۴۱۰
لخمی ۹۱۶، ۱۱۲۶	کعبی ۹۵۶
لسان الدین خطیب = (ابن خطیب اندلسی) ۴۹، ۵۰، ۵۷، ۵۸، ۵۹، ۶۲، ۶۳، ۶۴، ۲۱۷	کعب ۱۲۵۱، ۱۲۵۰
لقمان حکیم ۱۰۰۳	کفیف (شاعر) ۱۲۸۵
لودویک گومبلروینج ۳۴	کلبی ۶۶۸
لوشی = ابو عبدالله	کلثوم بن عمرو = عتابی
لوقا (لوق) ۴۴۵	کلیمان اوار ۳۱
لويس شیخو ۲۵۴، ۱۱۹۱	کلمنت (اقلیمنطس) ۴۴۶
لوین ۳۲	کمال الدین (شیخ...) ۶۷۰
لیث ۱۷۵	کولوزیو (استفانو کولوزیو) ۳۳، ۳۵
لیثی = اسامه بن زید	کندی = یعقوب بن اسحاق
لیلی ۶۶۶	کنستنتین ۴۴۶، ۴۴۷
لین پول ۴۷، ۲۵۱	کونسیدران ۳۵
م	کنمون ۶۹۹
ماء السماء ۱۲۶۵	کوروش کبیر ۴۴۴
مارکس = کارل مارکس ۳۵	کومی = عبدالسلام
ماروت ۱۰۰۱	کهلان بن سبا ۲۵۰
مازری (امام) ۳۶۹، ۹۰۳	کهیله ۱۹۹
ماضی بن مقرب ۱۲۴۹، ۱۲۵۰	کیسان = مختار بن ابو عبید (۳۷۹)
ماکیاولی ۳۴	کیکاس ۲۰
مالک بن انس اصبحی (امام) ۳۰، ۳۱، ۲۰۳، ۲۰۴	ک
	کابریلی ۳۳
	کارسن دوتاسی ۳۱
	کشتاسب ۲۰، ۱۸

مجريطی (مادریدی) = مسلمة بن احمد	۷۳۹، ۶۲۴، ۶۰۹، ۴۱۸، ۴۰۱، ۳۹۵
مجنون قیس عامری ۶۶۶	۹۱۰، ۹۰۸، ۹۰۴، ۸۹۸، ۸۵۰، ۸۳۰
مجوسی ۱۰۳۳	۹۳۰، ۹۲۹، ۹۱۷، ۹۱۵، ۹۱۴، ۹۱۱
محاسبی = حارث بن اسد (۹۷۲)	۱۲۶۵، ۹۶۰
محتسب = ابو عبدالله (۳۷)	مالک بن حمیر ۲۴۶
محرمة بن نوفل ۴۶۶	مالک بن عدی بن حارث ۲۴۵
مخلف اسود ۱۲۷۲	مالک بن مرهل ۱۱۹۹
محمد (ص پیامبر) = پیامبر اسلام	مالک بن وهیب ۲۱۸، ۲۲۰، ۲۲۱، ۲۲۳، ۱۰۶۳
محمد (بن ابوبکر نیای ابن خلدون) ۴۳	مالک اصغر = ابن ابی زید ۲۳۹
محمد بن محمد (برادر ابن خلدون) ۴۱، ۴۲، ۵۴	مالک انس = مالک بن انس
محمد (ابن خلدون) ۴۱	مالکی = ابو محمد بن ابوزید
محمد (امیر حاکم بجایه) ۴۱، ۵۷، ۵۸	ماوردی ۵۰۳، ۴۵۲، ۴۲۵
محمد (سلطان حفصی) ۶۶۴	مأمون (خلیفه) ۳۳، ۳۵، ۴۳، ۷۰، ۳۰۶
محمد (سلطان محمد اول) ۴۹	۳۲۳، ۳۳۳، ۳۴۱، ۳۸۶، ۴۰۵، ۴۲۶
محمد (امیر حاکم اشبیلیه) ۴۰	۴۹۵، ۵۹۱، ۶۰۷، ۶۵۹، ۶۶۰، ۶۷۴
محمد بن ابراهیم (= آبی - ابو عبدالله ۵۴)	۶۸۲، ۷۷۹، ۹۴۶، ۱۰۰۴، ۱۰۳۱
۶۴۲، ۶۴۱	مأمون بن ذوالنون ۳۳۰، ۳۳۵، ۳۴۰، ۳۴۴
محمد بن ابوبکر (خلیفه) ۲۰۳	۱۲۵۴، ۱۲۵۵، ۱۲۵۶
محمد بن ابوالحسن (حاجب مستنصر) ۱۱۶۵	المؤید ۵۵
محمد بن ابوزید (یا ابی زید) ۱۱۴۴، ۲۳۹	مؤیدالدین اصفهانی = (حسین بن علی) ۱۰۶۹
محمد بن ابوالفضل = ابن شرف ۱۲۵۹	میرد (نحوی) ۱۱۷۵
محمد بن ادريس = شافعی ابو عبدالله ۶۳۰، ۹۱۲، ۹۱۰	متنبی ۳۳، ۱۲۱۶، ۱۲۲۰، ۱۲۴۳
محمد بن ارفع راسه = ابن ارفع راسه	متوکل (عباس) ۳۹۹، ۵۷۸، ۶۵۶
محمد بن اسحاق ۶۲۹	المتوکل علی الله (= ابو العباس) اندلسی ۱۱، ۱۲۶۹
محمد بن اسماعیل مکتوم (امام عبیدیان) ۳۹	متی (نبی ص) ۴۴۵
محمد بن اسماعیل = بخاری ۸۹۸، ۹۰۳، ۹۵۸	مثنی بن صباح ۶۳۰
۹۶۱	مجاهد (محدث) ۶۲۵، ۶۹۶، ۸۸۸
محمد بن امیر عبدالله = عبدالرحمان الناصر	۸۹۰
محمد بن باجه = ابن باجه	مجاهد (عامری) ۴۸۵
محمد بن تاویت الطنجی ۵۱	مجتبی مینوی ۷۱
	مجبر بن قحزم ۶۲۸

- محمد بن عمر واقدی = واقدی
 محمد بن عیسی المنعم = ابن منعم ۱۰۱۱
 محمد بن فضل ۶۲۰
 محمد بن قاسم بن علی ۳۸۴
 محمد بن قلاوون (ملک ناصر) ۵۵۰، ۳۵۰
 محمد بن محمد خلدون ۴۴
 محمد بن محمد عمیدی = رکن الدین عمیدی
 محمد بن مروان عجلی (= عجلی) ۶۲۷
 محمد بن مسلمه ۴۱۳
 محمد بن مسلم زهری (ابن شهاب) = زهری ۶۹۷
 محمد بن معن بن احمد صمادح (ابو یحیی) =
 معتصم بن صمادح
 محمد بن منکدر ۶۰۹
 محمد بن موسی = خوارزمی ۱۰۱۳
 محمد بن موسی بن نعمان ۸۳۱
 محمد بن یحیی العوام (یا عدم) ۴۷
 محمد بن یحیی = ذهبی ۶۵۱
 محمد بن یزید = ابن ماجه
 محمد اخشید ۳۳۱، ۳۳۰
 محمد باجریقی = باجریقی
 محمد باقر (امام ع) ۳۸۵، ۳۷۹
 محمد باقر شریف (مؤلف جامع الشواهد)
 ۳۳۰
 محمد ترمذی = ترمذی
 محمد تقی (امام ع) ۳۸۶
 محمد تقی دانش پژوه ۳۴، ۷۶
 محمد جعفر محجوب (دکتر) ۱۲۴۷
 محمد حبیب ۶۵۴، ۳۸۵
 محمد رضا شاه پهلوی ۹۷
 محمد سجاد ۲۳
 محمد سمید عریان ۹۷
 محمد شاه (سلطان هند) ۳۴۷
- محمد بن تومرت = ابن تومرت ۵۱۱، ۴۹
 محمد بن الحسن ۸۹۸
 محمد بن حسن عسکری (ع) ۳۸۱، ۳۸۶
 ۶۳۵، ۶۳۶ (و رجوع به مهدی و فاطمی
 منتظر شود)
 محمد بن حسین (تاج الدین) = ارموی
 محمد بن حکیم ۵۷، ۳۴۶
 محمد بن حنفیه ۳۷۹، ۳۸۰، ۳۸۱، ۳۸۲
 ۶۲۳، ۶۲۲، ۴۱۶
 محمد بن خالد جندی ۶۳۰
 محمد بن زکریای رازی ۱۰۳۰
 محمد بن زهر = ابن زهر ۱۲۸۵
 محمد بن زید ۳۸۵
 محمد بن سجاد ۲۵
 محمد بن سعد ۶۱۰
 محمد بن سعید قیروانی = ابن شرف
 محمد بن سلیمان سطلی = ابو عبدالله
 محمد بن سیرین = ابن سیرین ۹۹۸
 محمد بن شبرین = ابن شبرین (ابو بکر)
 محمد بن طلحه ۴۱۱
 محمد بن عبدالجبار بن ناصر (هشام) ۳۵۸
 محمد بن عبدالحمید ۳۴۱
 محمد بن السلام (شارح ابن الحاجب) ۸۱۶
 محمد بن عبدالعظیم ۱۲۷۴
 محمد بن عبدالله (شاهزاده حفصی) ۴۹، ۵۶
 محمد بن عبدالله بن حسن سبط (= نفس زکیه)
 ۳۸۳
 محمد بن عبدالله بن محمد بن حمدویه = حاکم
 نیشابوری ۶۰۸
 محمد بن علی = ابن حماد
 محمد بن علی بن عبدالله بن عباس ۳۸۲، ۳۸۳
 محمد بن علی بصری = ابو الحسن محمد

مزنی (حافظ مزنی) ۹۱۲، ۸۹۸، ۳۴	محمد شهاب (شیخ) ۵۰۰
المستظهر (عباس) ۴۴۰	محمد عبدالهادی (ابوریده) ۳۶
مستعصم ۹۱۸، ۶۶۰	محمد فرزانه ۷۶
مستعین بن هود (= ابن هود) ۲۹۹	محمد لوشی = ابوعبدالله لوشی
مستنصر (سلطان حفصی) ۴۴، ۵۱۷، ۶۶۳، ۱۱۶۵	محمد مکتوم (ابن اسماعیل) ۳۸۵
مستنصر عباسی ۹۱۸	محمد المهدی بن عبدالله ۲۸، ۲۵
مسعودی (مورخ) ۳۰، ۴۰، ۱۴، ۱۵، ۱۸، ۱۵، ۶۷، ۶۶، ۶۱، ۶۰، ۵۹، ۳۲، ۲۱، ۳۳، ۳۲۹، ۱۹۹، ۱۹۸، ۱۵۸، ۹۸، ۷۰۵، ۵۵۳، ۳۹۶، ۳۹۲، ۳۹۱، ۳۳۹	محمد مهدی (امام ۱۲ شیعیان) + محمد بن حسن عسکری
مسلم بن حجاج قشیری (صاحب صحیح) (= ابن حجاج) ۱۷۱، ۱۷۰، ۳۶۹، ۶۰۹، ۶۲۲، ۶۲۰، ۶۱۸، ۶۱۷، ۶۱۵، ۶۱۱، ۶۲۳، ۶۲۴، ۶۲۵، ۶۲۸، ۱۸۹۹، ۹۰۵، ۹۷۹، ۹۶۸، ۹۵۸	محمد مهدی = محمد بن عبدالله نفس زکیه
مسلم بن حجاج نیشابوری (= امام مسلم - قشیری) = مسلم بن حجاج قشیری	محمد وزیر عبدالملک = ابن قزمان
مسلم بن عقبه مری ۶۹۲	محمدی (دکتر) استاد دانشگاه تهران ۷۳
مسلم بن ولید ۱۲۳۸	محمد (امیر محمود خوانسار) = امیر محمود ۳۴۷
مسلمة بن احمد مجریطی ۱۹۲، ۱۰۵، ۲۰۰، ۱۰۱۳، ۱۰۳۵، ۱۰۴۰، ۱۰۵۹، ۱۰۶۰، ۱۰۶۹، ۱۰۷۰، ۱۰۸۳، ۱۰۸۴، ۱۰۸۶، ۱۰۸۷، ۱۱۰۸، ۱۱۱۷	محمد بن ابوبکر = سراج لدین ارموی
مسلمة بن مخلد ۴۱۰	محمد جمال الدین سرور ۴۰۰
مسیح (= عیسی ع) ۳۸۰، ۴۴۵، ۴۴۸، ۷۰۱، ۹۷۷	محمی الدین عربی (شیخ) ۹۸۶، ۳۰۴
مسیلمة کذاب ۱۸۷	محمی الدین نووی ۸۹۷، ۹۰۰، ۹۰۳، ۹۰۶، ۹۱۸، ۹۱۳
مشدالی (ابوعلی ناصرالدین) ۸۷۶	مختار بن ابوعبید ۳۸۰، ۳۷۹
مصری = ابن سناء الملك	مدرس رضوی (استاد دانشگاه تهران) ۱۰۰۳، ۱۲۷۸
مصری = ابن قارض	مدغلیس ۱۲۷۲، ۱۲۷۴
	مدغلیس = مدغلیس
	مرتضی (علم الهدی) ۴۰
	مرجبان رجاء یشکری ۶۲۸
	مرقاص (یا مرقاس) ۴۴۵، ۴۴۷
	مروان (بن حکم) ۱۲۷، ۳۹۵، ۳۹۹، ۴۱۴، ۱۰۷۰، ۶۵۶، ۵۲۴، ۵۱۴
	مروان بن مغیره = هارون بن مغیره
	مره بن ازد ۲۴۵
	مریم ۷۲۶
	مرینی ۱۱۹۹، ۱۶۵

معز الدوله = احمد دیلمی	مصطفی بن محمد ۱۲۷۹
معز الدوله (صنهاجی) ۴۳۸، ۴۳۹	مصعب بن زبیر ۵۰۰
معلم اول (ارسطو) ۱۰۰۳، ۱۰۰۴، ۱۰۳۶	مضاض بن جرهم ۶۹۲
۱۰۹۰	مضاض بن عمرو ۶۹۲
معر سلمی ۹۵۶	مضربن نزار ۲۴۵
معمری ۱۲۲۰	مطرف (شاعر) ۱۲۶۱، ۹۱۷
معین (دکتر محمد معین) ۲۲۴، ۳۳۷، ۴۵	مطرف بن طریف (محدث) ۶۱۲، ۶۱۳، ۹۰۶
مغیربی ۱۱۰۲	مطروراق ۶۱۸
مغیره (بن شعیبه) ۳۹۸، ۴۱۰، ۴۳۶	المظفر (القاب) ۴۳۹
مقلح ۶۶۹	مظفر بن مستعین ۲۹۹
مقتدر بالله (عباسی) ۳۴۱، ۶۶۸، ۶۶۹	معاذ بن عباس ۶۹۷
مقداد ۳۹۲	معاویه بن ابی سفیان ۳۸۹، ۳۹۰، ۳۹۳، ۳۹۴، ۳۹۵، ۳۹۸، ۳۹۹، ۴۰۳، ۴۰۴
مقدم بن معافر نیریزی ۱۲۵۴	۴۰۵، ۴۰۶، ۴۱۰، ۴۱۱، ۴۱۸، ۴۵۵
مقدونی = ارسطو	۴۸۳، ۴۸۴، ۴۹۸، ۵۰۷، ۵۰۸، ۵۱۴
مقدونی = اسکندر	۶۲۶، ۶۲۶، ۶۹۲، ۵۶۱
مقری ۱۲۱۹	معاویه بن بکر ۱۱۸۰
مقری دانی = ابوالحسن ۱۲۷۱	معاویه بن حدیج ۴۱۱، ۴۸۴
مقنع ۴۹۵	معبد بن وهب (مغنی) ۸۵۴
مقوقس ۴۹۸	معبد جهنی ۹۵۶
مکتوم = (امام) = محمد بن اسماعیل	معتز بن متوکل ۳۳
ملك ظاهر = ظاهر (ملك)	معتصم بن صامح ۱۲۵۵
ملك ناصر = محمد بن قلاوون	معتصم تجیبی = معتصم بن صامح
ملیلی = ابوالحسن ملیلی ۷۸۴	معتصم بالله ۲۹۸، ۳۳۳، ۳۸۴، ۳۹۹، ۴۲۶، ۶۶۰
منتسکیو ۳۲، ۳۳	معتضد (القاب) ۴۳۶
منتسکیوی عرب (ابن خلدون) ۲۸	معتضد (خلیفه) ۳۷، ۴۰، ۲۹۸، ۴۳۹، ۵۷۸
منتظر (م - ت - ظ) = مهدی	معتمد (القاب) ۴۳۹
منتصر (ارموجدان) ۲۱۷	معد المعز لدین الله ۳۱۳، ۵۸۵
منذر ۲۴۷	معد بن عدنان ۲۴۷
منذر (اولاد عباس) ۶۲۵	معری (ابوالعلاء) ۱۲۱۶، ۱۲۲۰
منذر بن سعید ۴۲۷	
منذر بن ماء السماء ۸۲۲	
منصور (القاب) ۴۳۴	

مهدی = محمد مهدی یا محمد بن عبدالله نفس زکیه	منصور (حاکم بجایه) ۵۰۰
مهدی منتظر (محمد بن حسن عسکری) ۳۸۱، ۶۰۷، ۶۰۸، ۶۰۹، ۶۱۳، ۶۱۴، ۶۱۵، ۶۱۶، ۶۱۷، ۶۲۱، ۶۲۴، ۶۲۵، ۶۲۶، ۶۲۷، ۶۲۹، ۶۳۰، ۶۳۱، ۶۳۳، ۶۳۴، ۶۳۵، ۶۳۶، ۶۳۸، ۶۳۹، ۶۴۰ (و رجوع به فاطمی منتظر و محمد بن حسن عسکری شود)	منصور بن سلیمان ۴۸، ۴۷
مهدی آخر الزمان = مهدی منتظر	منصور بن ابی عامر = (ابن ابی عامر) ۳۵۶، ۸۸۱، ۴۶۰
مهدی فاطمی = مهدی منتظر	منصور بن محمد سجاد ۲۵
مهدی موحدی (امام موحدان مغرب) ۴۶، ۳۰۴، ۳۰۳، ۲۵۳، ۵۰، ۴۸، ۴۷، ۵۰۲، ۵۰۱، ۴۴۰	منصور حلاج = حلاج ۹۹۱
مهدی = نفس زکیه	منصور بن عکرمه ۱۱۸۲
مهر بن فرس ۱۲۶۱	منصور نمیری ۱۲۳۸
مهل بن ابی صفره ۳۵۱	منصور خلیفه (= ابو جعفر) ۳۸۴، ۳۸۳، ۲۸۱، ۳۹۸، ۳۹۹، ۴۳۹، ۴۳۷، ۴۰۴
مهلهل ۱۲۵۰	۹۸۹، ۷۰۳، ۶۲۵، ۶۱۲
می ۱۲۸۹	منلاوش منلاوش
میسره مظفری ۷۳۲	منلاوش = ۱۰۱۷، ۸۰۸
میلاوش = منلاوش	موبدان ۷۲، ۷۳، ۱۹۸، ۵۵۳، ۶۴۶
میه ۱۲۸۹	موسی بن عمران (ع) ۱۴، ۱۵، ۲۵۵، ۲۶۸، ۲۶۹، ۳۸۵، ۴۴۲، ۴۴۳، ۶۹۸، ۶۹۹، ۷۰۰، ۸۸۶، ۱۰۳۹، ۱۰۴۳، ۱۰۵۰
ن	موسی (برادر ابن خلدون) ۴۰
نابغه ذبیانی ۱۲۲۹، ۱۲۴۲	موسی بن صالح ۶۴۶
نابوکد نزر (یانسر) = بختنصر ۴۴۴	موسی کاظم بن جعفر (امام ع) ۳۸۵، ۳۸۶
ناتاتیل اشمیت ۳۵	موسی بن نصیر ۶۸، ۳۱۴، ۳۵۱
ناجی = ابو الصدیق	موسولینی ۵۳
ناشی (علی) ۱۲۲۲، ۱۲۲۳	موصلی = جمال الدین عبدالرحیم
ناشی = عبدالله ناشی	موصلی = اسحاق موصلی (مغنی)
ناصر اطروش = حسن بن علی بن حسن	موصلی = ابراهیم موصلی (مغنی)
ناصرالدین زاوی = ابوعلی	موصلی = ابوعلی
	المؤید (هشام بن حکم) ۵۵، ۳۶۸
	مهتدی (خلیفه) ۴۲۶
	مهدی ۳۱، ۶۲۳، ۶۹۶
	مهدی (خلیفه ابو عبدالله مهدی) ۳۸۵، ۴۰۴
	۶۶۱، ۴۳۷
	مهدی برکشلی ۸۵۴

- ناصرالدین المشدالی = ابوعلی ۸۷۷
 الناصر لدين الله = عبدالرحمان الداخل
 الناصر محمد بن قلاوون ۳۴۵
 ناصر الدين (شيخ) ۹۱۹
 ناصر خسرو ۶۷۸
 نبی الملحمه = لقب پیامبر اسلام (محمد ص) ۵۰۱
 نجاشی ۴۵۴
 نجدة بن عامر حنفي ۶۱۵
 نجم الدين ابوالباس = احمد بن محمد بن -
 الرفعة (ابن الرفعة).
 نجم اسرائيلي ۹۸۳.
 نجم اسماعيلي = نجم اسرائيلي
 نجشون بن عمينوذب ۱۶
 نخعی = ابراهيم ۶۹۶
 نرون ۴۴۷
 نزار ۲۴۵
 نزهون (شاعر) ۱۲۶۹
 نسایی = ابو عبدالرحمان
 نسایی (ابوحاتم) ۶۱۱، ۶۱۵، ۶۱۷، ۶۱۸
 ۶۲۳، ۶۲۲
 نسطور ۴۴۸
 نسفی = ابواسحاق
 نسفی = ابوالبركات ۹۳۲
 نشیط ایرانی (مغنی) ۸۵۴
 نصر بن سيار ۳۵۱
 نصر هورینی ۹۷، ۱۶۴، ۱۷۱، ۲۱۴، ۲۳۸،
 ۲۴۸، ۲۵۱، ۳۷۶، ۳۹۷، ۴۰۰، ۴۰۴، ۹۰۴
 ۱۰۵۴ و حواشی دیگر.
 نصیب (شاعر) ۱۲۲۹
 نصیرالدوله (القاب) ۴۳۸، ۴۳۹
 نصیرالدین طوسی ۸۴۴، ۱۰۳۲، ۱۱۵۲
 ۱۲۹۳
- نضر بن کنانه ۲۵
 نظام الملك ۴۳۸، ۴۵۶
 نظامی (شاعر) ۵۵۳، ۷۱
 نعمان بن بشیر ۴۱۰، ۴۱۱
 نعمان بن ثابت = ابوحنيفة
 نعمان بن ماء السماء = نعمان بن منذر
 نعمان بن منذر ۲۴۷، ۲۶۲، ۱۲۶۵
 نفس زکيه = محمد بن عیدالله (مهدي) ۲۸،
 ۳۸۴، ۳۸۳
 نکير و منکر ۹۶۶
 نوایی (دکتر عبدالحسين) ۵۳۱
 نوح (ع) ۳۹، ۱۵۲، ۳۲۴، ۸۱۵، ۱۲۸۱
 نورالدین (القاب) ۴۳۹
 نوشری = عيسى نوشری ۳۷
 نوشروان = انوشروان
 نووی (= محی الدین) ۱۷۵، ۳۶۹، ۸۹۸،
 ۸۹۹
 نویری ۱۸۳
 نیریزی = مقدم بن معافر
 نیکلسون (الن) ۴۴
- و
- وائل ۱۲۸
 وائل بن حجر ۳۹
 وآرد ۳۴، ۳۶
 الواثق ۱۴۶، ۲۹۶
 واصل بن عطاء غزال، ۱۷۳، ۳۷۹، ۹۵۶
 واضح ۴۲
 واقدي (محمد بن عمر) ۴، ۳، ۴۳، ۳، ۳، ۳۵۲
 ۱۸۹۱
 وصيف ۴۳، ۳۵۲
 وکیع بن جراح ۶۲۰

هشام بن حكم (= ابوالوليد) ٣٩٦، ٣٥٨، ٥٥٥، ٨٥٤	وليد بن عبدالملك ٦٩٥، ٦٩٦، ٧٠٢، ٧١١ وليد بن عقبه ٤١٣
هشام بن عبدالملك ٧٣٢، ٨٤٥	ولي منتظر (مهدى) ٦٣٥
هشام (محدث) ٦١٤	ولي الدين (= ابن خلدون) ٣٩، ٤٢، ٤٣
هشام = محمد بن عبدالجبار بن ناصر	ون كرم ٣٣
هشترودي (دكتور...) ٣٥، ٧٦، ١٠٠٦، ١٢٤٧	وهب بن منبه ١٦، ٦٤٧، ٦٤٩، ٨٩٢، ٩٤٩
هكل ٣٥	ويكو ٣٣، ٣٣، ٣٤
هلاكو (هولاكو) ٥٧٩، ٩١٨، ٩١٧، ٩٦٠	ه
هلال بن عمرو ٦١٢، ٦١٣	هاجر ٦٩٠، ٦٩١
هلمن = هيلانه	الهادي (خليفه) ٤٢، ٤٣٧
همايي ٦٥٥	هاروت ١٠٠١، ١٠٣٩
همداني = بديع الزمان	هارون الرشيد = رشيد
همر (اوميروس) ١٢٤٤	هارون (ع) ٢٥، ٢٥٥، ٣٤٥، ٣٨٥، ٤٤٣
هند (نام زن) ٢٩، ٣٩٢	٦٩٨، ٦٤٥
هوازن بن منصور ١١٧٩	هارون بن سعيد عجلي ٦٥٢، ٦٥٣
هوانك چانك ٢٥٩	هارون بن مغيرة ٦١١، ٦١٢، ٦١٣
هود ٨٣٠	هارون عجلي = هارون بن سعيد عجلي
هوشني ٦٧٥	هاشمي ٦٢٢
هيرووس ٧٠٨، ٤٤٩	هامان ٤٤٦
هيلانه ٧٠١	هامر ٣٠، ٣٩
ي	هانى بن نيار = ابو برده ٢٣٤
يارشاطر (دكتور) ٧١	هذيل بن مدركه ٢٤٥
ياسر ١٨	هربرت سپنسر ٣٥
ياسين عجلي ٦٢١	هرثمة ١٥٠
ياقت ٨٢، ١٥٥	هرقل ١٧١، ١٧٢، ٣٠٣، ٤٤٨، ٧٤٤
ياقوت حموي ٤٩، ٨٢، ٨٤، ١٠١، ١٠٩	٩٤٠
٢٩٨، ٢٧١، ٢٥٩، ١٢٩	هرمزان ٤٦٦
ياقوت (خطاط) ٨٢٥	هرمزد آفريد (حكيم) ٦٥٨
يثرب بن مهلائيل ٧٠٤	هرمس ٧٣، ٨١٨
يحيى بن محمد (برادر ابن خلدون) ٤٢	هروي (خواجه عبدالله انصاري) ٩٨٢، ٩٨٣
	٩٨٧
	هشام المؤيد ١١٦٤

۶۹۳	یحیی بن ابوحفص = ابوزکریا ۶۳۹، ۵۱۷
یزید رقاشی ۶۱۶	یحیی بن اکثم (= ابن اکثم) ۴۲۶، ۳۴، ۳۳
یسع ۴۷	۴۲۷
یشا = ایشا	یحیی بن بقی = ابن بقی ۱۲۵۶
یشجب ۶۸۱، ۱۷	یحیی بن خالد برمکی ۲۵، ۲۳، ۲۵، ۲۲، ۲۸، ۲۵۹، ۲۵
یشجب بن یمر ۲۴۵	۱۱۴۴، ۶۸۲، ۵۰۷، ۳۳۷
یشکری = شبیان بن عبدالعزیز	یحیی بن ذوالنون = مامون بن ذوالنون
یشکری = مرجان بن رجا	یحیی بن زید بن بن علی ۳۸۴، ۳۸۳
یشوع بن شارخ ۴۴۱	یحیی بن سعید ۶۵۲
یصهر ۱۵	یحیی بن سلطان ابواسحاق = ابوزکریا
یمتع ۱۲۷۳	یحیی بن عبدالله ۶۶۵، ۲۸
یمر بن قحطان ۲۴۵	یحیی بن عبدالله بن حسن ۲۵
یعقوب (یا کوب) ۱۳۲	یحیی بن قطان ۶۱۵، ۶۱۱
یعقوب (نبی ع) ۱۴، ۱۵، ۱۳۲، ۱۳۴، ۱۳۰، ۲۶۰	یحیی بن محمد بن حشیش تونسلی ۸۳۱
یعقوب بن اسحاق کندی ۱۵۹، ۶۳۷، ۶۵۷	یحیی بن مستنصر ۴۴
۶۶۰، ۶۶۱	یحیی بن معطی = ابن معطی ۱۱۶۱
یعقوب بن سفیان ۶۱۰	یحیی بن معین = ابن معین ۶۱۱، ۶۱۵، ۶۱۶
یعقوب بن شیبۃ ۶۲۴	۶۲۴، ۶۲۷، ۶۲۸، ۶۳۰
یعقوب بن عبدالحق ۵۱۷	یحیی بن یحیی اللیثی ۹۱۵
یعقوب بن منصور ابویوسف ۲۲۰، ۴۹۵، ۵۲۵	یحیی الجوطی بن محمد ۴۷
۵۸۵	یحیی العوام (یا عدام) ۴۷
یعقوب منصور ۲۱۷، ۴۸۸، ۴۸۹، ۵۱۵	یحیی المأمون = مأمون بن ذوالنون (۳۳۰)
یعقوب المنصور = یعقوب منصور	یحیی خزر جسی ۱۲۶۲
یعقوب بر ادعی ۴۴۸	یحیی بن ابومحمد عبدالله = ابوزکریا
یعلی بن منبه ۳۹۲	یحیی برمکی = یحیی بن خالد
یغمراس بن زیان ۵۱۷، ۲۵۲	یزدگرد ۳۱۰
یمانی ۵۱۴	یزید بن ابن زیاد ۶۱۹، ۶۲۰، ۶۲۱
یوحنا بن زبدي ۴۴۵، ۴۴۶	یزید بن زریع ۶۱۵
یوسف بن یعقوب (ع) ۱۵، ۲۴۱، ۲۶۲	یزید بن عبدالملك ۵۰۰
یوسف (ابوالفضل) = ابن النحوی	یزید بن عمر بن هبیره ۱۲۷
یوسف (پدر حجاج) ۵۵	یزید بن معاویه ۳۹۵، ۴۰۳، ۴۰۴، ۴۰۶
یوسف بن ایوب = صلاح الدین	۴۱۰، ۴۱۵، ۴۱۶، ۴۱۷، ۴۱۸، ۶۹۲

یوسف اول = ابویعقوب	یوسف بن تاشفین ۶۴۲،۵۴۰،۴۴۰
یوسف ثانی = ابویعقوب	یوسف بن حجاج ۱۰۱۶
یوسف سکاکی = سکاکی	یوسف بن عبدالؤمن ۴۸۷
یوشع ۶۹۹،۴۴۲،۲۵۵	یوسف بن عمر ۵۰۰
یونس بن ابی اسحاق ۶۲۳	یوسف بن کریون (ابن کریون)
یهودا ۴۴۱،۲۵۵،۱۶	یوسف بن یعقوب (سلطان) ۶۴۲،۶۴۱

فهرست اسامی اماکن

ابن سلامه (قلمه... ۴۷)	آ
ابرق ۱۲۰۸	آبشار نیل = کوه جنادل ۱۰۲
ابکیرده = انکیردیه	آبشار جنادل = کوه جنادل
ابله ۷۰۰، ۱۳۲، ۱۱۵، ۸۶	آتشکده‌های ایرانیان ۷۰۵، ۲۵۸
ابواب (در بند) ۲۷۱، ۲۷۰، ۱۳۸، ۱۴	آذربایجان ۰، ۱۳۸، ۱۲۹، ۸۷، ۸۶، ۴۹، ۱۸
ابه ۵۴	۶۶۷، ۳۴۳، ۱۳۹
اترانت ۱۳۵، ۱۲۴	آرامگاه ابراهیم ۱۱۴
اجداییه ۱۱۲	آرال = دریاچه آرال
احساء ۱۱۵	آزگار ۱۰۶
احقاف ۱۵۲، ۱۰۵، ۸۶، ۸۵	آسیا ۵۱
احقاف یمن ۸۶	آسیای صغیر (= بلاد روم) ۱۰۰۴، ۱۲۵، ۵۰
اخشیان (کوه ابوقبیس و کوه احمر) ۶۳۳	آکیله = انکلایه
اخطب = خط	آلبانی ۱۲۴
اذرعات ۱۱۴	آلمان (لمانیه) ۱۴۲، ۱۳۶، ۴۸
اذلنت = اطلس ۸۱	آمد ۱۲۷، ۱۱۸
اذنه ۷۰۳، ۱۲۷	آمستردام ۱۷۰، ۴۶
اران ۱۲۰۰، ۱۳۹	آمل ۱۳۰، ۱۱۸
اربونه ۱۳۳، ۱۲۳	آمو (آمل) ۱۲۱
ارجان ۱۱۵	آناتولی (= ناطوس) ۱۳۷، ۱۲۵، ۵۱
اردبیل ۱۳۸	آنقره ۱۲۶، ۱۲۵، ۱۲۴، ۵۱
اردن ۴۶۶، ۳۴۴، ۱۱۴، ۱۵	آنکارا = آنقره
ارزن ۱۴۲	الف
ارضیلا = اصیلة ۱۱۰	ابده ۱۲۳، ۱۲۱

۵۸۵، ۵۵۰، ۴۹۸، ۴۸۲، ۴۴۸، ۴۴۷	ازکس = ازکش
۹۱۸، ۹۱۷، ۹۱۶، ۶۸۸	ازکش = قلعه...
اسکوسیه = اکس	ازم ۲۳
اسنا = اسنه	ازم ذات العباد ۲۳، ۲۳
اسنه (شهر) ۱۰۶	ازمنت ۱۰۶
اسوان ۱۰۲	ازمنديه = نرمندی
اسیجه ۱۲۱	ازمنستان ۸۷، ۱۲۵، ۱۲۶، ۱۲۹، ۱۳۸، ۳۴۳
اسیوط ۱۰۶	۳۴۴
اشیونه (لسین) ۱۲۳، ۱۲۲	ازمنیه ۱۳۸
اشبیلیه ۶۵، ۵۸، ۴۴، ۴۲، ۴۱، ۲۹۷، ۱۲۱	ازوپا ۵۲، ۵۲، ۵۱، ۴۸، ۴۴، ۳۷، ۳۳، ۱۲۷۰
۱۲۵۶، ۱۱۹۹، ۸۵۶، ۶۴۲، ۴۴۰	ازوپا (بر بزرگ) ۴۸۵
۱۲۷۰، ۱۲۶۹، ۱۲۶۴، ۱۲۶۲، ۱۲۵۹	ازومیه (= رضائیه) ۹۲۸
۱۲۷۳	ازیحا ۲۶۹، ۳۴۴
اشیر ۵۶۵، ۱۱۰	ازیس (جاه) ۵۱۰
اصطخر ۱۱۵	ازکش ۱۴۰
اصفهان ۷۴۳، ۵۸۵، ۵۷۹، ۴۴۴، ۱۲۹، ۱۱۶، ۹۲۱، ۱۲۸۵، ۱۰۶۱، ۹۲۱	اسپانیا ۷، ۴۷، ۴۹، ۱۲۹۳ (رجوع به اندلس شود)
اصیئه = اصیله	استان دجله ۳۴۰
اصیلا = اصیله	استیه (حصن...) ۱۲۶۰
اصیلة ۱۱۰	استیجه = اسیجه
اطلس ۱۰۷، ۸۱	استانبول ۳۳۰
اغمات ۱۰۹	استراباد ۱۱۶، ۱۳۰
افراغه ۱۲۳	استونی = رسلانده
افرنسیه (فرانسه) ۱۴۲	اسدآباد همدان ۹۲۷
افریزه ۱۴۳	اسر (رود) ۶۴۲
افریقا ۱۰۶، ۱۰۹، ۱۰۰، ۱۲۰۰	اسرائیل (صحرای...) ۱۱۰
افریقای جنوبی ۱۰۸	اسروشنه ۱۱۸، ۱۳۱
افریقای شمالی ۸۱، ۴۵	اسفر این ۱۱۶
افریقیه ۷، ۱۶، ۲۲، ۲۲، ۲۲، ۲۲، ۴۳، ۴۳، ۴۴	اسفی = رباط اسفی
۱۲۴، ۱۱۱، ۸۳، ۵۷، ۵۵، ۵۴، ۴۹، ۴۷	اسفنجاب ۱۳۱
۳۰۰، ۲۹۸، ۲۹۷، ۲۸۸، ۲۱۴، ۱۶۳	اسکندرونه ۱۲۵
۳۱۶، ۳۱۴، ۳۱۳، ۳۱۲، ۳۱۰، ۳۰۱	اسکندریه ۳۷، ۴۲، ۴۳، ۴۶، ۶۵، ۶۶، ۸۳
	۳۹۲، ۳۴۴، ۲۶۲، ۱۱۳، ۱۰۳، ۸۷

۱۴۰ ، ۱۳۲ ، ۱۳۱ ، ۱۳۰ ، ۱۲۹ ، ۱۲۶	۴۳۷ ، ۳۴۶ ، ۳۴۴ ، ۳۴۰ ، ۳۳۱ ، ۳۲۴
۱۵۰ ، ۱۴۶ ، ۱۴۵ ، ۱۴۴ ، ۱۴۲ ، ۱۴۱	۴۷۹ ، ۴۶۸ ، ۴۶۱ ، ۴۵۸ ، ۴۴۱ ، ۴۳۸
۲۷۸ ، ۱۵۳	۵۴۹ ، ۵۴۰ ، ۴۸۷ ، ۴۸۴ ، ۴۸۲ ، ۴۸۱
اقلیم ششم ۸۳ ، ۸۹ ، ۹۲ ، ۹۴ ، ۹۵ ، ۹۶ ، ۹۷	۶۴۰ ، ۵۸۵ ، ۵۷۹ ، ۵۶۶ ، ۵۶۵ ، ۵۶۴
۱۴۱ ، ۱۴۰ ، ۱۳۶ ، ۱۳۵ ، ۱۳۲ ، ۱۲۰	۶۸۸ ، ۶۸۷ ، ۶۸۵ ، ۶۷۹ ، ۶۵۴ ، ۶۴۴
۱۵۰ ، ۱۴۹ ، ۱۴۸ ، ۱۴۷ ، ۱۴۵ ، ۱۴۳	۷۳۳ ، ۷۳۲ ، ۷۲۶ ، ۷۲۵ ، ۷۰۷ ، ۷۰۶
۸-۸ ، ۱۵۳	۸۵۶ ، ۸۳۶ ، ۸۳۵ ، ۷۶۲ ، ۷۴۸ ، ۷۳۴
اقلیم هفتم ۸۳ ، ۸۹ ، ۹۰ ، ۹۲ ، ۹۴ ، ۹۵ ، ۹۶	۱۱۴۱ ، ۱۱۴۰ ، ۹۲۰ ، ۹۱۵ ، ۸۷۶
۱۵۰ ، ۱۴۶ ، ۱۴۵ ، ۱۴۲ ، ۱۳۲ ، ۹۷	۱۱۹۸ ، ۱۱۹۷ ، ۱۱۹۰ ، ۱۱۸۵ ، ۱۱۷۳
۸۷۹ ، ۵۰۵ ، ۱۵۳ ، ۱۵۱	۱۲۵۹ ، ۱۲۵۰ ، ۱۲۴۹ ، ۱۲۲۰ ، ۱۱۹۹
اقیانوس اطلس (دریای محیط) ۳۶ ، ۳۳	۱۲۸۶ ، ۱۲۸۵
(و رجوع به دریای محیط شود)	افلانندس (فلاند) ۱۴۲
اکس ۱۴۷	اقریطش (= کرت) ۸۳ ، ۱۲۰ ، ۱۲۴ ، ۴۸۴
البانی = آلبانی ۱۳۶	۴۸۵
المانیان (= آلمان ۱۴۲)	اقلیم نخست ۸۳ ، ۸۵ ، ۸۷ ، ۸۸ ، ۹۰ ، ۹۲ ، ۹۴
المریه ۳۳ ، ۳۴ ، ۳۵ ، ۱۲۱ ، ۱۲۲ ، ۴۸۴ ، ۵۰۴	۱۰۵ ، ۱۰۴ ، ۱۰۲ ، ۹۸ ، ۹۷ ، ۹۶ ، ۹۵
۱۲۵۵	۸۰۵ ، ۲۷۸ ، ۱۵۳ ، ۱۵۱ ، ۱۵۰ ، ۱۰۶
امریکا ۳۵	۸۷۹
المزمه ۶۴۱	اقلیم دوم ۸۳ ، ۸۵ ، ۸۶ ، ۸۸ ، ۹۰ ، ۹۲ ، ۹۴ ، ۹۵ ، ۹۶
ام القری = مکه (۶۹۶)	۱۱۱ ، ۱۰۹ ، ۱۰۸ ، ۱۰۶ ، ۱۰۳ ، ۹۷
اناطولی ۱۲۵	۸۰۵ ، ۱۵۳ ، ۱۵۱ ، ۱۵۰ ، ۱۱۳ ، ۱۱۲
انبار ۱۲۷ ، ۸۳	اقلیم سوم ۸۳ ، ۸۸ ، ۸۹ ، ۹۲ ، ۹۴ ، ۹۵
انبرضیه (لمباردی) ۱۳۵	۱۲۱ ، ۱۲۰ ، ۱۱۰ ، ۹۷ ، ۹۶ ، ۹۵
اندلس (اسپانیا) ۳۶ ، ۳۳ ، ۳۲ ، ۳۱ ، ۲۹ ، ۲۸ ، ۳۹ ، ۳۱	۱۵۰ ، ۱۳۱ ، ۱۲۹ ، ۱۲۸ ، ۱۲۷ ، ۱۲۵
۵۵ ، ۵۰ ، ۴۹ ، ۴۸ ، ۴۷ ، ۴۶ ، ۴۴ ، ۴۳	۱۵۸ ، ۱۵۳
۱۲۱ ، ۱۰۹ ، ۸۳ ، ۶۳ ، ۵۹ ، ۵۸ ، ۵۷ ، ۵۶	اقلیم چهارم ۸۳ ، ۸۹ ، ۹۲ ، ۹۴ ، ۹۵ ، ۹۶ ، ۹۷
۱۵۱ ، ۱۳۳ ، ۱۳۲ ، ۱۲۷ ، ۱۲۴ ، ۱۲۲	۱۲۹ ، ۱۲۳ ، ۱۲۰ ، ۱۱۴ ، ۱۱۳ ، ۱۱۰
۲۹۵ ، ۲۸۴ ، ۲۸۲ ، ۲۷۸ ، ۲۴۶ ، ۲۱۴	۱۳۹ ، ۱۳۸ ، ۱۳۷ ، ۱۳۶ ، ۱۳۵ ، ۱۳۳
۳۱۲ ، ۳۱۰ ، ۳۰۵ ، ۳۰۴ ، ۲۹۸ ، ۲۹۷	۱۵۸ ، ۱۵۴ ، ۱۵۳ ، ۱۵۰ ، ۱۴۶ ، ۱۴۱
۳۶۹ ، ۳۵۶ ، ۳۴۴ ، ۳۱۷ ، ۳۱۶ ، ۳۱۵	۸۰۷ ، ۲۷۸
۴۶۳ ، ۴۵۸ ، ۴۳۸ ، ۴۳۷ ، ۴۳۳ ، ۴۲۷	اقلیم پنجم ۸۳ ، ۸۷ ، ۸۸ ، ۸۹ ، ۹۴ ، ۹۵
۵۱۰ ، ۴۹۷ ، ۴۸۹ ، ۴۸۴ ، ۴۸۲ ، ۴۶۸	۱۲۴ ، ۱۲۳ ، ۱۲۰ ، ۱۱۷ ، ۱۱۰ ، ۹۷ ، ۹۶

،۱۹۸ ، ۱۵۵ ، ۱۲۸ ، ۷۳ ، ۷۰ ، ۵۱ ، ۵۰	،۵۴۸ ، ۵۴۰ ، ۵۲۹ ، ۵۲۳ ، ۵۱۵ ، ۵۱۱
،۳۱۴ ، ۳۱۰ ، ۳۰۳ ، ۲۸۳ ، ۲۵۸ ، ۲۱۴	،۶۰۹ ، ۵۸۰ ، ۵۷۸ ، ۵۷۱ ، ۵۶۶ ، ۵۶۴
،۳۶۰ ، ۳۴۰ ، ۳۳۱ ، ۳۳۰ ، ۳۲۸ ، ۳۱۵	،۷۳۳ ، ۷۳۱ ، ۷۲۱ ، ۷۲۰ ، ۷۰۷ ، ۶۳۵
،۴۴۴ ، ۴۳۸ ، ۴۰۰ ، ۳۹۱ ، ۳۸۹ ، ۳۶۴	،۸۳۳ ، ۸۲۹ ، ۸۲۱ ، ۷۹۷ ، ۷۹۶ ، ۷۵۱
،۷۰۰ ، ۵۸۶ ، ۵۳۱ ، ۵۲۱ ، ۴۹۴ ، ۴۶۶	،۸۴۳ ، ۸۴۲ ، ۸۴۱ ، ۸۳۶ ، ۸۳۵ ، ۸۳۴
،۸۵۱ ، ۷۶۲ ، ۷۴۴ ، ۷۲۴ ، ۷۲۳ ، ۷۰۱	،۹۱۴ ، ۹۰۹ ، ۸۸۹ ، ۸۸۸ ، ۸۷۶ ، ۸۵۵
،۱۱۷۷ ، ۱۱۴۸ ، ۱۰۰۰ ، ۱۰۰۲ ، ۸۵۳	،۱۰۲۱ ، ۹۸۵ ، ۹۲۰ ، ۹۱۷ ، ۹۱۶ ، ۹۱۵
۱۲۴۴	،۱۰۶۹ ، ۱۰۴۰ ، ۱۰۳۶ ، ۱۰۳۳ ، ۱۰۲۶
ایرلند ۱۴۷	،۱۱۴۰ ، ۱۱۳۹ ، ۱۱۱۱ ، ۱۱۰۸ ، ۱۰۷۰
ایسلاند (= رسلانده) ۱۴۷	،۱۱۹۰ ، ۱۱۸۵ ، ۱۱۷۳ ، ۱۱۶۴ ، ۱۱۴۱
ایلاق ۱۳۱	،۱۲۲۸ ، ۱۲۱۹ ، ۱۲۰۰ ، ۱۱۹۹ ، ۱۱۹۸
ایله ۱۱۴ ، ۸۵	،۱۲۵۴ ، ۱۲۵۳ ، ۱۲۴۵ ، ۱۲۴۰ ، ۱۲۳۶
ایله مدین ۱۱۳	،۱۲۶۹ ، ۱۲۶۴ ، ۱۲۶۳ ، ۱۲۵۸ ، ۱۲۵۶
ایوان کسری ۶۸۲ ، ۶۷۹ ، ۶۷۸ ، ۳۳۷ ، ۸۶	۱۲۸۵ ، ۱۲۸۰ ، ۱۲۷۴ ، ۱۲۷۲
ایوان مداین = ایوان کسری	انطاکیه ۱۲۵ ، ۲۴۶
ایویسا = یابسه (۴۸۵)	انطالیه ۱۲۶
ب	انطرسوس ۱۲۵
باب (در بند) = ابواب	انقره = آنقره
باب الابواب (= در بند) = ابواب	انکبرده = انکبردی (لمباردی)
باب المندب (تنگه) ۱۰۴ ، ۱۰۳ ، ۸۵ ، ۸۴	انکبردی ۱۲۴ ، ۱۳۵
باب المندب (بلاد...) ۸۴	انکریه (هنگری) ۱۴۳
باب فضل بن یحیی ۱۱۸	انکلایه (آکیله) ۱۴۲ ، ۱۳۵ ، ۸۶
بابل ۱۰۴۳ ، ۱۰۴۲ ، ۱۰۴۰ ، ۴۴۴ ، ۷۰	انگلستان ۱۴۷ ، ۱۴۶ ، ۱۴۲ ، ۳۰
باجویین = تاجوه	انکلترا والکلطرا = انگلستان
بادیس ۶۴۱ ، ۳۰۵ ، ۱۲۱ ، ۱۱۰	اوراس (جبال) ۱۲۰۰
بارسلن = برشلونه	اورشلیم ۱۱۴
باری (سرزمین) ۱۳۵	اورمیة = ارومیة
بازار عکاظ ۱۲۴۱	اولیل (= جزیره اولیل)
بازیلیکات ۱۳۵	اهرام مصر ۷۶۹ ، ۶۸۲ ، ۶۷۸ ، ۳۳۷
باشکیره = بسجرت	اهواز ۳۴۲ ، ۱۱۵
باطوس = ناطوس	ایتالیسا ۱۳۴ ، ۴۸
	ایران ۱۴ ، ۱۵ ، ۱۸ ، ۲۰ ، ۲۱ ، ۳۸ ، ۴۸ ، ۴۹

برشلونه (بارسلن) ۱۳۳، ۱۲۳	بامیان (بلاد...) ۱۱۸
برصا = برصه	بجانه ۴۸۴
برصه = بروسه	بجاة = بجه
برطاس ۱۴۴	بجایه (بوژی) ۴۶، ۴۵، ۴۴، ۴۳، ۴۲، ۴۰
برغشت (برگو) ۱۳۴، ۱۳۳، ۱۳۲	۴۷، ۴۹، ۵۰، ۵۵، ۵۶، ۵۷، ۵۸
برغونه ۱۳۴	۵۹، ۶۰، ۶۳، ۱۱۰، ۲۹۷، ۳۱۳
برغونیه (برگون) ۱۴۲	۵۰۱، ۵۶۶، ۶۴۲، ۶۷۵، ۶۸۸، ۷۱۴
برقاغة = نرباغة	۸۷۷، ۹۱۸، ۹۱۹، ۹۲۴
برقه ۷۲۶، ۷۲۵، ۶۸۸، ۳۴۴، ۱۱۲، ۸۳	بجناك (وبجناكیة) ۱۴۵، ۱۴۸
برگون = برغونیه	بجه ۷۸، ۱۰۳، ۱۰۴
برنیسس (صحاری) ۱۱۲	بحر اسود = بحر بنطس
بروسه ۱۳۷	بحر بنطس (= بحر نیطش) ۱۲۰، ۱۲۹
بریطانیا = برتانی	بحر خوارزم = دریاچه آرال
بزجاله = ترجاله	بحر خزر = دریای خزر
بسا (فسا) ۳۷	بحرالروس = بحراسود = بحر طرابزنده
بست ۱۱۶	بحر روم و بحر رومی = دریای روم
بسجرت (باشگیره) ۱۴۵، ۱۴۹	بحر شامی = بحر روم
بسطام ۱۳۰	بحر طرابزنده (بحراسود) ۱۲۰
بسطه ۱۲۱، ۱۲۲	بحر فارس = (دریای فارس) ۱۲۸
بسکره ۱۱۰	بحر قلزم = دریای قلزم ۱۰۵
بصره ۳۹۲، ۴۸۳، ۳۴۳، ۱۱۵، ۸۷، ۸۶	بحر محیط = دریای محیط ۱۱۰
۴۹۲، ۴۲۳، ۴۱۴، ۴۱۳، ۴۱۲، ۴۱۰	بحرین ۲۰، ۸۶، ۱۰۷، ۱۱۵، ۴۶۶، ۵۷۹
۸۳۳، ۷۴۳، ۷۱۰، ۶۸۷، ۶۰۸، ۵۱۶	۸۰۱، ۱۲۶
۹۹۸، ۹۵۶، ۸۹۸، ۸۹۶، ۸۸۲، ۸۷۸	بخارا ۸۸، ۱۳۰، ۱۳۱، ۹۲۷، ۹۳۴
۱۲۶۰، ۱۲۱۰، ۱۱۶۰	بدخشان ۱۱۷
بطایح عراقین ۲۴۵	بدر (غزوه) ۲۴۰
بطلیوس ۱۲۶۹، ۱۲۱	برابی ۱۰۴۳، ۱۰۰۲، ۷۶۴
بمبلك ۱۱۴، ۶۹، ۱۲	بربر (بلاد...) ۸۶
بنداد ۸۷، ۸۶، ۶۶، ۴۹، ۴۰، ۳۷، ۳۵، ۲۸	برتانی ۱۴۲
۳۳۰، ۳۱۵، ۳۰۷، ۳۰۶، ۲۹۶، ۱۲۸	برجان ۸۴، ۱۴۴
۵۶۵، ۵۴۹، ۴۰۵، ۳۸۴، ۳۴۱، ۳۳۱	بردسیر ۱۱۶
۶۷۴، ۶۶۸، ۶۶۰، ۶۲۴، ۶۱۱، ۵۸۵	برده ۳۴۴، ۱۳۸

بلجر ۱۴۴	۸۵۴، ۸۵۲، ۸۳۵، ۸۳۴، ۷۴۳، ۶۷۵
بلخ ۵۰۳، ۲۵۹، ۱۱۱، ۱۱۷، ۸۸، ۴۲	۹۱۲، ۹۱۱، ۹۰۴، ۹۰۳، ۸۸۲، ۸۷۸
البلد الجدید = فاس ۶۸۶	۱۲۶۹، ۱۲۴۹، ۹۱۸، ۹۱۷، ۹۱۳
بلمر ۱۲۴	۱۲۸۷، ۱۲۷۵
بلغار (= برجان) ۱۴۸، ۱۴۵، ۱۴۴، ۸۴	بکه = مکه ۶۹۷، ۶۹۶
بلقاء ۱۹۹	بلادارمن = ارمنستان = ارمنیه ۱۲۶
بنسیه ۱۲۱۹، ۱۲۲	بلاد اسلامی (ممالک اسلامی) ۷۵۰
بلونیه (بلونی) ۱۴۷، ۱۴۳	بلاد اسلاوها ۷۷۰، ۴۹۰، ۴۸۱
بلهرا (بلاد...) ۱۰۸	بلاد بربر ۸۵
بلهوس = بهلوس	بلاد بنادقه (ونیز) ۱۳۵
بنادقه (ونیز) ۱۴۸، ۱۲۴، ۱۲۰، ۸۳	بلاد ترك و ترکان (ترکستان) ۱۴۵، ۱۱۸
بناریه ۱۴۸	بلاد جبل ۳۴۰
بنیلونه ۱۳۳	بلاد جرید ۸۳۶
بندقیه = بنادقه (ونیز)	بلاد جزیره (عربستان) ۱۲۸، ۱۲۷، ۱۲۴
بنطو = بیطو	بلاد خزر ۱۴۵
بنغازی ۱۰۹	بلاد خفشاخ (قبچاق) ۱۴۵
بنگاه ترجمه و نشر کتاب ۸۲۲	بلاد دیلم ۲۸
بوامیه (بوهم) ۱۴۳	بلاد روم (= آسیای صغیر) ۱۲۵
بورژ ۱۳۳	بلاد زنگبار ۸۵
بورگرب (رود) ۶۷۹	بلاد سودان ۷۲۶
بورگو = برغشت	بلاد سیاهان ۱۰۰
بوژی = بجایه ۲۹۷	بلاد شام ۱۲۵
بوشنگ ۱۱۶	بلاد شمال ۶۵۹
بولاق ۱۰۶۶، ۶۸، ۹۷	بلاد فرنگیان ۷۵۸
بونه ۶۸۸، ۱۱۱، ۴۴	بلاد مجاهد بن عبدالله ۱۲۴
بوهم = بوامیه	بلاد مسیحیان = بلاد فرنگیان
بهلوس (ایالت) ۱۲۹	بلاد مغرب = مغرب ۱۸
بیت ابراهیم (= مکه) ۶۸۹	بلاد ونیز = بلاد بنادقه ۸۴
بیت الحرام (کعبه - مکه) ۱۲۴۲، ۶۸۹	بلاد باجوج ۱۴۶
بیت العتیق ۶۸۹	بلاد الولید (مسجدی در دمشق) ۷۰۲
بیت لحم ۷۰۲، ۶۹	بلاد ۱۰۲
بیت المعمور ۶۹۰	بلیونس = جزیره بلیونس

تادله (شهر) ۱۰۹	بیت المقدس (اورشلیم) ۱۴، ۳۳۹، ۳۴۳، ۴۴۴
تاز ۱۲۸۳	۴۴۵، ۴۸۶، ۴۸۸، ۶۱۹، ۶۸۹، ۶۹۸
تازا ۱۰۹	۶۹۹، ۷۰۰، ۷۰۱، ۷۰۲، ۷۰۳، ۷۰۴
تازه = تاز	۹۱۷
تازی = تاز	بیروت ۵۵، ۷۴، ۸۳، ۱۰۵، ۱۱۴، ۷۱۵
تاستوس = طیبست	۱۲۰۰، ۹۱۶
تباله ۱۰۷	بیره ۷۰۳
تبت ۲۰، ۲۱، ۱۱۷، ۱۱۸، ۱۳۱	بیزانس (رم السفلی) ۲۲۲
تبریز ۴۹، ۱۲۹	بیسکره ۵۰، ۵۵، ۶۰، ۶۱، ۷۱۴، ۷۴۸
تبسه ۵۵، ۱۱۱	بیش (نهر) ۱۴۳
تبوك (صحرا - غزوه) ۱۱۴، ۱۸۰، ۳۱۱	بیطو (پواتو) ۱۲۳، ۱۳۴، ۱۴۲
۹۶۸، ۹۶۶	بیلقان ۱۲۹، ۱۳۷، ۱۴۳
تدلا = تطیله	بین النهرین ۱۱۸
تدمر ۱۱۴	بیونه ۱۳۳
ترتس = طرطوشه	
ترجاله ۱۲۱	پ
ترکس = ترکش	پارتی ۱۳۰
ترکستان = بلاد ترک یساترکان (۸۸، ۸۹)	پاریس ۹، ۱۷، ۱۹، ۲۱، ۳۸، ۴۵، ۵۴
۸۱۰، ۳۰۹	۳۳۰، ۱۰۲، ۹۳
ترکش ۱۴۵	پتروگراد ۱۲۶۹
ترکمان (کشور) ۱۵۰	پرتقال ۱۱۹۸
ترکیه ۷۱، ۷۲، ۷۴	پشینه = بجانہ
ترمذ ۸۸، ۱۱۶، ۱۱۷، ۱۱۸	پواتو = بیطو
تستر = شوشتر	پلونئی = بلونیه
تطیله ۱۳۳	پیرنه = کوه برنات ۱۳۳
تفزغز ۱۱۸	پهلو (پهلوس) ۱۲۹
تفلیس ۱۳۸	
تکرور (بلاد) ۱۰۰، ۱۵۴	ت
تکریت ۱۲۸	تاجره = ناچر
تلدو = تلیطله	تاجوه (اراضی) ۱۰۶
تلمسان ۴۵، ۴۶، ۴۷، ۵۵، ۵۷، ۶۰، ۶۱، ۶۳	تاجوه (شهر) ۱۰۱
۱۰۹، ۱۱۰، ۲۵۱، ۲۵۲، ۲۸۰، ۳۱۲	تادلا = تادله

ثغور غربی ۵۴۹	،۷۱۴،۶۸۰،۶۴۲،۵۶۵،۵۱۷،۳۴۶
ثغورهارونی ۷۰۳	۱۲۸۵،۸۷۷،۸۷۶،۷۱۵
ثمود (دیار... ۱۱۴	تلول ۱۶۱،۱۶۰
ثور (غار... ۲	تنیکتو ۱۲۰۰
	تنعیم ۶۹۶
ج	تنگه جیل الطارق = (دریای زقاق) ۸۳
جاسم (قریه) ۱۲۴۴	توات ۱۰۰
جامعان ۱۲۷	توزر ۳۰۸
جامع الازهر ۵۰، ۶۶	توریز ۸۹۳
جامع امویان (مسجد) ۳۴۰	توزر ۷۴۸،۴۴۱،۱۱۱
جامع بجایه ۵۹	تولدو = طلیطله
جامع زیتونه (تونس) ۵۰	تولوز = طلوشه
جامع قرویین (فاس) ۵۰، ۶۸، ۱۱۰، ۱۱۰	تونس ۳۸ تا ۴۰، ۷۰، ۴، ۱۱۱، ۳۰۸، ۴۸۴، ۴۸۲
جامع کبیرغرناطه ۵۰	،۶۶۴، ۶۶۳، ۵۶۶، ۵۴۹، ۵۱۷، ۴۸۷
جبال اطلس (سلسله...) ۱۲۰۰	،۸۷۶، ۸۳۶، ۷۹۶، ۷۳۳، ۶۸۶، ۶۸۳
جبال بتم = کوههای بتم	،۱۱۶۵، ۱۱۰۴، ۱۰۲۲، ۹۱۹، ۸۷۸
جبال بربرها ۱۱۰	۱۲۸۶، ۱۲۵۱، ۱۲۲۸، ۱۲۰۰
جبال دروب = کوههای دروب	تهائم (یعن) ۱۰۴
جبال قفص (کوچ) ۱۱۶، ۱۱۵	تهامه ۳۹۲، ۱۰۶، ۱۰۵
جبال مکه = فاران	تهامه (مکه) ۱۰۴
جبل (کوهستان) ۱۱۱	تهران ۴۰
جبل طارق ۴۴، ۵۷	تیتری = کوهستان تیتری
جبل فتح = جبل طارق	تیگودارین ۱۰۰
جبله ۵۴۹، ۱۲۵	تیطاوین ۱۲۱
جئولیه (سرب) ۱۴۳	تیماء (دیار) ۱۱۴
جده ۶۹۶، ۶۹۲، ۱۰۷، ۸۵	تیه (صحرای ...) ۲۷۰، ۲۶۹، ۱۵، ۱۴
جرجانیه ۱۳۰	۶۹۸
جرجرایا ۹۹۸، ۱۲۸	
جرش ۱۰۷	ث
جرمانیه (ژرمن) ۱۴۳	ثغور جرزی ۷۰۳
جرنده (ژیرن) ۱۳۴، ۱۳۳، ۱۲۳	ثغور شام ۷۰۳
جرواسیا و کرواسی) ۱۳۶	ثغور شامی = ثغور شام

جزیره سرندیب (سیلان) ۷۰۵، ۱۰۴	جزایر بالئار ۸۸۸
جزیره سیلان = جزیره سرندیب	جزایر خالدات ۱۰۶، ۹۸
جزیره سیسیل = جزیره صقلیه	جزایر رومانی ۴۸۶
جزیره شقر = شقر ۱۲۱۹	جزایر سیلا (ژاپون) ۱۰۵
جزیره صقلیه = صقلیه (۸۳، ۱۲۳، ۲۹۸)	جزایر شرقی = جزایر بالئار
۴۸۷، ۴۸۶، ۴۸۴	جزایر واق واق ۱۰۵
جزیره عدن ۱۰۵	الجزیره یاجزیره ۳۱۵، ۳۰، ۳۴۳، ۵۶۵
جزیره غدش ۱۲۴	۸۰۱
جزیره قادس ۴۸۷، ۱۲۱	الجزیره غربی ۷۳۵، ۵۷۰
جزیره قبرس ۱۲۰، ۱۱۳	جزیره ابن عمر ۱۲۸، ۱۲۶
جزیره قمر ۱۰۴	جزیره اعدوش = جزیره غدوش
جزیره قوصره (کسره) ۴۸۵	جزیره اقریطش (کرت) = اقریطش
جزیره کرت = جزیره اقریطش	جزیره الخضراء (الجزیره) ۱۲۱، ۱۲۰، ۸۳
جزیره مالطه (مالت) ۴۸۵، ۱۲۴	۱۶۵
جزیره مالت = جزیره مالطه	جزیره العرب ۱۸، ۱۹، ۸۶، ۱۰۳، ۱۵۲
جزیره موصل = موصل	۸۰۱
جزیره مایرقه = مایرقه	جزیره اندلس = اندلس
جزیره منورقه (مینورک) = منورقه	جزیره انکلترا = انگلستان
جزیره میورقه (میورقه) = میورقه	جزیره اولیل ۱۰۰
جزیره یاسه ۴۸۵، ۱۲۰	جزیره برقاعه - (نروژ) ۱۴۷
جزیره یاقوت ۱۱۹	جزیره بلیونس (پلوپونز) ۱۲۴، ۱۲۰
جزیره = جرید	جزیره پلوپونز = جزیره بلیونس
جمرانه ۷۱۴	جزیره جربه ۳۸۷
جلق (دمشق) ۶۷۱	جزیره جنوه (ژن) ۴۸۵
جلولاه ۴۸۲، ۱۲۸	جزیره رسلانده (ایسلانده) ۱۴۷
جلیقیه (گالیس) ۱۳۲	جزیره سردانیه ۴۸۵، ۱۲۳، ۱۲۰
جمل (غزوه) ۴۱۱	جزیره ساردینی = جزیره سردانیه
جنجاله ۱۲۳	
جنیدشاپور ۱۱۵	
جنوه (= جزیره جنوه) ۱۳۴	
جیان ۱۲۱	
جیحون = رود جیحون	

جران ۱۲۶	جیرفت ۱۱۶
حرم (کعبه) ۶۹۷، ۶۹۶	چاج ۱۳۲، ۱۳۱، ۸۹
حرمین (مکه ومدینه) ۵۸۵	چادر گاههای آزرگار ۱۰۶
حرواسیا = جرواسیا	چادر گاههای بجه ۱۰۳
الحره (وقعه) ۸۵۰، ۷۰۲	چادر گاههای زغاوه ۱۰۶
حصن استپه ۱۲۵۹	چادر گاههای نقاب پوشان ۱۰۶
حصن خوابی ۱۲۵	چاه ذروان ۱۰۴۳
حصن مصبات ۱۲۵	چاه زمزم ۶۹۷، ۶۹۲، ۶۹۱، ۶۹۰
حضر موت ۱۷، ۳۹، ۵۴، ۱۰۵، ۱۵۲	چشمه آب زمزم = چاه زمزم
حطیم ۶۹۲، ۶۹۵	چین ۱۸، ۲۰، ۵۱، ۸۵، ۱۰۳، ۱۰۵، ۱۰۸
حلب ۶۹، ۱۲۵	۵۷۱، ۱۵۵، ۱۵۴، ۱۵۱، ۱۱۹، ۱۱۸
حلوان ۱۲۸، ۳۴۲	۹۱۲، ۸۰۰، ۷۶۸، ۷۲۴، ۷۲۳
حله مزیدیه ۱۲۷	ح
حمص ۱۱۴، ۱۲۵	حبشه ۸۵، ۱۰۲، ۱۰۳، ۱۰۴، ۱۹۸، ۳۱۰
حمص (اشبیلیه) ۱۲۶۱	۱۱۷۷، ۹۰۱، ۴۴۹
حنین ۳۹۲	حج (= مکه) ۶۸، ۴۹، ۲۸، ۶۵، ۶۲۴
حوراء ۱۱۳	۱۲۷۳، ۱۱۹۹
حوران ۱۱۴، ۱۲۴۶، ۱۲۵۲	حجاز ۱۵، ۳۷، ۴۰، ۴۴، ۴۹، ۸۵، ۸۶
حیره ۲۰، ۸۶، ۱۱۵، ۱۲۷، ۱۲۶۵	۱۰۳، ۱۰۴، ۱۰۷، ۱۱۳، ۱۱۴، ۱۵۱
خ	۱۵۲، ۱۶۰، ۲۰۳، ۲۵۱، ۲۷۷، ۳۰۱
خابور ۱۲۷	۳۱۲، ۳۴۴، ۳۸۱، ۳۸۳، ۳۹۱، ۴۱۶
خازرون ۱۳۰	۴۱۸، ۴۳۶، ۴۳۷، ۴۴۳، ۵۰۰، ۵۶۴
خانفو = خانکو	۵۸۵، ۶۳۸، ۶۳۹، ۶۸۷، ۶۹۲، ۶۹۳
خانقو = خانکو	۷۰۴، ۷۰۵، ۷۰۷، ۸۳۰، ۸۵۴، ۸۹۶، ۸۹۸
خانقین ۱۲۸	۹۰۱، ۹۱۴، ۱۱۵۹
خانکو ۱۰۵، ۱۰۸	حجر ۱۱۴، ۲۰۲
خانقاه بیبرس ۶۶	حجر الاسود ۶۹۵، ۷۰۰، ۷۰۲، ۷۰۳
خانه خدای = خانه کعبه	حدث حمراء ۷۰۳
خانه کعبه ۶۹۲، ۶۹۳، ۶۹۵، ۶۹۶، ۶۹۷	حدیثه ۱۲۸
۹۰۲، ۷۰۴	

خلیج قسطنطنیه ۸۴، ۱۲۰، ۱۳۶، ۱۳۸، ۱۳۹، ۱۴۳	خانه‌های مقدس تازیان ۷۰۵
خلیج لیون ۱۳۴	خاوردور ۷۱۰
خلیج ونیز = خلیج بنادقه	ختل (بلاد) ۱۱۷، ۱۱۸
خنفو = خانکو	خجند ۱۳۱، ۱۳۲
خنفون = خانفو = خانکو	خراسان ۱۴، ۸۸، ۱۱۶، ۱۱۷، ۱۱۸، ۱۱۹
خوابی = حصن خوابی	۳۰۶، ۲۲۸، ۱۵۴، ۱۳۸، ۱۳۰، ۱۲۰
خوارزم ۷۰، ۸۸، ۱۳۰، ۱۳۱، ۱۳۳، ۸۹۳	۵۸۵، ۵۷۸، ۵۶۵، ۴۰۵، ۳۸۳، ۳۴۲
خوزستان ۱۱۵، ۱۱۶، ۲۹۶	۱۰۰۵، ۹۱۸، ۹۱۲، ۸۷۸، ۷۵۱
خونجان ۱۲۸	۱۲۹۰، ۱۱۵۲
خیابان تربۀ بای (در تونس) ۷۰	خرجان ۱۲۴۹
خیبر (بلاد) ۱۰۷	خرخیز ۱۱۹
خیبر (قلاع) ۱۱۴، ۱۱۵	خرشنه ۱۳۸
خیفون ۱۰۸	خرلخ (خرلخیه) ۱۳۱
د	خرلخیه ۱۱۹، ۸۸
دارا بگرد ۱۱۵	خریده = جرنده
دارالخلافة = بغداد ۴۳۸	خزرد (سرزمین) ۸۴، ۱۲۹، ۱۳۸، ۱۳۹، ۱۴۴
دارالسلام = بغداد	۱۴۶، ۱۴۵
دارالکتاب اللیبانی ۷۲، ۱۰۱۸، ۱۰۶۷	خزران ۱۴۰
۱۱۳۲، ۱۲۷۱، ۱۲۷۴	خزلجی = خزلخیه
دارالهجرة = مدینه	خزلجیه = خزلخیه
دارین (بندر) ۱۲۶۰	خط (سرزمین) ۱۱۵
دالماسی ۱۳۶	خفشاخ (یا قفحق یا قبجاق) ۱۴۹
دانشکده حقوق تهران ۱۷، ۳۴، ۳۵	خلاط ۸۷، ۱۳۸
دانشکده علوم تهران ۱۰۰۶	خلخ ۱۱۶، ۱۳۲، ۱۴۵
دانشکده معقول و منقول تهران ۷	خلیج بنادقه (ونیز) ۸۴، ۱۲۰، ۱۲۱، ۱۳۵
دانشگاه آمستردام ۴۶	۱۳۶
دانشگاه اکسفورد ۴۷	خلیج تاران ۱۳۵
دانشگاه تهران ۷۲، ۱۰۰۵	خلیج جنوه (ژنه) ۱۳۴
دانشگاه الجزایر ۴۵	خلیج سبز = خلیج فارس
دانشگاه سربین ۳۸	خلیج طنجه ۱۱۰، ۱۲۱
	خلیج فارس ۸۶
	خلیج قابس ۴۳

دریای جرجان = دریای خزر	دانشگاه کورنیل (امریکا) ۳۵
دریای چین = دریای هند	دانشگاه لبنان ۷۲
دریای حبشه = دریای هند	دانمارك ۱۴۷
دریای خزر یا بحر خزر = (دریای جرجان یا جرجانیه یا دریای جرجان و جرجانیه)	دانیه ۱۱۶۴، ۸۸۸، ۴۸۵، ۱۲۲، ۸۴
۱۴، ۸۶، ۸۸، ۱۲۹، ۱۴۴، ۱۴۵	دبدو (کوه) ۶۴
۱۵۴، ۱۵۳	دبوسیه ۹۲۷
دریای روم (مدیترانه) ۸۳، ۸۴، ۸۵، ۸۶	دبیل ۱۳۸
۸۷، ۹۹، ۱۰۱، ۱۰۲، ۱۱۰، ۱۱۱	دجله = رود دجله
۱۱۲، ۱۱۳، ۱۱۴، ۱۲۰، ۱۲۱، ۱۲۲	دجله بغداد ۳۳۰
۱۲۳، ۱۲۴، ۱۲۵، ۱۲۶، ۱۳۳، ۱۳۴	در بند (= ابواب - باب) ۱۳۹، ۱۳۸، ۱۴
۱۳۵، ۱۳۶، ۱۴۹، ۲۸۸، ۳۴۳، ۴۸۲	درعه (بلاد) ۱۰۹
۴۸۵، ۴۸۶، ۴۸۹، ۴۹۰، ۷۲۳، ۷۲۶	درن (ناحیه اطلس) ۱۱۰
۸۰۰	دروب (کوههای...) ۱۲۵
دریای رومی = دریای روم	دریاچه آرال (= دریای خوارزم) ۱۱۷، ۸۸
دریای زقاق = تنگه جبل الطارق ۸۳	۱۴۰
دریای سوئز (یاسوس) ۱۳، ۱۹، ۸۵، ۸۶	دریاچه ارجیش ۳۴۴
۱۰۳، ۱۱۳، ۱۱۴	دریاچه بصره ۸۷
دریای سبز = (دریای محیط) ۸۱	دریاچه جرجانیه (دریای خزر) ۸۸
دریای سویس = دریای سوئز	دریاچه جرجان = دریای خزر ۸۸
دریای سیاه = (دریای نیطش) ۸۱، ۸۴	دریاچه جیحون = دریای آرال
۱۲۹	دریاچه خوارزم ۱۱۷، ۱۴۰
دریای = شام (دریای روم) ۱۹، ۱۲۰	دریاچه سودان ۱۰۰
دریای شامی = دریای شام ۴۸۲	دریاچه طرمی ۱۴۸
دریای طبرستان (= دریای خزر) ۱۳۰	دریاچه غرکول ۱۴۰
۱۳۸، ۱۳۹، ۱۴۰، ۱۴۴، ۱۴۵	دریاچه غنون ۱۴۸
دریای طرابزنده = دریای اسود = دریای نیطش	دریاچه فیوم ۱۱۲
۱۰۷، ۱۰۵، ۱۰۳، ۸۷، ۸۶، ۱۹	دریای آتلانتیک ۳۰۸
۱۱۵، ۱۲۸	دریای آدریاتیک ۱۳۴
دریای قلمز = دریای سوئز	دریای اسود یا بحر الروس = دریای سیاه = دریای نیطش
دریای کاسپین = دریای خزر	دریای نیطش و نبطس = دریای نیطش
	دریای تیرین ۱۳۵

دیلم (بلاد) ۵۶۵، ۳۸۵، ۸۷، ۸۶، ۳۷، ۲۵	دریای گرگان = دریای خزر
دیلمان = دیلم	دریای متوسط ۱۲۰
دینار = دینور	دریای محیط (یا بحر محیط) ۸۵، ۸۳، ۸۱
دینور ۳۴۳، ۱۲۹، ۱۲۸	۱۰۸، ۱۰۶، ۱۰۲، ۱۰۰، ۹۹، ۹۸، ۸۷
ذ	۱۳۲، ۱۲۳، ۱۲۲، ۱۲۰، ۱۱۹، ۱۱۰
ذات‌الابواب ۶۷	۱۴۸، ۱۴۷، ۱۴۶، ۱۴۲، ۱۴۱، ۱۳۵
ذروان = چاه ذروان	۱۴۹
ر	دریای مدیترانه = دریای روم
راقه ۱۲۶	دریای مرمره ۸۴
رامهرمز ۱۱۵	دریای نیطس = دریای نیطس
راس عین ۱۲۷	دریای نیطس (پنتوس) ۱۳۶، ۱۲۹، ۱۲۰، ۸۴
رباح (قلعه...) ۱۲۲-۱۲۱	۱۴۸، ۱۴۵، ۱۴۴، ۱۴۳، ۱۳۹، ۱۳۸
رباط اسفی ۱۰۹	دریای ونیز = دریای بنادقه
رباط عباد ۶۴۲	دریای هند ۱۰۴، ۱۰۳، ۸۶، ۸۷، ۸۵، ۱۹
رباط الفتح ۶۷۹	۱۵۴، ۱۱۳، ۱۰۸، ۱۰۷
رباط ماسه ۶۴۱، ۶۴۰، ۱۰۹، ۱۰۸	دلاس ۱۱۲، ۱۰۷
رحبه ۱۲۷	دماغه اوئان ۱۱۱
رسالنده (استونی) ۱۴۷	دماغه رازا ۱۱۱
رشید (شهر) ۱۱۳، ۱۰۲	دمشق ۲۲، ۳۳، ۳۴، ۵۰، ۵۱، ۵۹، ۱۱۴
رضائیه (ارومیه) ۹۲۸	۵۷۱، ۵۴۱، ۳۸۲، ۳۴۴، ۳۳۷، ۲۴۶
رقه ۵۹۱، ۱۲۶، ۸۷	۱۲۴۴، ۷۴۳، ۶۷۱، ۶۷۰، ۶۳۷
رکن (مکه) ۶۹۸، ۶۱۴	دمیاط ۱۱۳، ۱۰۲
رم = رومه	دنقله ۱۰۲
رم السفلی = بیزانس	دنیه = دانیه
رمله، ۶۰۸	دوقطب ۸۲
رنده ۱۱۹۹، ۱۶۵، ۳۹	دوعده (عدوتین) ۴۴۰
رواحه (بلاد) ۱۱۲	دومه الجندل (دیار...) ۱۱۴
روان ۲۵۹	دهلك ۱۰۴
رودان ۱۱۶	دهلی ۳۴۸
روداتل (ولگا) ۱۴۸، ۱۴۵، ۱۳۹	دیارتمود ۳۴۰، ۱۱۴
	دیار ربیعہ ۱۲۶
	دیرنویں = (معبد نوبهار) ۲۵۹

روسیه ۱۴۳، ۱۴۴، ۱۴۸	رود اسر ۶۴۲
روم ۷، ۱۸، ۲۰، ۲۱، ۲۲، ۲۳، ۲۴، ۲۵، ۲۶، ۲۷، ۲۸، ۲۹، ۳۰، ۳۱، ۳۲، ۳۳، ۳۴، ۳۵	رود باجه = رود تاجه
۳۱۵، ۳۱۴، ۳۱۱، ۱۵۵، ۱۳۸، ۱۳۷	رود بلخ (= رود جیحون) ۸۶، ۱۱۸
۴۴۶، ۴۴۵، ۴۴۳، ۳۲۷، ۳۹۱، ۳۲۸	رود تاجه ۱۲۲
۴۸۲، ۴۶۷، ۴۶۶، ۴۵۴، ۴۴۹، ۴۴۷	رود جریاب ۱۱۷
۷۰۱، ۶۵۹، ۵۸۶، ۵۲۱، ۴۹۴، ۴۸۵	رود جیحان ۱۲۶، ۱۴۷
۱۰۰۳، ۸۱۱، ۷۵۱، ۷۴۴، ۷۳۱، ۷۰۲	رود جیحون ۸۶، ۸۸، ۱۱۶، ۱۱۸، ۱۱۹
۱۱۷۷، ۱۰۹۰، ۱۰۰۴	۱۳۰، ۱۳۱، ۱۴۰، ۵۸۵، ۶۱۲
روم بزرگ ۱۳۴	رود چاچ ۱۳۱، ۱۳۲
رومه ۶۳۵، ۴۴۶، ۴۴۵، ۶۷، ۴۴	رود بارحمص (اشبیله) = حمص (اشبیله)
رومة المکرمة = رومه (۶۷)	رود دجله ۲۰، ۸۶، ۸۷، ۱۱۵، ۱۲۶، ۱۲۷
رویان ۳۴۳	۱۲۸، ۱۲۹، ۱۳۷، ۶۶۰، ۷۲۴
رها ۱۲۶	۱۰۶۱
ری ۳۴۳، ۱۳۰	رود سجلماسه ۱۰۹
ریف (مراکش) ۳۰۸	رود سند ۱۰۸
زاب ۵۵، ۶۹، ۱۱۰، ۱۲۷، ۵۶۶، ۶۴۰، ۶۵۴	رود سیحان ۱۲۶، ۱۳۷
۷۴۸	رود سیحون = رود چاچ ۱۱۸
زاب (رود) ۱۲۴۹	رود شنیل ۱۲۷۴
زاب صغیر (رود) ۱۲۸، ۱۲۹	رود غضا ۱۲۶
زاب کبیر (رود) ۱۲۸، ۱۲۹	رود فاس ۶۶۳
زابلستان ۶۵۹	رود فرات (= فرات) ۸۶، ۸۷، ۱۱۵، ۱۲۶
زالع ۱۰۳، ۱۰۴	۱۲۷، ۱۲۸، ۱۳۷، ۱۳۸، ۲۴۳، ۵۲۳
زیبید ۱۰۵، ۸۵	۶۵۹، ۷۲۴
زغاوه ۱۰۱	رود فرغانه ۸۹، ۱۳۱
زفتی ۱۱۲	رود قباقب (= قره سو) ۱۳۷
زقاق = دریای زقاق	رود قره سو = رود قباقب
زم (شهر) ۱۳۰	رود ملویه ۱۰۹
زم (دهکده) ۱۱۶	رود نیل ۸۹، ۱۰۰، ۱۰۶، ۱۰۸، ۱۱۱، ۷۶۴
زمزم = چاه - چشمه زمزم	۱۲۷۴
زموم ۱۱۶	رود وخن ۱۱۸
زناته (بلاد...) ۷	رود وخناب ۱۱۷، ۱۱۸
زنگبار ۸۵، ۱۰۴، ۱۵۴	رود ولگا = رود اتل

سرت ۱۱۲	زویله بن خطاب (ناحیه) ۱۱۲
سردانیه = (سارینی) جزیره سردانیه (۸۴)	زیچ ابن اسحاق ۱۰۲۲
سرخس ۱۱۶	زیلع = زالع
سرزمین تیه = تیه	
سرقسطه ۱۲۳، ۲۹۹، ۱۲۵۷	ژ
سرقوسه (سیراکوز) ۱۲۳	ژاپون = جزایر سیلا
سرندیب = جزیره سرندیب (سیلان)	ژرمن = جرمانیه
سروج ۱۲۶	ژن = جنوه (خلیج جنوه) ۱۳۴، ۴۸۵
سروی = جتولیه (۱۴۳)	ژیرن = جرنده
سریر ۱۳۹، ۱۴۰	
سعیور = منت میور	س
سغد ۱۱۸، ۱۱۸، ۱۳۱	ساباط مداین ۳۸۰
سفاله ۱۰۴، ۱۰۵	ساحل شمالی = مدیترانه ۱۰۰۶
سقلاب ۱۲۹	ساراگس و ساراگوس = سرقسطه
سقیفه بنی ساعده ۳۷۱، ۳۷۷	ساکس = شظونیه (۱۴۲)
سلا ۱۰۹، ۱۰۹، ۶۸۸	ساردین = سردانیه
سلامیه ۱۲۵	سالبرنا (بندر) ۱۲۳۰
سلمنکه = سلمنکه	سالم (مدینه) ۱۲۲، ۱۲۳
سلمنه = سلمنکه	سامره (صبیطیه) ۴۴۴
سلمیه = سلامیه	سانتیاگو = شنتیاقوب
سلوقیه ۱۲۵، ۱۲۶	سبا (سرزمین) ۱۰۷
سله ۶۷۹	سبته ۴۲، ۵۷، ۱۱۰، ۱۲۰، ۱۲۱، ۲۱۷، ۲۸۲
سمرقند ۱۱۸، ۸۸، ۱۳۱، ۹۲۷، ۹۳۲	۱۱۹۹، ۷۴۹، ۷۱۴، ۶۸۸، ۶۶۲، ۶۳۲
سموره ۱۳۲	۱۲۶۴
سمیساط ۱۲۶	سبیطله -- ۴۸۲، ۱۱۱
سنتریه ۱۰۶	سجلماسه ۳۷، ۴۰، ۶۷، ۶۸، ۱۰۹، ۳۸۵، ۶۸۷
سند (بلاد) ۸۵، ۸۶، ۱۰۷، ۱۰۸، ۱۰۸، ۱۵۱، ۱۵۵	سد اسکندر ۱۴۶
۳۱۰، ۳۴۲، ۳۷۹، ۵۱۰، ۷۵۱	سد مأرب ۶۸۱
سنت انجل ۹۹، ۸۴	سد ویکش ۴۸۷
سواد ۲۴۵-۳۴۱	سد یا جوج و ما جوج ۸۲، ۱۱۸، ۱۴۱
سواکن (جزیره) ۸۵، ۱۰۴	سراة = شراة
شوتز (= سویس) ۱۹، ۲۰، ۱۱۳، ۱۰۴	سرب = سروی

۱۳۸ ، ۱۲۷ ، ۱۲۶ ، ۱۲۵ ، ۱۲۴ ، ۱۱۴

۳۱۰ ، ۳۰۱ ، ۲۸۸ ، ۲۶۹ ، ۲۴۶ ، ۱۵۱

۳۴۴ ، ۳۴۰ ، ۳۳۸ ، ۳۱۵ ، ۳۱۴ ، ۳۱۲

۴۳۷ ، ۴۱۶ ، ۴۱۲ ، ۴۱۰ ، ۳۸۶ ، ۳۸۲

۴۸۲ ، ۴۷۰ ، ۴۶۹ ، ۴۶۷ ، ۴۶۶ ، ۴۴۴

۵۱۱ ، ۶۹۶ ، ۴۸۹ ، ۴۸۸ ، ۴۸۶ ، ۴۸۴

۶۱۴ ، ۵۸۵ ، ۵۸۰ ، ۵۷۹ ، ۵۶۵ ، ۵۶۴

۶۹۱ ، ۶۷۲ ، ۶۶۷ ، ۶۵۹ ، ۶۳۸ ، ۶۲۲

۷۲۳ ، ۷۰۳ ، ۷۰۷ ، ۶۹۹ ، ۶۹۸ ، ۶۹۳

۸۹۶ ، ۸۳۱ ، ۷۹۶ ، ۷۶۸ ، ۷۵۱ ، ۷۳۱

۱۱۰۴ ، ۱۱۸۰ ، ۱۰۰۳ ، ۹۰۱ ، ۸۹۸

۱۲۴۶

شامات ۲۱۴

شاهجان ۱۱۸

شجر ۱۰۷ ، ۱۰۵ ، ۱۰۳ ، ۸۶

شراهة ۳۹۲

شمال ۶۷۸ ، ۴۸۲ ، ۳۸۲ ، ۳۳۷

شروش ۱۲۱

شطونوف ۱۱۲

شطونيه (ساکس) ۱۴۳ ، ۱۴۲

شعب ۶۹۶

شقر (جزیره) ۱۲۱۹ ، ۱۲۳

شعوره ۱۲۳ ، ۱۲۲

شقبويه ۱۳۲

شلب ۱۲۱

شلمنکه ۱۳۲

شلات ۱۱۱

شمشاط ۷۰۳

شنترين ۱۲۲

شنتمریه ۱۲۱

شنتياقوب ۱۳۲

شنيل = رود شنيل

سودان (دریاچه) ۱۰۱

سودان (بلاد) ۷۲۴ ، ۲۸۸ ، ۲۷۸ ، ۱۵۱ ، ۱۰۲

۱۱۹۹ ، ۱۰۴۴ ، ۷۸۳ ، ۷۸۲

سوس = شوش

سوس ۷۲۶ ، ۶۴۱ ، ۶۴۰ ، ۳۱۲ ، ۳۰۸ ، ۱۰۸

۱۲۰۰

سوس اقصی ۸۲۲ ، ۳۰۸

سوسه ۱۱۱ ، ۶۳ ، ۴۶

سوق عکاظ = بازار عکاظ (۱۲۴۱)

سويس = سوئز

سویقه بن مشکور ۱۱۱

سویل = اشبیلیه ۳۹

سیاه کوه = کوه سیاه ۱۴۴

سیحان = رود سیحان

سیحون = رود سیحون (چاچ)

سیراف ۵۰۹ ، ۱۱۵

سیراکوز = سرقوسه

سیرجان ۱۱۶

سیرنائیک ۱۰۹

سیس ۷۰۳

سیستان ۳۴۲ ، ۱۱۶ ، ۱۰۸

سیسه = سیس

سیسیل (= صقلیه - جزیره صقلیه)

سیلان = جزیره سرنديب

سینوبلی ۱۴۴

ش

شاپور ۱۱۵

شارات = کوههای شارات

شاطبه ۸۸۸ ، ۱۲۲

شام ۱۹ ، ۱۵ ، ۱۴ ، ۶ ، ۶۹ ، ۵۰ ، ۴۹ ، ۴۸ ، ۴۳

۱۱۳ ، ۱۱۰ ، ۸۷ ، ۸۶ ، ۸۳ ، ۴۰ ، ۳۷

ض	شوش ۱۱۵
	شوشتر ۱۱۵
ضمار ۱۶، ۱۱۵	شهرزور ۱۲۸، ۱۲۹، ۳۴۳
ط	شیراز ۱۱۵، ۵۱۴، ۱۲۵۴
طائف ۳۹۲، ۶۹۶، ۸۲۹، ۱۲۴۱	شیزر ۴۸۸
طاق ۱۱۶	شیغون = خاقو (۱۰۸)
طاقهای معلق شرشال ۶۷۸، ۶۸۳	شیلو ۶۹۹
طالقان (ترکستان) ۱۱۶	ص
طالقان (قزوین) ۳۸۳	صابور = شاپور
طاهریه ۱۳۰	صاقس = صیس
طبرستان ۸۶، ۱۱۸، ۱۳۰، ۱۳۹، ۳۴۲، ۳۸۴	صبیطیه (سباست) = سامره
۵۸۵، ۵۶۵، ۴۹۵	صعده ۱۰۴، ۴۹۵
طبریه ۱۱۴، ۶۰۸	صعید (مصر) ۸۵، ۸۷، ۱۰۲، ۱۰۳، ۱۰۶
طبست ۱۴۷	۱۱۲، ۵۸۵، ۶۷۲، ۱۰۴۳
طرابلس (مشرق) ۱۲۵، ۴۹۰، ۵۴۹	صفاقس ۴۸۶
طرابلس (مغرب) ۱۱۱، ۱۱۴، ۴۴۸، ۶۸۸	صفا = کوه صفا
۷۴۸	صفین (غروه...) ۸۷، ۱۲۷، ۲۳۴، ۴۱۱
طرابزنده = دریای طرابزنده، (دریای سیاه)	۵۲۸
طرابنه ۱۲۴	صقلیه (سیسیل - جزیره سیسیل) ۳۵، ۸۳، ۹۸
طرابوزان ۱۳۹	۱۲۰، ۱۲۳، ۲۹۸، ۴۸۴، ۴۸۵، ۴۸۶
طرازان ۱۳۱	۱۰۲۲، ۱۰۳۳
طرسوس ۱۲۶، ۷۰۳	صمادحیه ۱۲۵۵
طروطوشه ۱۲۳	صمان = ضمار
طركونه ۱۲۲، ۱۲۳	صنعاء (يمن) ۱۷، ۱۹، ۱۰۵، ۶۴۷، ۶۹۳
طریف ۸۳، ۱۲۰، ۱۲۱، ۹۰۲	صور ۱۱۴ - ۴۹۰
طلبیره ۱۲۲	صومعه قلعه ابن حماد ۶۷۹
طلسمه ۱۱۲	صول ۱۰۷، ۱۳۹
طلوشه (تولوز) ۱۳۳	صهیون ۷۰۰
طلیطله (تولدو) ۴۴، ۱۲۲، ۱۲۳، ۳۳۰	صیدا ۱۱۴، ۱۱۵
۱۲۵۵	صیس ۱۴۲
طنجه ۶۴، ۸۳، ۱۱۰، ۱۲۰، ۱۲۱، ۳۴۸	صیمره ۱۲۸

٥٧٩،٣٤٠،٣٣٢	٤٨٢
عراقين ٥٨٥،٥٦٥	طوبران ١٠٧
العرايس = العريش	طور ٦٩
عربستان = (جزيرة العرب)	طوس ١٣٠
عرقه ١٢٥	طيطش ٧٠١
عريش (العريش) ١١٣،١١٠،١٨٥	
عزل (جشمه) ١٢١١	ظ
عسقلان ١١٤، ٤٩٠	ظاهريه = ظاهريه (٩٠٨)
عقبه ١١٥، ٤٠١	ظفار ١٠٥
عقيق ٣٩٢	
عكا ١١٤، ٤٩٠	ع
عكاظ ١٠٧	عاد (سرزمين...) ٣٤٠
علايا ١٢٦	عبادان ١٢٨، ١١٥
علوة ١٠٢	عجم = ايران (٩١٢)
على بن يعقوب ١٠٤	عدن ١٠٥، ٢٤، ٢٣
عمان ١٠٧، ٨٦، ٤٨٣، ٨٠١	عدوه (مورتياي) ١٢٦٣
عموريه ١٣٧، ٣٣٣	عدوه اندلس (فاس) ٤٤٠، ٤٨٨، ٤٦٢
عواصم ٢٤٦	عدوه قيروان (= فاس)، ٤٤٠، ٤٨٧
عذاب ١٠٧، ٨٥	عراق ٤٤، ٣٢، ٢١، ٢٠، ٥٠، ٣٨، ٣٢، ٣٣
عين زربة ١٢٥، ١٢٦	٤٩، ٥١، ٨٦، ١٢٠، ١٢٧، ١٢٨، ١٥١
	٢٠٣، ٢١٤، ٢٤٦، ٢٦٤، ٢٧٧، ٣٠٦
غ	٣١٠، ٣١٤، ٣٤٨، ٣٦٢، ٣٨٦، ٣٩٢
غار ثور = ثور	٤١٦، ٤٣٧، ٤٤٤، ٤٦٦، ٤٧٠
غافق ١٢١	٥٠٠، ٥٣١، ٥٧٨، ٥١٤، ٦٦٧، ٦٧٢
غانم = گانم	٦٨٧، ٦٩٣، ٦٩٦، ٧٢٣، ٧٢٤، ٧٣١
غانه ١٠٠، ١٠١، ١٠٦	٧٥١، ٧٩٦، ٨٢٩، ٨٣١، ٨٣٤، ٨٤١
غدامس ١١١	٨٥٥، ٨٨٣، ٨٩٣، ٨٩٦، ٩٠١، ٩٠٥
غدير ٤٠٧	٩٠٨، ٩١٠، ٩١٢، ٩١٣، ٩١٤، ٩١٧
غرلنده = ايرلند	١٠٣٢، ١١٥٠، ١١٥٢، ١١٨٠، ١٢٤٦
غرناطه (كرناد) ٣٣، ٣٤، ٥٠، ٥١، ٥٧، ٥٨	عراق ايران (عجم) ١٤، ١٥١، ٣٣٢، ٣٤٠
٥٩، ٦٢، ٦٣، ١٢١، ٤٦٨، ٩٠٢	٧٥٥، ٧٧٨، ٨٧٨، ٨٩٣، ١٠٠٥
١١٩٩، ١٢٣٠، ١٢٦١، ١٢٦٢	عراق عرب ١٤، ٣٧، ٤٩، ١٥١، ٢٨٨، ٢٩٦

فرندا ۷۰	۱۲۷۹، ۱۲۷۴، ۱۲۶۹
فرنک ۸۳، ۱۳۴، ۱۴۲، ۱۴۲، ۴۸۲، ۴۸۵، ۴۸۶	غز (بلاد...) ۱۴۱
فزان ۱۰۶	غز نه ۶۵۹، ۱۱۶
فسا ۳۷، ۱۱۵	غزه ۱۲۶، ۱۱۴
فسطاط ۸۵، ۱۱۴	غسه ۱۱۰
فلسطين ۱۵، ۱۲۵، ۳۴۴، ۴۴۳، ۴۴۴	غشکونيه ۱۲۳، ۱۳۳، ۱۳۴
فلونيه (= بلونى) (= بلونى) ۱۴۷	غضا ۱۲۶۷
قم الصلح (نهر) ۳۲۹	غمارة ۱۶۳، ۳۰۰، ۶۴۱
فنلاند ۱۴۷	غمرت ۶۴۶
فهرج ۱۱۶	غور (بلاد) ۱۱۴، ۱۱۶، ۱۱۸
فهلوس ۱۳۰	
فيمازك ۱۴۷	ف
فيوم ۶۸، ۱۱۲، ۵۸۵	فاراب ۱۳۱
	فاران ۸۵، ۱۱۳، ۶۹۵
ق	فارس ۸۶، ۱۱۵، ۱۱۶، ۱۳۰، ۳۳۱، ۳۴۲
قابس ۴۸۶، ۶۸۴، ۶۸۵، ۶۸۶، ۶۸۸	۴۳۱، ۵۰۴، ۵۶۵، ۵۷۹، ۵۸۵، ۷۵۱
قايون ۶۷۱	۱۱۵۱
قادسيه ۱۵، ۸۶، ۱۱۵، ۱۲۷، ۱۲۸، ۲۳۷	فاس ۴۳، ۴۴، ۴۶، ۴۷، ۴۸، ۵۴، ۵۵، ۵۷
۱۰۵۰۰، ۵۲۳، ۴۳۶، ۳۰۳، ۲۹۱	۶۱۰، ۱۱۰، ۴۶، ۶۰، ۶۱، ۶۲، ۶۸
قاشان = كاشان	۱۰۹، ۱۵۸، ۴۴۰، ۴۸۷، ۵۸۶، ۵۸۹
قاهره ۳۶، ۴۳، ۴۹، ۵۰، ۶۶، ۶۸، ۶۹، ۷۰	۶۶۲، ۶۶۳، ۶۷۵، ۶۷۶، ۶۸۶، ۷۱۴
۷۱۵، ۷۰۲، ۶۷۶، ۶۶۶، ۴۳۸، ۱۱۳	۷۱۵، ۷۴۳، ۷۸۴، ۸۳۹، ۸۷۷، ۱۰۱۵
۷۹۵، ۸۳۵، ۸۷۸، ۹۱۸، ۹۱۹، ۹۸۹، ۱۱۶۱	۱۲۸۰، ۱۲۸۲، ۱۲۸۳، ۱۲۸۴
۱۲۲۲	۱۲۸۶
قاهرة تازه ۶۷۵	فحص الاردن ۱۱۳
قاهرة كهن يا كهنه = مصر ۸۷، ۱۱۲، ۵۸۵	فحص التيه ۱۱۳
۶۷۵	فنج ۴۲
قبجاق (= خفشاخ) ۱۵۴	فرات = رود فرات
قبرس ۸۳، ۱۴۵، ۴۸۵	فرانسه (افرنسيه) ۳۴، ۳۰، ۳۴، ۳۸، ۴۶
قبر مسيح ۷۰۲	۱۰۶۵، ۳۹۳، ۳۴۲، ۲۵۹، ۱۴۲
قدس (بيت المقدس) ۶۹، ۱۱۴، ۴۴۴، ۷۰۱	فرغانه ۸۸، ۱۱۸، ۱۱۹، ۱۳۱، ۳۳۱
قرطاجنه (كارتاج) ۱۲۲، ۳۳۷، ۴۸۲، ۶۸۰	فرما ۱۱۳

قلعه ۲۳۳،۵۶۵،۵۱۵،۳۱۳،۲۹۷	۱۲۵۷،۶۸۳،۶۸۱
قلعه ابن حماد ۶۹۷،۶۷۹،۶۷۵	قرطبه (کوردو) ۴۴، ۱۲۱، ۳۳۷، ۵۷۱
قلعه ابن سلامه ۷۰،۶۴،۶۳،۴۳،۳۷،۲۹	۱۲۷۰،۸۸۲،۸۷۷،۸۷۶،۶۷۵
قلعه ارکش ۳۰۴	قرقشونه (کارکاسن) ۱۳۳،۱۲۳
قلعه ایوب ۱۲۳	قرقیسیا ۱۲۷
قلعه بنی حماد ۵۶۵	قرمطه ۱۱۲
قلعه رباح ۱۲۲، ۱۲۱	قرمونه ۴۹
قلعه روم ۷۰۳	قره سو ۱۳۷
قلعریه ۱۲۲	قزوين ۱۳۹، ۱۳۰، ۱۲۹
قلوریه (کالابر) ۱۳۵، ۱۲۴	قسنالیه (کاستیل) ۱۳۳، ۱۳۲
قله = قلعه	قسطاله ۱۳۳
قلهات ۱۰۷	قسطله ۱۱۹۸
قم ۱۲۹	قسطنطین ۷۰۱، ۴
قمامه ۷۰۲	قسطنطنیه ۸۴، ۱۱۰، ۱۳۶، ۱۴۳، ۳۱۰
قمانی (بلاد...) ۱۴۹، ۱۴۸، ۱۴۴	۸۱۱، ۷۱۴
قمر = کوه قمر	قسطنطنیه ۹۸، ۴۳، ۴۶، ۴۷، ۴۹، ۵۵، ۵۷
قندهار ۱۰۸	۶۳۵، ۶۶، ۱۷، ۶۱، ۶۰، ۵۹، ۵۸
قنسرین ۱۲۲۵، ۳۴۴، ۲۴۶، ۱۲۵	۱۰۶۶، ۶۶۳، ۶۳۷
قنطرة السیف ۱۲۲	قشاله (کاستیل) ۲۸۲، ۲۷۸، ۵۸، ۴۱
قنوج ۱۰۸	قصر ابن هبیره ۱۲۷
قنوریه (کمزیه) ۱۰۶	قصر الصغیر ۱۱۰
قوریه ۱۲۲	قصر کتنامه ۱۰۹
قوس ۱۰۷، ۶۹	قصر مجاز ۱۲۰
قوصره (کسره) ۴۸۴	قصور و قصور ۱۱۰، ۱۰۰
قومس ۳۴۲	قصر ۶۹
قهستان ۱۱۶	قطاوین = تپاوین
قیروان ۴۴، ۴، ۳۶، ۳۷، ۴۰، ۴۶، ۱۱۱	قطانیاته ۶۴۲
۴۵۸، ۴۰۰، ۳۸۵، ۳۶۰، ۳۴۱، ۲۸۰	قفجاق قبحاق = خفشاخ ۱۴۵
۷۱۰، ۶۸۷، ۶۷۹، ۶۷۵، ۵۶۵، ۵۱۵	قفصه ۵۵، ۱۱۱، ۷۴۸
۸۷۵، ۸۳۶، ۷۹۷، ۷۳۳، ۷۳۲، ۷۱۵	قفقاز ۱۳۹
۱۱۹۷، ۱۱۰۴، ۹۹۹، ۹۱۶، ۹۱۵، ۸۷۷	قل ۶۸۸
۱۲۸۵	قلزم ۱۱۳، ۸۵

- کتابخانه ملی (تهران) ۱۷
کتابخانه یمنی جامع (ترکیه) ۷۲
کربلا ۶۴۲، ۴۱۷، ۴۱۵، ۳۸۱
کرت = اقریطش
کرج ۳۴۳
کرمان ۳۴۲، ۱۱۶، ۱۱۵، ۸۶
کرواسی = جرواسیا
کسره = قوصره
کسکر ۳۴۲
کشمیر (داخلی و خارجی) ۱۰۸
کعبه = مکه
کلکال ۶۹۹
کلیسای قمامه ۷۰۱
کناسه ۳۸۳
کنمون ۶۹۹
کنیسه پطرس ۱۳۴
کنیسه پولس ۱۳۴
کوار ۱۰۵
کوردو = قرطبه
کوسترومارین = قسطله
کوفه ۳۸۳، ۳۸۰، ۳۴۳، ۱۲۷، ۸۷، ۸۶،
۴۱۵، ۴۱۴، ۴۱۳، ۴۱۲، ۴۱۰، ۳۹۲
۶۸۷، ۶۷۵، ۶۲۰، ۵۰۸، ۴۲۳، ۴۱۶
۸۳۳، ۷۴۳، ۷۱۰، ۷۰۸، ۶۹۷، ۶۹۶
۱۱۶۰، ۸۹۸، ۸۹۶، ۸۹۶، ۸۸۲، ۸۷۸
کوه آلپ = منتجون
کوه ابواب (در بند) ۱۴۴، ۱۳۹
کوه ابوقبیس ۶۲۳
کوه احمر ۶۲۳
کوه استرآباد ۱۳۱
کوه اصفهان ۱۲۷
کوه اطلس = کوه درن
- قیساریه ۱۱۴
قیمازک = فیمازک
- ک
- کابل ۱۱۶، ۱۰۸
کابیلی (ناحیه...) ۱۱۶۱
کاتم = کانم
کارتاز = قرطاجنه
کارکاسن = قرقشونه
کاستیل = قشتاله = قستالیه
کاشان ۱۳۰، ۱۲۹، ۱۱۶
کلاس ۳۲۸
کلابر = قلوریه
کالیلی ۱۲۰۰
کامزیه = قنوریه
کانم ۱۰۱
کبعون = کنمون
کتابخانه اسکوریال ۱۲۳۹
کتابخانه الجزیره ۱۰۶۶
کتابخانه ایوان مقصوره = کتابخانه جامع-
القرویین
کتابخانه جامع القرویین ابوفارس مرینی، ۱۰، ۹،
۶۸
کتابخانه دانشکده حقوق تهران ۱۸
کتابخانه سلطنتی پاریس ۱۰۶۶، ۱۰۶۸، ۳۹
کتابخانه سلطان فاس = کتابخانه جامع-
القرویین
کتابخانه سلطان ابوالعباس تونسسی ۶۵
کتابخانه مجلس سنا ۱۸
کتابخانه مجلس شورای ملی ۹۷۰، ۹۷۱،
۹۸۶
کتابخانه ملی پاریس ۲۶۲

کوه عراق ۱۲۹، ۱۲۸	کوه اعاجم (کوه ایران) ۱۲۸
کوه عرج ۱۱۴	کوه اکراد ۱۳۸، ۱۲۹، ۱۱۶
کوه علاقی ۱۰۳	کوه اوراس (کوه کتنامه) ۱۱۱، ۱۱۰، ۱۰۹
کوه غرگون ۱۴۱	۵۶۵
کوه قیاقب ۱۳۷	کوه باریا = کوه برمه
کوه قمر ۱۰۱، ۱۰۰، ۸۷	کوه یا کوههای بتم ۱۳۱، ۱۱۸، ۱۱۷
کوه قوقیا ۱۳۹، ۱۳۸، ۱۳۶، ۱۳۱، ۱۳۲	کوه برتات (پیرنه) ۱۳۳، ۱۲۳
کوه کارپات = کوه بلواط	کوه برف ۱۴۰
کوه کتنامه = کوه اوراس	کوه برمه = کوه اکراد
کوه کیانه = کوه کتنامه (اوراس) ۵۶۵	کوه برنات (پیرنه) = کوه برتات
کوه لبنان = کوه لکام	کوه بلواط (کارپات) ۱۴۳
کوه لکام ۱۳۸، ۱۲۶، ۱۲۵، ۱۲۴، ۱۱۴	کوه پیرنه = کوه برنات یا برتات
۷۰۳	کوه تلمسان ۶۴۲
کوه مرغار ۱۴۵	کوه تیطری ۵۶۵
کوه معره ۱۲۶	کوه جبراغون ۵۶۵، ۱۳۱
کوه مقطم ۱۰۷، ۱۰۶	کوه جنادل (آبشار نیل) ۱۰۲
کوه منتجون (آلی) ۱۳۴	کوه دبدو ۶۲
کوه مندب ۱۰۳	کوه درن (اطلس) ۱۱۱، ۱۱۰، ۱۰۹، ۱۰۸
کوه واحات ۱۰۶	۱۶۰، ۱۱۲
کوههای دیلم ۱۳۹	کوه دروب ۱۲۶
کوههای دروب = کوه دروب	کوه دمر ۱۱۱
کوههای شارات ۱۲۲	کوه رضوی ۳۸۱، ۳۱۰، ۱۱۴
کوههای عراق و ایران = کوه اعاجم	کوه ری ۱۳۰
کوههای قفص (کوچ) = جبال قفص	کوهستان (قوهستان) ۱۱۶
کوههای کردها = کوه اکراد	کوهستان تیتری (تیطری) ۱۱۰
کوههای مسیله ۵۶۹	کوه سراه ۱۱۴
کوه یا جوج و ماجوج ۱۳۲	کوه سلسله ۱۲۸، ۱۲۷، ۱۲۶، ۱۲۵، ۱۲۴
کوه یلملم ۱۰۷	۱۳۸
کیماک (بلاد) ۱۴۱، ۱۳۳، ۱۱۹	کوه سیاه ۱۴۵، ۱۴۰
	کوه شهرزور ۱۲۸
س	کوه صفا ۱۲۴۸
گاسگن = غشکونیه	کوه طور ۱۱۳

م	کالسی ۳۳۲
مادرید ۳۳۰	کالیس = جلیقیه
مارده ۱۲۱	گرکک ۱۰۰۰
مازر ۱۲۴	گرگان ۳۴۳، ۱۳۰، ۸۶
ماژرک = مایرقه = میورقه	گرگانج = جرجانیه
ماسبذان ۳۴۳	گوزگان ۳۸۳، ۱۳۱، ۱۱۸، ۱۱۶
ماسه ۶۴۰، ۳۰۸	گوگو ۱۰۱
مالابار = منیبار	گیلان ۳۴۳
مالاگا = مالمه	
مالت = مالمه	ل
مالمه ۴۸۱، ۴۸۰	لاذقیه ۱۲۵
مالمه ۱۱۹۹، ۶۰۹، ۱۲۱، ۹۸، ۴۹	لارده ۱۲۳
مالی ۱۵۲، ۱۰۱	لانیه ۱۴۴
ماوراءالنهر ۱۴، ۱۸، ۵۶۵، ۵۷۸، ۵۷۹	لاهون ۱۱۲، ۱۰۷
۵۸۰، ۵۸۵، ۵۸۱، ۶۱۲، ۷۵۱، ۸۷۸، ۹۱۲	لبلايه = دریای محیط (اقیانوس اطلس) ۸۱
۱۱۵۲، ۱۰۰۵	لبله ۱۲۱
مایرقه ۱۲۰، ۸۳	لبنان ۴۰
ماجوج ۱۴۶	لنلانت (لبلايه) دریای محیط
مارب ۱۰۷	لربس ۱۱۱
مجمع الجزایر یونان = یونان (۴۸۶)	لرقه ۱۳۲، ۱۲۲
محفور ۳۴۳، ۱۴۹	لفته = لفتت
مداین ۷۴۳، ۵۲۱، ۳۸۰، ۳۱۰	لفتت ۱۲۲
مدرسه اداره علیا (تونس) ۷۰	لمانیه ولمانی = آلمان
مدرسه صالحیه (مصر) ۶۷	لمباردی = انبرضیه
مدرسه ضرغتمش (مصر) ۶۶	لمتونه ۱۰۰، ۴۷، ۴۶
مدرسه ظاهریه (مصر) ۶۶	لود ۱۲۴۹
مدرسه عادلیه (دمشق) ۶۹، ۵۰	لورن = لهرنکه
مدرسه قمحیه (مصر) ۶۸، ۶۶	لهرنکه (لورن) ۱۴۲
مدرسه مستنصریه (بغداد) ۹۱۸	لیدن ۹۸۹
مدیترانه = دریای روم ۱۶۰، ۱۰۱۰	لیسبن = اشبونه
مدیله = مرتله	لیورقه = لرقه
	لیون

مدينة ١١٣، ٨٥	مسجد جامع مصر ٥١٥
مدينة (منوره) ١٠٧، ٤٢٢، ٨٠٧، ٢٠٣، ١٩٤	مسجد دمشق = مسجد جامع دمشق
٢٠٤، ٣٩٢، ٣٨٢، ٢٠٤، ٤١٣، ٤١١، ٤١٠	مسجد الحرام = مسجد مكة
٤١٤، ٤٢٣، ٤٣٦، ٥٠٥، ٥٨٥، ٦٠٩	مسجد شام ٨١١
٦١٣، ٦١٤، ٦٣٨، ٦٣٩، ٦٩٦، ٨٩٨	مسجد قبا (مدينه) ٥٠٥
٨٥٤، ٩٠١، ٩٠٤، ٩١٠، ٩١٤، ٩١٧	مسجد قبه = مسيد القبه
٩٥٦، ٧٠٢، ٧٠٤، ٧٠٤، ١٠٤٣	مسجد كعبه = مسجد مكة ٦٩٥
مدينة سالم = سالم	مسجد قدس = مسجد بيت المقدس ٨١١
مراغه ١٣٨، ١٣٩، ١٢٥	مسجد ماسه ٣٠٨
مراكش ٢٢، ٤٢، ٤٥، ٩٩، ١٠٩، ١٦٠	مسجد مدينة ٨١١، ٧٠٥، ٦٨٩
٢١٧، ٢٨٠، ٢٩٨، ٣٠٠، ٣٠٨، ٣١٢	مسجد مكة ٣٥٢، ٦٨٩، ٦٩٠، ٦٩٤، ٦٩٥
٣١٦، ٤٤٠، ٤٨٧، ٥٨٦، ٥٦٤، ٧٢٥	٦٩٧، ٧٠٢، ٧٠٥
٧٣٢، ٧٤٣، ٨٧٦، ٧٩٧، ١٢٠٠	مسناة ١٤٣
مرتله ١٢١	مسيد القبه (در تونس) ٧٠
مرسيه ١٢٢، ٦٣٢، ١٢٦٢	مسيله والمسيله ١١٠، ٥٦٥، ٦٧٩، ٧٣٤
مرعش ١٢٦، ٧٠٣	مسيناة = مسناة
مرناق ٤٨٢	مسينى ١٢٤
مرناقيه = مرناق	مشرق (وشرق در برابر مالك مغرب بر حسب
مرو شاهجان ١٣٠	تقسيم قدما) ٢٣، ٢٨، ٢٩، ٣٠، ٣٧،
المزمه ٦٤١	٤٣، ٤٤، ٤٦، ٥٢، ٥٩، ٦١، ٦٣،
مسجد آدم ٧٠٥	٨٠٦، ١١١، ٨٢، ٨٣، ٢٨٤، ٣٠٠، ٣١١،
مسجد اقصى = مسجد بيت المقدس	٣١٦، ٣٢٣، ٣٤٨، ٣٥٦، ٤٠٠، ٤٢٧،
مسجد بلاط الوليد ٣٣٧	٤٣٨، ٤٣٩، ٤٤١، ٤٥٣، ٤٥٩، ٤٨٧،
مسجد بيت المقدس ٤٤٤، ٦٨٩، ٦٩٨، ٦٩٩	٤٩٥، ٤٩٦، ٥٠٢، ٥٠٨، ٥٠٩، ٥١٠،
٨١١، ٧٠٠	٥١٣، ٥١٥، ٥٢٢، ٥٤٠، ٥٦٤، ٥٦٦،
مسجد پیامبر ٧٠٢	٥٨٩، ٥٨٩، ٦٣٥، ٦٦٦، ٦٦٧، ٦٧١، ٦٧٥،
مسجد جامع امويان (قرطبه) ٣٣٧	٦٨٨، ٦٨٨، ٧٢٥، ٧٥٠، ٧٥١، ٧٦٥، ٨٤٢،
مسجد جامع دمشق ٧٠٢، ٦٧١	٨٤٣، ٨٧٦، ٨٧٨، ٨٧٩، ٨٨١، ٨٨٧،
مسجد جامع زيتوته (تونس) ٥٠	٨٨٨، ٨٩٢، ٩٠٦، ٩٠٩، ٩١٢، ٩١٥،
مسجد جامع قيروان ٦٧٩	٩٢٨، ٩٢٨، ١٠٠٤، ١٠٠٥، ١٠٠٥، ١٠٢٧، ١١٤٠،
مسجد جامع قرويين (فاس) ٥٠، ١١	١١٧٢، ١١٨٢، ١١٨٥، ١١٩٤، ١٢٠٠،
مسجد جامع كبير غرناطه ٥٠	١٢٠٤، ١٢٠٥، ١٢٣٥، ١٢٤٥،

۴۶، ۴۵، ۴۴، ۴۳، ۴۲، ۴۱، ۳۷، ۳۶
 ۵۷، ۵۶، ۵۵، ۵۴، ۵۲، ۴۹، ۴۸، ۴۷
 ۸۲، ۷۰، ۶۸، ۶۳، ۶۲، ۶۱، ۶۰، ۵۹
 ۱۱۰، ۱۰۹، ۱۰۶، ۸۸، ۸۶، ۸۵، ۸۳
 ۱۶۳، ۱۶۱، ۱۶۰، ۱۵۸، ۱۵۲، ۱۵۱
 ۲۲۹، ۲۱۸، ۲۱۷، ۲۱۶، ۲۱۴، ۱۹۲
 ۲۹۷، ۲۹۲، ۲۸۸، ۲۸۰، ۲۷۱، ۲۵۱
 ۳۱۳، ۳۱۲، ۳۱۱، ۳۰۴، ۳۰۳، ۳۰۱
 ۳۶۹، ۳۴۸، ۳۴۰، ۳۳۷، ۳۳۱، ۳۱۴
 ۴۳۷، ۴۳۳، ۴۲۷، ۴۰۰، ۳۸۵، ۳۸۴
 ۴۶۲، ۴۵۳، ۴۴۷، ۴۴۱، ۴۴۰، ۴۳۸
 ۴۸۸، ۴۸۷، ۴۸۴، ۴۸۲، ۴۸۱، ۴۷۰
 ۵۱۵، ۵۱۳، ۵۱۱، ۵۰۹، ۵۰۲، ۴۸۹
 ۵۶۵، ۵۶۴، ۵۶۳، ۵۲۶، ۵۲۵، ۵۱۹
 ۵۸۹، ۵۸۶، ۵۸۵، ۵۷۸، ۵۷۱، ۵۸۱
 ۶۴۶، ۶۴۳، ۶۴۲، ۶۴۰، ۶۳۸، ۶۳۴
 ۶۷۵، ۶۶۵، ۶۶۴، ۶۶۲، ۶۶۱، ۶۵۴
 ۷۱۵، ۷۰۷، ۷۰۶، ۶۸۸، ۶۸۴، ۶۷۸
 ۷۴۹، ۷۴۳، ۷۳۴، ۷۳۲، ۷۲۴، ۷۲۳
 ۷۶۸، ۷۶۵، ۷۶۴، ۷۶۲، ۷۵۱، ۷۵۰
 ۸۳۵، ۸۲۹، ۸۰۰، ۷۹۶، ۷۹۵، ۷۸۴
 ۸۷۶، ۸۷۵، ۸۵۶، ۸۵۵، ۸۴۴، ۸۴۳
 ۸۸۳، ۸۸۱، ۸۸۰، ۸۷۹، ۸۷۸، ۸۷۷
 ۸۹۶، ۹۰۶، ۹۰۲، ۸۹۲، ۸۹۰، ۸۸۹، ۸۸۶
 ۹۱۸، ۹۱۷، ۹۱۶، ۹۱۴، ۹۱۲، ۹۰۹
 ۹۱۹، ۹۲۸، ۹۳۰، ۹۹۹، ۱۰۰۵
 ۱۰۱۰، ۱۰۲۲، ۱۰۴۷، ۱۱۲۷
 ۱۱۳۸، ۱۱۳۹، ۱۱۴۰، ۱۱۴۱
 ۱۱۵۲، ۱۱۶۱، ۱۱۷۲، ۱۱۸۰
 ۱۱۸۱، ۱۱۸۲، ۱۱۸۵، ۱۱۹۰
 ۱۱۹۴، ۱۱۹۷، ۱۲۳۵، ۱۲۴۵
 ۱۲۴۷، ۱۲۴۹، ۱۲۵۰، ۱۲۵۱

۱۲۴۶، ۱۲۴۷

مصر ۱۸، ۲۰، ۲۱، ۲۳، ۲۴، ۲۷، ۵۰، ۵۲، ۶۶
 ۶۷، ۶۸، ۶۹، ۷۳، ۱۴، ۱۸، ۱۹
 ۲۳، ۴۰، ۴۲، ۴۴، ۴۹، ۵۰، ۵۲، ۶۶
 ۶۸، ۶۹، ۷۰، ۷۳، ۸۵، ۸۷، ۱۰۲، ۱۰۳
 ۴، ۵، ۱۰، ۱۰۶، ۱۰۷، ۱۱۲، ۴۱۰
 ۴۱۲، ۴۱۳، ۴۱۴، ۴۲۷، ۴۳۳، ۴۳۷
 ۴۴۷، ۴۴۸، ۴۴۹، ۴۵۷، ۴۶۰، ۴۶۲
 ۴۶۴، ۴۸۲، ۴۸۶، ۴۸۷، ۴۸۸، ۴۸۹
 ۵۸۵، ۵۸۹، ۵۹۱، ۶۶۶، ۶۶۷، ۶۶۸
 ۶۷۰، ۶۷۱، ۶۷۲، ۶۸۲، ۶۹۳، ۶۹۸
 ۷۰۲، ۷۰۷، ۷۱۵، ۷۲۳، ۷۳۱، ۷۳۳
 ۷۵۱، ۷۶۴، ۷۶۸، ۷۶۹، ۷۹۵، ۷۹۶
 ۷۹۷، ۸۳۴، ۸۳۵، ۸۴۴، ۸۷۶، ۸۸۳
 ۸۹۶، ۸۹۷، ۹۱۲، ۹۱۳، ۹۱۴، ۹۱۵
 ۹۱۶، ۹۱۷، ۹۱۸، ۹۱۹، ۱۰۳۹
 ۱۰۴۳، ۱۱۲۷، ۱۱۵۲، ۱۱۶۱
 ۱۱۸۰، ۱۲۰۰، ۱۲۳۲، ۱۲۵۳، ۱۲۷۵

مصر (قاهرة كهنة) ۶۷۵، ۵۸۵

مصبات (حصن...) ۱۲۵

مصیصه ۱۲۵، ۱۲۶، ۷۰۳

مطبعة ازهریه ۱۷

مطبعة بهیه ۱۷، ۱۸

مطبعة كشاف (بيروت) ۱۷

معبد زهره ۶۹۸

معبد نوبهار ۲۵۹

معره ۱۲۵

مغرب (اروپا) ۶۱، ۶۹

مغرب (موريتاني) ۲۳، ۲۹، ۳۰، ۳۵، ۴۰

۴۲، ۴۳، ۴۴، ۴۵، ۴۶، ۴۷، ۴۸، ۴۹

۵۴، ۵۵، ۵۶، ۵۸، ۵۹، ۶۰، ۶۲، ۶۹

۷۰، ۷۴، ۸۰، ۸۱، ۸۶، ۱۰۱، ۱۰۸، ۱۱۹، ۱۲۰، ۳۱

ممالك ترکان (ترکستان) ١١٩، ١٨	١٢٩١، ١٢٨٦، ١٢٧٩، ١٢٦٩، ١٢٦٤
ممالك خزر ٨٤	مغرب اقصی یادو (مراکش) ٤٩، ٤٣، ٤٦
ممالك روم (= روم) ٢٠	٤٩، ٤٢، ٤١، ٤٠، ٤٣، ٥٩، ٤٨، ٤٧
ممالك فرنگ (فرنگ) ١٣٥	٤٥٥، ٣٤٦، ٣٠٠، ١١٠، ١٠٩، ١٠٠
ممالك مشرق ٢٠	٨٣٦، ٧٣٢
ممالك مغرب وغربی (= مغرب) ٥٦٥، ١٨	مغرب میانہ یا مرکزی یا اوسط ٤٥، ٤٣، ٤٣
٥٦٦	٤٦، ٤٣، ٥٨، ٥٧، ٥٠، ٤٨، ٤٧، ٤٦
ممالك یاجوج وماجوج ١٤١	١١٠
منبج ١٢٥، ٨٧	مغرب نزدیک = افریقیہ ٤٦، ٤٣
منت میور ١٣٢	مقام ٧٩٢، ٦١٤
منتنه ١٤٩، ١٤٥	مقبرہ صوفیہ (مصر) ٦٩
منجاله = جنجاله	مقدشو ١٠٤، ١٠٣، ٨٥
منداس ٦٣	مقدونیہ ١٠٩٠، ١٣٦
منصوره ٦٨٠	مقطم = کوه مقطم
منقب ١٢١	مکران ٣٤٢، ١١٦، ١٠٧، ٨٦
منكب = منقب	مکناسه ١٢٨٥، ١٠٩، ١٠٨
منورقه (مینورک) ٤٨٥، ١٢٠	مکہ (= ام القری، کعبه) ١٠٤، ٤٢، ٣٠، ٨٠، ٧
منیبار ١٠٨	٥٨٥، ٥٤٠، ٤٣٦، ٣٢٩، ٢٣٣، ٢٣٢
موریتانی = مغرب ١٢٦٤	٦٣٢، ٦٢٩، ٦٢٣، ٦١٥، ٦١٤، ٦١٣
موریتانی شرقی ٤	٦٩٣، ٦٩٢، ٦٩١، ٦٩٠، ٦٨٩، ٦٣٩
موصل ٣٤٣، ٣١٥، ١٢٨، ١٢٧، ٨٧، ١٨	٧٠٤، ٧٠٣، ٦٩٨، ٦٩٧، ٦٩٦، ٦٩٤
٦٠٨، ٥٨٠، ٥٦٥، ٤٤٣	١٢٦٥، ٩٠٢، ٩٠١، ٨٥٤
مهجم ١٠٥	ملتان ١٠٨
مهدیه ٦٧٥، ٦٥٤، ٤٨٦، ٤٨٥، ٢٩٧، ١١١	ملطیہ ٧٠٣، ١٢٦، ٨٧
٨٣٦، ٦٧٩	ملویہ ١٢٨٣، ٥٦٥، ١٠٨
مهرگان ١٣٠	ملیانہ ٦٩
میافارقین ١٣٨، ١٣٧	ملیبار = منیبار
میرتلا ٣٠٤	ممالك اسلامی ٧٥٠، ٦٩٣، ٥٧٩، ٢٢٢
میلیبار = منیبار	٧٥١
میورقه (جریره... میورک یا ماژرک) ٨٣	ممالك ایران (= ایران) ٢٠
١٢٧٣، ٤٨٥	ممالك بربر ٤٨٢
میورک = میورقه	ممالك بنی اسرائیل ١٤

مینورک = منورقه	ن
نهر سیحون = رود فرغانه	نابلس ۴۴۳
نهر فرغانه = رود فرغانه ۸۸	ناپل ۱۳۵،۴۴
نهر کر ۳۴۴	ناجره ۱۳۳
نهران ۱۲۸	ناطوس (آناطولی) ۱۳۸،۱۳۷
نيجر ۱۰۱	نجد ۱۲۶۷، ۳۹۲، ۱۴۱، ۱۹۹، ۱۱۵، ۱۰۷
نيريز ۱۲۵۴	نجران ۳۳۸، ۱۰۷
نيسر (صحرا) ۱۰۹، ۱۰۶	نجيرم ۱۱۵
نيسه = نيقه	نخله ۱۲۴۰
نیشابور ۶۲۰، ۴۳۰، ۱۳۰	نرباغه = نروژ = برقاغه
نيقه ۴۴۷	نرمندي ۱۴۲
نيل (رود نيل) ۱۰۳، ۱۰۲، ۱۰۱، ۸۷، ۸۶	نروژ (جزيره برقاغه = نرباغه ۱۴۷)
۱۲۷۵، ۱۱۲، ۱۰۷	نسا ۱۳۰
نيل آبي ۱۰۳	نستر = نيسر
نيل سودان ۱۰۰، ۸۷	نصيب ۱۲۲۹
نيل قمر = رود نيل (۱۰۳)	نصيبين ۱۲۶
نيل مصر = نيل = رود نيل	نيزاوه ۱۱۱
نيونه = بيونه	نقطه ۷۴۸
و	نوبه ۱۰۱، ۸۷، ۱۰۲، ۱۰۳، ۱۰۴، ۳۹۷
واحات = واحهها	۳۹۸
واحهها ۱۰۴، ۱۰۲، ۱۰۰، ۸۷	نوبهار = معبد نوبهار
وادی آس یا وادیاش ۱۲۷۴، ۱۲۱	نوبی = نوبه
وادی الحجارة ۱۲۲	نوف ۷۰۰
وادی الرمل ۲۰، ۱۸	نول ۱۰۸
وادی القری ۳۹۲، ۱۲۷	نول لمطه ۱۰۸
واسط ۱۲۸۸، ۳۴۲، ۳۲۹، ۱۲۸، ۸۷	نون = نول
واق واق ۱۰۴، ۸۵	نهاوند ۳۴۳، ۲۰۳، ۱۲۹
وخاب ۱۱۷	نهر جيحان = رود جيحان
وخش ۱۱۸، ۱۱۷	نهر چاچ (سيحون) = رود سيحون، سيحون
وخشاب (= رود و خشاب ۱۱۷)	۱۳۰، ۸۸
ودان ۱۱۲، ۱۰۶، ۱۱۱	
ورگلان ۱۰۰	

یا بسه ۴۹۰، ۱۱۹	وشقه ۱۳۳
یا جوج (بلاد) ۱۴۶، ۱۴۵	وشلات (کوهستان) ۱۱۰
یا جوج وما جوج (بلاد...) ۱۴۵، ۱۴۱، ۱۴۰	ونفاره ۱۰۱
یا جوج وما جوج (سد ...) ۱۱۸، ۸۳	ونیز (= بنادقه، بندقیه) ۱۳۵، ۱۲۴، ۸۴، ۸۳
۱۴۰	۱۳۶
یثرب = مدینه (۱۵، ۲۱، ۱۰۷، ۴۱۲)	وهران ۷۱۵، ۷۱۴، ۱۱۰، ۷۰
(۷۰۴، ۴۱۳)	
یخناک = بیخناک	هـ
یرموک ۳۰۳	هجر ۱۱۶، ۱۱۵، ۱۰۷
یعقوبیه ۴۴۸	هرات ۱۰۰۵، ۱۳۱، ۱۱۶
یلملم = کوه یلملم	هرقله وهرقلیه = هرقلیه
یمامه ۱۹۹، ۱۵۲، ۱۱۵، ۱۰۷، ۱۰۳	هرمز ۱۱۵
۳۹۲	هرقلیه ۱۴۳، ۸۴
یمن ۳۸، ۱۷، ۱۸، ۱۹، ۲۰، ۲۴، ۳۷	هلوس = بهلوس
۳۹، ۸۵، ۸۶، ۱۰۳، ۱۰۴، ۱۰۵	همدان ۹۲۵، ۳۴۳، ۱۲۹
۱۵۱، ۱۵۲، ۱۶۰، ۱۹۸، ۲۴۵، ۲۴۷	هند (هندوستان) ۱۱۶، ۱۰۸، ۱۰۱، ۸۵، ۷۳
۲۶۴، ۳۴۱، ۳۴۰، ۳۱۲، ۲۸۸، ۲۷۷، ۲۶۴	۱۱۷، ۱۱۱، ۱۲۰، ۱۵۱، ۱۵۵، ۲۷۷
۳۴۴، ۳۴۸، ۳۴۱، ۳۹۱، ۴۴۳، ۴۱۳	۳۴۰، ۳۴۸، ۵۷۱، ۷۰۵، ۷۲۳، ۷۲۴
۶۴۷، ۶۶۷، ۶۸۹، ۶۹۶، ۸۰۱، ۸۱۳	۷۵۱، ۷۶۸، ۸۰۰، ۹۱۲، ۱۰۴۴
۸۳۰، ۹۰۹، ۱۲۱۰	۱۲۶۰
ینبع ۶۸، ۶۹، ۵۰، ۶۳۹	هندوستان = هند
ینبلونه = بنبلونه	هنگری = آنگریه (۱۴۳)
ینی جامع (مسجد - مدرسه) ۱۲۴۷، ۱۰۱۸	هنین (بندر) ۱۱۰، ۶۳
یونان ۷۰۵، ۷۰۱، ۴۸۶، ۳۱۵، ۱۵۵، ۱۳۶	هیب ۱۱۲
۸۱۴، ۱۰۲۱، ۱۲۴۴	هیت ۱۲۷

ی

یا بره ۱۲۱

فهرست قبایل و اقوام و ملل و نحل و خاندانها و برخی
از روشهای علمی

اردن (قوم ..) ۴۴۳
 ارمن (یا ارمنیها) ۱۲۶، ۳۱۵، ۴۴۳
 اروپاییان ۳۹، ۳۷، ۵۲، ۵۳، ۳۹۳، ۱۲۸۳، ۱۲۸۵
 ازد ۴۹، ۲۴۵، ۲۴۷، ۴۱۳، ۵۲۸، ۶۸۱
 ازوم (قوم ..) ۴۴۳
 اساطین حکمت ۱۰۰۱
 اسباط (سه گانه) ۳۸۱
 اسباط (۱۲ گانه) ۴۴۳
 اسباط (رؤسای قبیله) ۱۵، ۶۹۹
 اسپانیاییها (و اسپانیولیها) (= اندلسیان)
 ۴۴، ۱۰۰، ۱۲۶۴
 استدالیان ۹۷۹
 اسرائیلیات ۱۶
 اسرائیلیان (= بنی اسرائیل) ۲۰۹
 اسقفها ۱۰۰۴
 اسلام و اسلامی ۱۹، ۱۰، ۳۵، ۳۰، ۳۹، ۴۵
 ۴۳، ۴۴، ۵۲، ۵۳، ۵۴، ۵۵، ۷۱، ۲۰۴
 ۱۰، ۱۷۱، ۱۵۲، ۲۳۲، ۲۴۶، ۲۴۷
 ۲۵۳، ۲۸۰، ۲۸۴، ۲۹۱، ۲۹۲
 ۳۰۱، ۳۰۳، ۳۱۰، ۳۱۱، ۳۱۳
 ۳۱۴، ۳۲۴، ۳۲۹، ۳۶۰، ۳۶۱
 ۳۶۶، ۳۶۹، ۳۷۳، ۳۷۵، ۳۷۶، ۳۹۰

الف

آزگار (ازقبایل بربر) ۱۰۶
 آل بویه = خاندان بویه
 آل حفص = خاندان حفص
 آل عثمان ۵۹
 آیین مسیح ۱۱۲۲
 ائمه اخبار ۳۴
 ائمه حدیث (= محدثان) ۸۹۵، ۸۹۶
 ۸۹۷
 ائمه سلف (= سلف) ۹۵۸
 ائمه ظاهریه ۹۰۹
 ائمه متکلمان ۹۴۱
 ابدال ۶۳۱
 ابدال شام ۶۱۴، ۶۲۲
 ابوحفصیان = خاندان ابوحفص (۴۶۳)
 اتباع (= تابعان ۱۲۸۶)
 اثنا عشریه = (دوازده امامیان ۳۸۶)
 اخباریان ۲۴
 اداره = ادرسیان
 ادرسیان (یا بنی ادریس) ۳۴، ۴۷، ۳۰۰
 ۳۰۱، ۴۳۷، ۵۶۴، ۵۷۱
 ادوم (= خاندان ادوم) ۳۱۵
 ازواء ۲۸۰، ۸۰۱

اعراب = عرب	٤٠٨، ٤٠٣، ٣٩٨، ٣٩٥، ٣٩٣، ٣٩١
اعراب جاهليت ٥٣	٤١٨، ٤١٦، ٤١٥، ٤١٢، ٤١٠، ٤٠٩
اعراف ١٨٠	٣٥٣، ٤٤٢، ٤٣٨، ٤٢٣، ٤٢٢، ٤٢٥
اغالبه (= بنى اغلب) ٣٧	٤٩٨، ٤٨٥، ٤٦٧، ٤٦٦، ٤٥٥، ٤٥٤
اغلبيان (= اغالبه = بنى اغلب) ٣٣، ٣٢	٥٠٩، ٥٠٥، ٥٠٤، ٥٠٢، ٥٠٠، ٤٩٩
٣٣، ٣٢، ٣١، ٣٠، ٢٩، ٢٨، ٢٧، ٢٦، ٢٥، ٢٤، ٢٣، ٢٢، ٢١، ٢٠، ١٩، ١٨، ١٧، ١٦، ١٥، ١٤، ١٣، ١٢، ١١، ١٠، ٩، ٨، ٧، ٦، ٥، ٤، ٣، ٢، ١	٦١٤، ٦٠١، ٥٩١، ٥٨٧، ٥٧١، ٥٦٠، ٥٤٧، ٥٣٩، ٥٣٨، ٥٣٦، ٥٣٥، ٥١٨
٧٣٣	٦٤٧، ٦٣٩، ٦٣٨، ٦٣٦، ٦٣٥، ٦١٨
افريقي (خط) ٨٢٧، ٨٢٦، ٨٢٥	٧٠٢، ٦٨٩، ٦٨٨، ٦٦٤، ٦٦٠، ٦٥٧
افرنجه = فرنكان	٧٥١، ٧٥٠، ٧٣٢، ٧٣١، ٧٠٨، ٧٠٤
اكسره = ساسانيان - كسرايان ٣٢٨	٨٤١، ٨٣٤، ٨٣١، ٨٠٠، ٧٦٧، ٨٦٢
اكراد = كردها ١٢٩	٩٢٦، ٩٠٧، ٨٩٢، ٨٩١، ٨٥٣، ٨٥١
اكريكش (خاندان ..) ٣١٥	١٠٢٠، ١٠٠٤، ١٠٠٣، ١٠٠١
الياس (قبيله) ٣٩	١٠٥١، ١٠٤٠، ١٠٣٥، ١٠٢١
اماميه (يا اماميان) ٣٧٨، ٣٧٩، ٣٨١	١١٠٤، ١٠٩١، ١٠٦٥، ١٠٦٣
٣٨٥، ٣٠٧، ٤١٥، ٦٣١	١١٥٦، ١١٥٢، ١١٤٨، ١١٠٥
امت محمد = مسلمانان	١٢٢٢، ١٢١٦، ١١٨٧، ١١٥٩
امويان = بني اميه	١٢٤٢، ١٢٣٨، ١٢٣٠، ١٢٢٩
امويان = بني اميه اندلس	١٢٨٦، ١٢٤٤
اميه (قبيله) ٤٠٩	٤٨٢، ٢٢٨، ١٥١
انبساط = نبطيان (٢٤٠)	٤٨٦
اندلسي (خط) ٨٣٥، ٨٣٦	٣٨٥، ١٢٥ (واسماعيليه)
اندلسيان ٤٤، ٢٩٧، ٨٣٦، ٩١٧، ١٠٨٦	٩٨٤، ٩٨٣، ٦٣٢، ٦٣١
١١٢٦، ١١٣٩، ١١٦١، ١١٦٤	اشاعره (يا اشعريان يا اشعريه) ١٧٤
انصار ٢٦٢، ٣٧٠، ٤١٠، ٦٢٨، ٧٠٥	١١٠٢، ٩٩٠، ٩٦٢، ٩٢٧، ٤٤٠
٧٠٦، ٧٨٠	اصحاب رسول (= صحابه) ١٠٥١، ٦٩٧
اوربه (قبيله) ٣٠١، ٥٦٤	اصحاب حديث (محدثان) ٩٥٨
اوس ٢١، ٧٠٤، ٧١٠	اصحاب دهگانه (عشره مبشره) ٥٤
اولاد رباب ٢٤٥	اصحاب طلسمات ١٠٤٤، ١٠٤٦
اولاد مهلهل ١٢٥٠	اصحاب كهف ٣٨٢
اولاد ابوالليل ١٢٥١	اصحاب مالك ١١٢٤
اولاد بنى عريف ٧٠	اصحاب معلقات (سبع) ١٢٤٢
اولاد عريف ٦٣	اصحاب معلقات (نه گانه) ١٢٤٢

ایرانیان ۷، ۴۰، ۳۳، ۳۶، ۵۲، ۷۰، ۱۵۵
 ۲۸۸، ۲۹۶، ۲۹۷، ۳۱۴، ۳۳۱، ۳۳۷
 ۳۶۰، ۳۹۰، ۴۱۳، ۴۳۹، ۴۴۴، ۴۹۲
 ۵۰۰، ۵۲۲، ۵۲۳، ۵۴۳، ۵۵۳، ۵۷۹
 ۵۹۰، ۶۵۸، ۶۸۲، ۷۰۵، ۷۰۸، ۷۳۱
 ۷۶۲، ۷۶۹، ۸۰۱، ۸۳۴، ۸۵۴
 ۱۰۰۱، ۱۰۰۲، ۱۰۵۰، ۱۱۴۸
 ۱۱۵۰، ۱۱۵۲، ۱۱۹۴، ۱۱۵۸، ۱۱۵۷
 ۱۱۹۵، ۱۲۰۶

ب

با جریقیه ۶۷۱
 باطنیه = اسماعیلیان ۳۸۶
 بت پرستان ۱۳۴
 بجیله (قبیله) ۵۰، ۲۴۷، ۴۸۳
 بدعت گذاران ۹۵۰، ۱۱۷۳
 برامکه = برمکیان
 بربرها ۲۸، ۳۹، ۴۸، ۴۹، ۵۶، ۶۶، ۷۰، ۷۶، ۸۱، ۱۶۰
 ۱۷، ۲۵، ۳۸، ۳۹، ۴۰، ۴۱، ۴۳
 ۴۸، ۴۹، ۵۲، ۵۹، ۶۲، ۶۴، ۶۵
 ۸۵، ۸۸، ۱۰۰، ۱۰۴، ۱۰۶، ۱۰۸
 ۱۰۹، ۱۱۰، ۱۶۰، ۱۶۱، ۱۶۲، ۱۶۳
 ۱۹۲، ۲۲۸، ۲۲۹، ۲۵۲، ۲۸۰، ۲۹۷
 ۲۹۸، ۳۰۱، ۳۰۸، ۳۱۱، ۳۱۴، ۳۶۰
 ۴۰، ۴۱۲، ۴۹۶، ۵۱۳، ۵۱۹، ۵۲۶
 ۵۶۴، ۵۷۱، ۵۸۵، ۶۴۶، ۷۰۶، ۷۰۷
 ۷۲۱، ۷۲۶، ۷۳۲، ۷۳۴، ۷۵۱، ۷۶۲
 ۸۰۰، ۸۳۵، ۸۴۳، ۱۱۳۹، ۱۱۵۷
 ۱۱۸۵، ۱۱۹۴، ۱۲۰۰، ۱۲۰۶، ۱۲۵۷
 بربرهای لمتونه (= مراچطان ۳۷۶)
 برمکیان ۲۵، ۲۶، ۲۹، ۵۹، ۲۵۲، ۲۵۸

اولیاء ۱۷۳، ۱۸۰، ۹۷۸
 اهل آراء ۴۱۸
 اهل اسلام = مسلمانان ۱۱۵۰
 اهل اسماء (= متصوفه) ۱۰۵۶، ۱۰۵۷
 اهل بدعت (= بدعتگذاران) ۹۰۲
 اهل تسنن = اهل سنت
 اهل تصوف (= متصوفه = صوفیان) ۲۰۴، ۲۰۹
 اهل جفر (= جفریان) ۲۱۹
 اهل حدیث ۹۰۲، ۹۰۴، ۹۰۵
 اهل دلو = عرب
 اهل ذمه ۶۰۷
 اهل رای و قیاس (اصحاب رای) ۹۰۲، ۹۰۴
 اهل رساله (قشریه متصوفه) ۹۷۶
 اهل زیغ ۱۹۵۴
 اهل سنت ۴۰۶، ۴۱۲، ۴۱۵، ۸۹۳، ۹۱۳
 ۹۳۳، ۹۵۰، ۹۶۱، ۹۶۲، ۱۱۷۳
 اهل سیمیا ۱۰۵۷
 اهل شریعت ۱۱۵۰
 اهل ضلال ۱۰۰۲
 اهل طرق (فالگیران) ۱۹۴، ۱۹۵
 اهل طریقت ۹۷۳، ۹۸۵
 اهل طلسمات (واهل طلسم) ۱۰۵۶، ۱۰۵۷
 اهل عرفان = متصوفه ۱۰۵۸
 اهل الفرب (حجاز) ۶۴۸
 اهل فلسفه ۱۰۷۰
 اهل قبله ۶۲۵
 اهل قرانات ۶۳۷
 اهل مظاهر ۹۷۸
 اهل مغرب ۷۶۴
 ایاد (قبیله) ۲۴۵، ۸۳۰، ۱۱۷۷

بنی امیه (اندلس) ٤٠، ٣٦، ٥٦، ٢٩٩،	٢٥٩، ٢٥٩، ٣٤١، ٣٥٢، ٤٦٧،
٣١٣، ٣٣١، ٣٦٠، ٣٦٩، ٤٠٠، ٤٢٧،	١٢٢٥
٤٣٧، ٤٣٨، ٥٠١، ٥١١، ٥٤٨، ٧٢٧،	بصریان (مکتب صرف ونحو) ١١٢٦، ١١٦٠،
٨٢٤	بطن نمره ٦٩٦، ١١٦١
بنی تمیم ٢٦٢، ١١٧٧	بماجان ١٠٤٧
بنی حرث بن کعب ٢٦٣	بندادی (خط) ٨٢٤، ٨٢٥، ١١٢٦
بنی حماد ٥٦٩	بندادیان ١١٢٦، ١١٦١، ١٢٨٧، ١٢٨٨
بنی حمود ٦٦٢	بکر بن وائل (قبيله) ٤١٣
بنی خزرون ٥٠١، ٥١٥	بنو الاحمر = بنی احمر ٦٦
بنی خلدون = خاندان خلدون	بنو الشرید (= شرید) ٢٥٠
بنی ذبیان ٢٦٣	بنو عمران ٤٧
بنی زیان ٢٥١، ٢٥٢	بنی ابو حفص = حفصیان - خاندان حفص
بنی سعد ٢٥٢	٥١٧، ٤٤١
بنی سلامه ٢٥٢	بنی احمر ٥٨، ٦٣، ٧٥، ٦٩٦، ١٢٢٨،
بنی سلیم ٢٥٠، ٢٦٤، ٢٨٨	١٢٨٠
بنی سهل بن نوبخت (= خاندان نوبختی)	بنی الاخشید ٣٣١
٥٩	بنی ادیس = ادیسیان ٤٥، ٢٠٨
بنی شاکر ١٠١٨	بنی اسد ٢٤٥، ٤١٨، ١١٧٧
بنی صالح ١٠٠	بنی اسرائیل ٧، ١٤، ١٥، ١٦، ٥٢، ١١٣،
بنی طنج (بنی الاخشید - خاندان طنج) ٣٣١،	١٥٥، ٢٥٥، ٢٦٨، ٢٢٤، ٣٣٨، ٣٣٩،
٦٥٦	٣٨٢، ٣٩٥، ٤٤٢، ٤٤٣، ٦٣٥، ٦٤٧،
بنی طولون ٥٦٥، ٥٨٠، ٥٨٣	٦٩٨، ٧٠٠، ٧٠٤، ٨٠١، ١١٢١،
بنی طی (= طی) ٢٦٤	١١٢٢
بنی عامر بن صعصعة ٢٥٠، ٢٥١، ٢٦٤، ١١٨٢،	بنی الاعرج ١٩٩
بنی عباد ٦٩	بنی اغلب (= اغلبیان - اغلبه) ٤٢، ٥٧٩،
بنی عباس (= عباسیان) ١٦، ٣٢، ٣٧، ٣٨،	بنی افرائیم ٦٩٩
٣٩، ٤٠، ٤٢، ٤٤، ٢٢٦، ٢٥٨،	بنی افطس ١٢٦٩
٢٨٤، ٢٩٢، ٤٦٠، ٤٩٨، ٥٧١، ٥٤٨،	بنی امیه (مشرق) ٣٦، ٤، ٣٢، ٣٨، ٢٩٢،
٩١٣	٣٠١، ٣٣١، ٣٤٤، ٣٤٥، ٣٩٤، ٣٩٥،
بنی عبدالحکم ٩١٢، ٩١٣	٣٩٦، ٤٠٤، ٤٠٦، ٤١٨، ٤٣٧، ٤٩٥،
بنی عبدالقوی ٢٥١	٥٧١، ٦٥٨، ٧٣٤، ٨٣٤، ١٢٠٠،
بنی عبدالمؤمن ٦٠، ٦٩، ٤٤١، ٤٩٠، ٦٦٠،	١٢٤٣، ١٢٥٤

پادشاهان ترك ۵۸۵	بنی عبدالوادی ۴۳، ۴۴، ۴۵، ۵۷، ۲۵۱،
پادشاهان روم، ۷۰۱، ۱۲۶	۵۱۷، ۳۴۶
پادشاهان قبطی (= فراعنه) ۱۵	بنی عریف (= اولاد عریف) ۷۰
پادشاهان لمتونه (= مرا بطان) ۴۸	بنی عقیل ۵۶۵
پیامبران ۱۶۹، ۱۷۲، ۱۷۵، ۱۷۷، ۱۸۰،	بنی عمرو بن ربیعہ ۱۲۱۱
۱۸۱، ۱۸۴، ۱۸۹، ۲۰۹، ۲۱۰، ۲۵۵،	بنی قاسم ۲۵۱
۳۰۴، ۳۰۵، ۳۶۸، ۴۷۳	بنی قلاوون ۳۴۷
پیامبران بنی اسرائیل ۶۳۵	بنی کعب سلیم ۶۴۴
پطرسیه ۶۷	بنی کنانہ ۶۴۴، ۱۱۶۰، ۱۷۷۱
پیروان نظریه حلول ۹۷۰	بنی کهلان ۱۱۸۵
پیروان وحدت مطلق ۹۷۰	بنی مدرار ۳۷۷
پیشگویان (= غیبگویان ۲۱۳)	بنی مرین (= مرینیان - خاندان مریتی) ۴۳
ت	۵۱۷، ۱۰
تابعان ۴۲، ۳۹۵، ۳۶۶، ۴۰۹، ۴۱۰، ۴۱۶	بنی منقذان ۴۸۸-۸۲۸
۴۱۹، ۴۳۰، ۵۰۲، ۸۳۲	بنی میمون ۴۸۷
تابعین = تابعان	بنی مهلب ۵۸
تاتارها (و تاتار) ۲۹۷، ۳۳۲، ۳۸۶، ۵۷۹	بنی مہنہ ۲۵۲
۵۸۶، ۵۸۶، ۶۶۰، ۹۱۲، ۷۵۱	بنی نصر (= بنی احمر) ۱۲۷۹
تازیان = عرب و اعراب	بنی ہاشم ۲۶۲، ۲۹۶، ۳۰۰، ۳۹۵، ۵۰۱، ۵۰۰
تبابعہ (وتبعہا) ۱۷، ۱۸، ۱۹، ۲۰، ۲۱،	۱۱۵۴، ۶۱۹، ۵۷۱
۵۲، ۲۷۷، ۲۸۰، ۳۴۰، ۶۹۱، ۷۰۹	بنی ہلال ۲۸۸، ۷۳۲
۷۳۱، ۸۰۱، ۸۲۹، ۸۳۰	بنی یامین (= بنیامین) ۶۹۹، ۴۴۴
ترجم (قبیلہ) ۱۲۵۱	بنی یدلتن ۲۵۲
ترك و ترکان ۱۸، ۱۸، ۲۰، ۲۱، ۴۳، ۵۲،	بنی یزید ۲۵۲
۶۲، ۸۶، ۸۸، ۱۱۶، ۱۱۷، ۱۱۸، ۱۱۹،	بنی یفرن ۴۰۰، ۶۴۶
۱۳۲، ۱۳۸، ۱۳۹، ۱۴۰، ۱۴۱، ۱۴۷،	بنی یهودا (= بنی اسرائیل) ۴۴۴
۱۴۸، ۱۴۹، ۱۵۲، ۱۵۴، ۲۲۹، ۲۲۸،	بودایی ۲۵۸
۲۵۸، ۲۶۶، ۲۸۴، ۲۹۶، ۳۱۲، ۳۱۱،	بوکیہ ۲۰۰ (= جوکیہ)
۳۳۰، ۳۴۷، ۳۵۲، ۳۵۶، ۴۶۴، ۴۸۱،	پ
۵۱۸، ۵۷۹، ۶۵۹، ۶۶۸، ۸۸۳، ۱۰۰۰	پارتی ۱۲۹
۱۰۴۴، ۱۰۸۷، ۱۱۲۱، ۱۱۴۸، ۱۱۵۷	پادشاهان ایران ۷۰۰

جغرافیدانان ۸۴، ۱۵۰	۱۲۸۷، ۱۱۸۵
جغریان ۲۱۸	ترکان سلجوقی ۳۳۱
جلالقه (گالینها) ۱۵۱، ۲۸۲، ۲۸۴	ترکان ممالیک ۳۳۲
جلایریان ۴۸۹، ۴۹۷، ۱۱۸۶	ترکمن یا ترکان ۱۲۶، ۱۳۷، ۲۲۹، ۲۲۸
جن واجنه ۶۶، ۹۵۴، ۹۶۲	۵۱۸، ۲۷۷
جوکیه ۲۰۱، ۴۹	تریکه ۱۰۶
جهود و جهودان = یهود ۶۹۰	تشیع ۶۱۱، ۶۲۳، ۶۲۶، ۶۳۲، ۹۸۴
ج	۱۱۷۹
چرکس ۳۳۲، ۴۶۹	تصوف (طریقه و علم) ۴۰، ۶۳۲، ۹۵۹، ۶۴۱
ح	۹۶۰، ۹۶۳، ۹۷۳، ۹۸۱
حافظان ۳	تصوف پیشه = متصوفه
حافظان قرآن ۸۹۹	تصوف ربانی ۱۲۲۷
حشیشان ۱۵۲، ۱۵۳، ۱۵۴، ۱۵۵، ۳۷۳	تغرغر (قوم) ۱۵۴(۰۰)
حجازیان = 'ولاد رباب	تکرور (قوم...) ۱۵۲، ۱۲۰۰
حجازیان ۲۵۰، ۸۹۸، ۹۰۸، ۹۱۰	تمیم (قبیله) ۴۱۳
حجاج (خاندان) ۳۹(۰۰)	تناسخیان ۳۸۰
حروریه ۶۱۵	توجین (قبیله) ۲۵۱
حشیشان (= اسماعیلیان) ۱۲۵	تونسیان ۴۶۶
حضر موت (قبیله) ۱۰۵	تین ملل (قبیله بربر) ۱۰۹
حضر می، ۳۳، ۵۴ - ۱	ث
حفصیان (= بنی ابوحفص) ۴۶، ۵۴۹	ثقیف (قبیله) ۱۱۷۷، ۴۱۲، ۲۴۵، ۵۵
۷۴۸، ۵۶۶	ثمود ۱۱۴، ۲۴۵، ۲۸۰، ۳۲۴، ۳۳۷، ۳۳۸
حفصیه (= موحدان) = حفصیان ۳۴۶	۸۰۱، ۷۰۹، ۶۸۰، ۳۴۰
حکما (= فلاسفه) ۷۱، ۸۰، ۱۷۴، ۱۷۹	ثنویه ۴۹۵
۱۰۵۲، ۵۹۱، ۵۹۰، ۳۶۷، ۱۸۷، ۱۸۶	ج
حکمای الهی ۱۰۴۹	جادوگران (= ساحران) ۲۴، ۲۰۱، ۲۰۰
حکمای مشائی ۱۰۰۳	جذام (قبیله) ۲۴۵، ۱۱۷۷، ۲۵۰
حکمای مشرق ۱۰۰۵	جذامی (تیره...) ۱۲۵۳(۰۰)
حکمای یونان ۱۰۲۶	جذیمه (قبیله) ۶۱۰
	جرهم (قبیله) ۵۶، ۶۸۹، ۶۹۰، ۸۳۱

خاندان برامکه = برمکیان ۲۶	حلبه (قبیله ..) ۱۲۵۳
خاندان برد ۵۴۷	حمدان (= خاندان ..) ۲۶۶
خاندان برمک = برامکه ۵۴۷	حمیر ۱۷، ۱۸، ۲۴۵، ۲۶۴، ۲۷۷، ۲۸۰،
خاندان یا خانوادة بنی احمر ۱۲۷۹	۱۱۷۸، ۱۱۲۱، ۸۳۱، ۸۳۰، ۸۰۱
خاندان بنی طغج = خاندان طغج	۱۲۴۹، ۱۲۴۴، ۱۱۸۱، ۱۱۸۰
خاندان بویه (= آل بویه) ۳۴۱، ۳۵۲،	حمیری (خط) ۱۱۲۵، ۸۳۰
۳۵۶، ۵۲۹، ۱۰۹۱، ۱۲۳۶، ۱۲۴۰	حمیریان ۱۱۸۰، ۱۱۲۱، ۸۹۲
خاندان بهدله ۶۱۸	حنابله = حنبلیان
خاندان پیامبر = خاندان نبوت	حنبلیان ۴۳۰، ۹۲۰، ۹۲۹، ۹۵۸، ۹۶۰،
خاندان جرهم (= قبیله جرهم) ۶۹۱	۱۰۱۵، ۹۶۱
خاندان حدیر ۵۴۷	حنفیان ۴۳۰، ۶۷۰، ۹۱۲، ۹۲۰، ۹۲۸،
خاندان حجاج ۴۱	۱۰۱۵، ۹۳۰
خاندان حدیر ۶۴۰	حواریان (حواریون) ۴۴۵، ۴۴۶، ۴۴۷،
خاندان حذیفه بن بدر فزازی ۲۶۲	
خاندان حسن (ع) ۴۷، ۶۴۰	خ
خاندان حسین (ع) ۶۴۰	خاورشناسان ۳۰
خاندان حشمتی ۳۴۴، ۷۰۱	خاندان ابن عطاءالله ۹۱۷
خاندان حفص (= بنی ابو حفص) ۴۲، ۴۴	خاندان ابوالحسن (= خاندان سعید) ۴۶۸
خاندان حفصیان (= بنی ابو حفص) ۴۲، ۴۶	خاندان ابوالحسین (= کلبیه) ۴۸۶
۵۶	خاندان ابو حفص = بنی ابو حفص ۴۴۱، ۴۶۱،
خاندان حماد ۵۱۵	۴۶۳، ۴۶۸، ۵۶۵
خاندان حمدان، ۲۷۶، ۵۶۵، ۵۸۰	خاندان ابو عبده ۵۴۷
خاندان خزرون (= بنی خزرون) ۴۸۶	خاندان ادريس (= ادريسيان ۵۷۱)
خاندان خلدون ۳۹، ۴۱، ۴۲، ۵۲	خاندان اسرائیل = بنی اسرائیل ۳۱۴، ۷۰۱،
خاندان ذوالجدین ۲۶۲	خاندان اسماعیل (ع) ۶۹۱
خاندان ذوالنون ۳۳۰	خاندان اشعوب بن قيس ۲۶۲
خاندان رسول = خاندان نبوت ۹۱۶	خاندان اغلبیان (= بنی اغلب = اغلبیان ۵۱۵،
خاندان رسالت = خاندان نبوت	۵۸۵، ۵۷۱
خاندان ربیعة بن نزار ۱۲۱۲	خاندان امویان = بنی امیه = امویان ۶۵۶
خاندان رشید ۵۷۸	خاندان امیه = بنی امیه
خاندان زهر ۱۲۵۸	خاندان باديس (سناهجه) ۵۱۵، ۵۶۵
خاندان ساسان = ساسانیان ۶۵۸	خاندان بدیل ۶۶۱

خاندان مدرار = بنی مدرار ۶۱۲، ۳۷	خاندان سبکتکین ۵۸۵، ۵۸۱
خاندان مروان (بنی مروان) ۳۵۸	خاندان ابوالحسن ۴۶۸
خاندان مضر (= مضر) ۱۱۸۲	خاندان سلیم ۲۵۲
خاندان مرینی (= مرینیان = بنی مرین)	خاندان سند ۹۱۶
۱۲۸۵، ۵۸۱، ۴۶۸، ۵۴، ۴۵، ۴۴	خاندان سهل بن نوبخت (= نوبختیان) ۳۵۲
خاندان منذر ۸۲۹، ۲۴۷	۵۴۷، ۴۶۷
خاندان موحدان (موحدان) ۴۸۱	خاندان شهید ۵۴۷
خاندان نبوت ۲۸، ۴۰، ۴۴، ۴۵، ۴۶، ۴۷	خاندان شیبان ۲۶۲
۴۵۱، ۴۶۶، ۴۹۵، ۵۰۱، ۶۲۵، ۶۲۷	خاندان صنهاجه (= صنهاجه = صنهاجیان)
۶۳۱، ۶۳۴، ۶۴۲، ۶۴۷، ۶۵۲، ۶۵۳	خاندان طغج (= بنی طغج) ۵۸۵، ۳۳۱
۹۱۳، ۹۱۶، ۹۱۷، ۹۱۸، ۱۱۸۲	خاندان طولون (= بنی طولون) ۵۸۰
۱۱۸۳	خاندان عابربن صالح ۱۱۲۱
خاندان نوار ۶۶۷	خاندان عباس = (بنی عباس = عباسیان)
خاندان نوبختی (= نوبختیان = خاندان	خاندان عباسیان (= بنی عباس) ۵۷۸، ۳۱۳
سهل) ۲۶، ۲۵۷	۸۳۴
خاندان هاشمی (= هاشمیان) ۳۰۷	خاندان عبدالله بن حسن ۱۰۱
خاندان هیرودس ۴۴۴	خاندان عبدالمؤمن (= موحدان = بنی -
خزاعه (قبیله) ۲۴۵، ۶۹۱، ۶۹۲، ۱۱۷۷	عبدالمؤمن) ۴۲ - ۶۶۱، ۴۸۷
خزران و خزر (= ترکان غز) ۱۳۹، ۸۷، ۸۶	خاندان عبدالمطلب ۶۳۳
۱۴۰، ۱۵۴	خاندان عیدمناف ۵۶۳
خزرج ۲۱، ۷۰۲، ۷۰۴	خاندان عبدالواد (= بنی عبدالواد)
خزیمه (وخزیمی) ۲۴۵، ۶۹۸	۴۶۳، ۵۷، ۴۷، ۴۴
خسروان = ساسانیان = اکاسره	خاندان عوف ۹۱۶، ۹۱۷، ۹۱۸
خلافت پطرسیه ۶۷	خاندان فاطمیان ۶۵۴
خلافت عباسیان ۵۶۱	خاندان قحطبه ۵۴۷
خلفای اموی یا امویان (اندلس) ۵۵	خاندان قریش و قریشی = قریش (قبیله)
خلفای اموی یا امویان (شرق) ۴۱۲، ۵۰۹	۳۷۳، ۶۰۹
۵۶۱	خاندان فیس بن عاصم منقری ۲۶۲
خلفای بنی امیه = خلفای اموی	خاندان قیله ۷۰۴
خلفای چهارگانه ۳۵، ۳۹۵، ۴۰۴، ۴۰۵	خاندان کتنامه ۵۸۵، ۷۳۲
خلفای راشدین ۱۱، ۳۵، ۱۲۸۶	خاندان کنده ۲۶۲
خلفای شیمه (قاهره) = خلفای عبیدیان مصر	خاندان محمد (س) = خاندان نبوت

۵۲۲، ۵۲۱، ۵۱۰، ۴۵۹، ۴۵۵، ۴۳۶	خلفای عبیدیان ۹۱۸، ۷۰۲، ۳۴۵، ۴۴، ۳۶
۱۲۰۱، ۷۹۶، ۷۴۴، ۷۳۱، ۵۸۴	خلفای عباسی و خلفای بنی عباس، ۹۱۲، ۴۹۵
۱۲۲۹	خلفای فاطمی = خلفای عبیدیان
دولت امویان مروانی = دولت امویان اندلس	خلخ (قبیله)
دولت یا دولتهای اندلس ۴۷۹، ۵۴۸	خوارج ۳۱۴، ۳۷۳، ۳۶۷، ۴۵۵، ۵۲۴
دولت انوشیروان ۷۴۴	۹۰۹، ۹۰۸، ۶۱۵، ۵۶۳
دولت ایران یا ایرانیان ۲۸۰، ۳۱۱، ۷۴۴	خوارج نصاری ۴۴۸
۱۱۴۹	خوارزمیان ۷۰، ۸۷
دولت ایوبی ۹۱۳	داستان سرایان ۶۸
دولت بنوعباد (یا بنی...) اندلس = دولت بنیعباد	دوازده امامیان (اثنی عشری یا امامیه) ۳۱۸، ۳۸۵
دولت بنی احمر (اندلس) ۴۹۶، ۱۱۹۹	دواوده (قبایل...) ۶۳
دولت بنی امیه مشرق = دولت امویان مشرق	دودمان بنو الاحمر = خاندان بنی احمر ۴۴
دولت بنی امیه اندلس = دولت امویان اندلس	دودمان بنی طنج = خاندان طنج
دولت بنیعباد، ۴۱، ۲۹۷	دودمان ذوالنون = خاندان ذوالنون
دولت بنیعباس (یا عباسیان) ۳۹۰، ۴، ۵۸۱، ۵۴	دودمان موحدان (= موحدان) ۴۹، ۵۶۵
۶۶۰، ۴۷۹، ۴۶۷، ۴۵۵، ۲۶۶، ۲۵۸	دولت آل حفص = دولت حفصیان ۴۲
دولت بنی عبدالعزیز ۷۴۹	دولت آل عثمان (= دولت عثمانی) ۵۱
دولت بنی عبدالواد (یا خاندان...) ۴۵، ۴۶	دولت ادرسیان ۴۳
۵۱۷، ۴۶۳، ۳۱۲	دولت اسلام یا اسلامی ۲۷۹، ۲۹۰، ۳۱۱
دولت بنی مرین (یا مرینیان) ۳۱۲، ۴۸۱	۵۰۱، ۴۸۹، ۴۸۵، ۴۶۶، ۴۵۸، ۴۱۲
۸۱۲، ۵۱۷	۵۷۹، ۵۷۸، ۵۶۴، ۵۶۳، ۵۱۶، ۵۱۵
دولت بنی قلاون ۳۴۷	۸۴۱، ۸۳۵، ۷۵۰، ۶۵۸، ۶۴۷
دولت تباجمه ۲۹۲، ۸۲۹	دولت اسلامی غربی ۵۶۲، ۷۴۸
دولت ترك (یا ترکان) ۴۶۴، ۴۷۹، ۴۹۷، ۸۸۲، ۶۶۷	دولت اغلییان (قبروان) ۳۶۰
دولت ترك (مصر) ۳۴۵، ۳۴۶، ۴۵۷، ۴۶۳، ۵۱۱	دولت افریقیه ۴۶۰
دولت ترك (مشرق) ۳۲۳، ۴۵۹، ۴۷۰، ۴۷۲	دولت اموی یا امویان اندلس ۴۱، ۵۶، ۲۹۷
۴۹۶، ۴۸۱	۴۶۰، ۴۵۹، ۴۵۸، ۴۳۳، ۴۲۷، ۳۱۵
دولت نمود ۲۹۲	۵۲۲، ۵۱۵، ۵۱۰، ۶۸۶، ۴۶۸
دولت حفصی و حفصیان (یا دولت خاندان)	۵۸۰، ۵۷۸، ۵۴۷
	دولت اموی یا امویان مشرق ۴، ۵۴، ۵۵
	۳۷۵، ۳۵۱، ۳۴۷، ۲۹۸، ۶۵، ۵۸

دولت عبیدیان (فاطمیان مصر) ۳۱۲، ۴۲۷، ۴۳۳، ۴۶۰، ۵۰۹، ۵۱۰، ۵۴۰، ۹۱۶	ابوحفص (۴۵، ۴۶۳، ۵۶۵، ۶۶۳، ۶۶۴، ۱۱۶۵، ۷۴۸ - دولت حمیر ۲۹۲، ۸۲۱، ۸۲۱، ۲۹۲
دولت عثمانی (= دولت آل عثمان) ۳۱، ۱۵، ۵۳، ۵۲	دولت خاندان عبدالواد = دولت بنی عبدالواد
دولت عرب (پیش از اسلام) ۷۳۳	دولت خاندان مرینی = دولت بنی مرین
دولت عرب (= دولت اسلام) ۴۳، ۵۲، ۵۶، ۲۸۰، ۲۹۶، ۲۹۷، ۳۰۱، ۳۱۳، ۳۱۴	دولت خاندان منذر ۸۲۰
۳۳۳، ۵۱۳، ۵۷۱، ۵۶۴، ۶۴۶، ۶۵۷	دولت حشمنای ۴۴۴
۷۰۸، ۷۳۱، ۷۳۲، ۷۴۴، ۸۳۴	دولت دیلم ۱۲۰۱
دولت عرب عباسی (= دولت عباسیان) ۳۳۱	دولت رافضیان ۹۱۳
دولت عرب اموی (= دولت امویان) ۳۳۱	دولت روم ۳۰۲، ۷۳۱، ۷۴۴، ۷۴۵
دولت عربی اندلس (= دولت امویان اندلس) ۳۱۶	دولت زاناته ۳۱۲، ۴۶۲، ۵۱۰
دولت‌های عرب ۱۱۷۵	دولت ساسانیان ۴۵۴
دولت علویان مغرب (= دولت عبیدیان مغرب) ۵۷۸	دولت سلجوقی یا سلجوقیان ۵۱، ۵۷۹، ۶۵۹
دولت عمالقه ۲۹۲	۱۲۰۱
دولت غزنویان ۵۸۵	دولت شیمة افریقیه (وقیروان) ۳۷، ۴۵۸
دولت فارس (= دولت ایران) ۱۱۵۰	۴۵۹
دولت فاطمیان = دولت عبیدیان مصر	دولت‌های شیعه ۷۲۵
دولت یادولت‌های قرطبه ۹۱۶	دولت صدر اسلام ۵۲۱
دولت قوط = دولت گتها یا گت	دولت صنه‌جه ۲۹۷، ۳۱۲، ۳۱۳، ۳۱۳، ۳۶۰
دولت قیروان ۹۱۵	۵۶۵، ۵۶۶، ۷۴۹
دولت کنامه ۳۲۱، ۲۶۶	دولت عاد ۲۹۲
دولت گت یا گتها ۷۳۱، ۷۳۲	دولت عامریان ۳۵۸
دولت لمتونی (مرا بطان) ۳۰۳، ۴۸۷، ۶۶۲	دولت عباسی یا عباسیان (= دولت بنی عباس)
۸۳۵	۲۶، ۶۵، ۲۹۷، ۳۰۱، ۳۴۷، ۳۵۲
دولت مالی ۱۰۱	۳۶۰، ۳۷۵، ۳۸۳، ۴۲۷، ۴۵۶، ۴۵۹
دولت مرا بطان ۴۸	۵۰۹، ۵۱۰، ۵۱۵، ۵۲۱، ۵۲۲، ۵۴۰
دولت مراکش ۷۲۶	۵۴۷، ۵۶۴، ۵۸۴، ۶۶۱، ۶۸۸، ۷۴۴
دولت مرینی (مرینیان) ۴۳، ۴۵، ۴۷، ۵۲	۱۱۵۱، ۱۱۷۵، ۱۲۴۳
	دولت عبدالملک بن مروان ۷۴۴
	دولت عبیدیان (مغرب و افریقیه) ۳۸، ۳۰۱
	۳۱۳، ۳۴۵، ۳۴۷، ۴۲۷، ۴۳۳، ۴۸۴
	۴۸۶، ۶۵۳، ۶۵۴، ۹۱۳، ۹۱۸

ج	۸۳۶، ۶۴۲، ۵۱۱، ۴۶۸، ۴۶۲، ۲۸۰
	۱۲۲۸، ۱۲۲۷
رافضیان (ورافضی ورافضه = فاطمیان ۳۷۹،	دولت مصادمه ۳۱۲
۹۱۳، ۶۳۲، ۶۳۱، ۴۹۵، ۳۸۱، ۳۸۰	دولت مصر = دولت عرب اسلامی، دولت فاطمیان
۹۸۴، ۹۸۳، ۹۱۷	دولت مضر (= دولت عرب) ۲۹۲، ۵۲
رافضیان افریقیه (= موحدان) ۴۳۷	دولت معتصم ۲۹۶
رافضیگری ۳۹	دولت مغرب ۴۹۰، ۴۶۰
راهشناسان ۶۸، ۲۴	دولت مغولی ایران و عراق ۵۱
رؤسا (طایفه ای در اندلس) ۳۱۶	دولت ملوک الطوائف اندلس ۵۱۰
رباب (= اولاد رباب) ۲۵۰	دولت موحدان (افریقیه ۴۹، ۴۶، ۳۰، ۳۰، ۳۱۲، ۳۰۳،
ربیعه (قبیله) ۱۱۷۷، ۴۱۳، ۳۹۱، ۲۶۴، ۲۵	۴۸۷، ۴۶۸، ۴۶۰، ۴۵۹، ۳۲۴، ۳۱۳
رواحه (قبیله) ۱۱۲	۶۶۱، ۵۱۴، ۵۱۱، ۵۰۱، ۴۹۶، ۴۸۹
رمالان ۲۱۷، ۲۱۱، ۲۱۰، ۲۰۸	۸۷۶، ۷۹۷، ۷۳۳، ۷۲۵، ۶۶۳، ۶۶۲
رواقیان (حکمای ...) ۱۰۰۳	دولت هرقل ۷۴۴
روس ۸۴	دولت هرون الرشید ۱۱۴۹
روش پزدوی (در اصول فقه) ۹۳۲	دولت هند ۳۴۸
روش عمیدی (در مناظره و جدل) ۹۳۲	دولت یونان ۱۰۰۳
روش (یا طریقه نحوی) اندلسیان ۱۱۴۰،	دهگانان (ایرانی) ۳۳۰، ۱۵
۱۱۵۲	دیلم یا (دیلمیان) ۳۳۱، ۲۹۷، ۲۹۶، ۸۶، ۲۸
روش یاشیوه یا طریقه (فقهی) اندلسیان ۹۱۷	۷۵۱، ۶۵۹، ۵۸۵، ۵۷۹، ۵۶۵، ۳۸۴
روش تعلیم و تربیت اندلسیان ۱۱۴۲، ۱۱۳۹	دیوانیان ۱۷
روش تعلیم افریقیه ۱۱۳۹	دین اسلام ۱۱۸۰، ۶۹۶
روش بصره (در نحو) ۱۱۵۹، ۱۱۲۷،	دین حنیفیه (اسلام) ۶۳۵
۱۱۶۰	دین زردشتی ۴۶۶
روش بغدادیان (در نحو) ۱۱۶۰، ۱۱۲۷	دین مجوسی ۲۳۱، ۱۱۹، ۱۰۵
روش یا طریقه حجازیان (در حدیث) ۸۹۵،	دین مسیح ۷۰۱، ۴۴۷، ۴۴۶، ۴۴۵
۸۹۶	دین نصاری (یا مذهب ...) = دین مسیح
روش یا شیوه حنفیان (در فقه و اصول) ۹۲۵	دین یهودی ۸۹۲، ۴۴۶
روش عراقیان (در حدیث) ۸۹۵	
روش یا طریقه (فقهی) قبروانی ۱۱۲۵	ذ
روش کوفیان (در نحو) ۱۱۶۰، ۱۱۵۹	ذمی ها ۴۹۷، ۴۵۲
روش یاشیوه موصلیان (در نحو) ۱۱۶۰	ذوون = اذواء

سپید جامگان (مبیشه) ۴۹۵	رومیان ۴۳، ۷، ۲۴، ۵۲، ۸۴، ۱۳۷، ۱۵۱
ستاره شناسان (منجمان) ۷۵، ۲۰۶، ۲۱۲	۲۸۰، ۳۱۵، ۴۱۳، ۴۴۴، ۴۸۲، ۴۸۳
۶۳۷، ۳۲۴	۵۲۳، ۷۰۳، ۷۰۹، ۷۳۲، ۷۶۲، ۸۰۱
سرایانان ۲، ۷، ۲۰، ۲۵، ۷۰، ۱۰۰۱، ۱۰۳۹	۱۰۰۱، ۱۰۰۳، ۱۱۵۷، ۱۱۹۴
۱۰۴۳	ریاح (قبیله) ۲۵۲، ۶۴۴، ۱۲۵۰، ۱۲۵۳
سزارها (= قیاصره) ۴۴۵	ریاضت کشان ۱۹۴، ۲۴
سعد (قبیله ...) ۵۶	
سفید پوستان ۱۵۳، ۱۵۴	
سکسیوه ۱۰۹	
سلجوقی و سلجوقیان ۲۹۶، ۲۹۷، ۵۶۵، ۵۷۹	
۵۸۱، ۵۸۵، ۵۸۶، ۶۵۹، ۷۴۳، ۷۵۱	
۱۰۶۹	
سلسله بنی احمر = بنی احمر	
سلطانان اسلام ۸۵	
سلطنت روم ۷۰۱	
سلطنت های اسلامی ۵۹	
سلف ۹۴۴، ۹۴۶، ۹۵۲، ۹۵۳، ۹۶۸	
سلیم (قبیله) ۱۲۵۳	
سودان (= سیاهان = سیاه پوستان) ۱۰۱، ۱۰۱۰	
۱۵۳، ۱۵۵	
سیاهان و سیاه پوستان ۱۰۰، ۱۰۱، ۱۰۶	
۱۵۲، ۱۵۳، ۱۵۴، ۱۵۵، ۱۵۷، ۱۶۰	
۲۸۴	
ش	
شافعی (فقه ...) ۹۱۹	
شافعی (= مذهب شافعی) ۹۲۹	
شافعیان ۴۳۰، ۹۱۲، ۹۱۶، ۹۲۰، ۹۳۰	
شامیان ۳۸۰، ۷۳۱، ۸۹۱	
شرقیان ۱۱۷۲	
شرید (قبیله) ۲۵۰	
شریعت اسلامی = اسلام	
	ز
	زجل سرایان و زجل سازان ۱۲۶۹، ۱۲۷۰
	۱۲۷۲، ۱۲۷۳، ۱۲۸۲
	زردشتی = دین زردشتی
	زغاوه (قبیله) ۱۰۶
	زغبه (تیره) ۲۵۲، ۲۵۴، ۱۲۵۲، ۱۲۵۳
	زناته (قبیله) ۶۶۴، ۶۶۵، ۱۰۹۰۷، ۲۲۹، ۲۵۰
	۲۶۶، ۲۷۱، ۲۷۷، ۲۸۰، ۲۹۷، ۳۰۳
	۳۱۶، ۳۲۴، ۳۳۱، ۳۴۰، ۳۶۰، ۴۰۰
	۴۳۸، ۴۴۱، ۴۸۹، ۴۹۳، ۴۹۶، ۵۶۴
	۵۸۶، ۶۴۶، ۷۵۱، ۱۲۵۰
	زناده (مانویه) ۱۲۲۲
	زناکه ۱۰۹
	زندیقان = زناده
	زنگیان ۱۵۳، ۱۵۵
	زواوده (قبیله) ۲۵۲، ۱۲۵۰
	زواوه ۸۷۷، ۱۱۶۱
	زیدیان یازیدیه ۱۰۵، ۳۷۹، ۳۸۳، ۳۸۴
	۴۹۵، ۶۵۲
	ساحران (= جادوگران - افسونگران) ۹۷۴
	۱۰۴۱، ۱۰۵۰
	ساسانیان ۲۰، ۲۸۰، ۳۲۸، ۳۸۹، ۴۰۱، ۴۵۴
	۷۳۱، ۱۰۵۰
	سامانیان ۵۶۵، ۵۷۸، ۵۷۹، ۵۸۰، ۵۸۵
	سیاتیان ۳۸۰

،۴۰۹،۴۰۸،۴۰۷،۴۰۶،۴۰۴،۴۰۳
،۴۱۷،۴۱۶،۴۱۴،۴۱۲،۴۱۱،۴۱۰
،۴۷۰،۴۳۶،۴۳۵،۴۲۱،۴۱۹،۴۱۸
،۶۲۴،۶۰۸،۵۳۱،۵۱۵،۵۰۳،۵۰۲
،۱۲۸۶،۸۳۲،۶۹۳،۶۵۱،۶۴۷،۶۳۲

صحابی ۷۰۰

صدغیان (قبیله) ۴۸۷

سفاریان ۵۷۹

سقالبه (وصقلب) ۱۵۱، ۱۵۲، ۱۵۴، ۱۵۵

۷۷۰، ۴۸۰، ۲۲۹

سناکه = سنهاجه

سنهاجه (قبیله) ۱۸، ۱۰۶، ۱۰۹، ۱۰۹، ۱۶۰، ۲۶۶

،۴۰۰، ۳۴۰، ۳۰۲، ۳۰۱، ۲۹۷، ۲۸۰

،۵۲۹، ۵۱۵، ۵۰۱، ۴۹۶، ۴۳۹، ۴۳۸

۷۹۷، ۷۳۳، ۷۳۲، ۶۴۱

سنهاجیان ۶۷۹، ۷۳۳

سناکه = سنهاجه

صوفیان = متصوفه

ط

طالبیان ۳۰۰، ۳۰۱، ۴۹۵، ۵۷۱، ۶۳۹

۶۴۰

طاهریان (خاندان) ۳۵۲، ۵۴۷، ۵۷۸

طبیعیان ۱۰۹۱

طریقه یا طریقت تصوف ۹۷۲، ۹۷۵، ۱۲۷۴

(= تصوف)

طریقه اندلسی = روش (فقهی) اندلسیان

طریقه اندلسی = روش

(نحوی) اندلسیان

طریقه (فقهی) حجازیان ۹۱۱

طریقه (فقهی) حنفیان ۹۲۸

طریقه (مذهب) سنت ۹۵۷

شریعت موسوی = اسلام

شریعت یهود = دین یهودی

شعوبیه ۴۴

شلوبین ۱۲۳۰

شیاطین ۱۸۶، ۱۷۱، ۶۶، ۱۰۴۹، ۴۶۵، ۲۲۱

۱۰۴۲

شیعه و شیعیان ۳۳، ۳۷، ۳۸، ۳۹، ۴۰، ۴۱

،۴۱۵، ۳۸۶، ۳۸۲، ۳۷۹، ۳۷۸، ۱۰۵

،۶۳۲، ۶۳۱، ۶۲۰، ۶۱۳، ۶۱۲، ۴۳۶

،۹۸۳، ۹۱۲، ۹۰۹، ۶۶۰، ۶۴۷، ۶۳۸

۹۸۴

شیعه اثنا عشری ۴۳۱ (= دوازده امامی)

شیعه ادرسه (= ادرسیان) ۴۱، ۴۰، ۲۵۱

۲۶۹، ۲۶۷

شیعه امامیه (= دوازده امامی) ۹۷۷

شیعیان زیدی (= زیدی) ۱۰۲، ۴۹۵

شیعه عباسیان ۲۷، ۳۸۳، ۵۸۴، ۴۳۶

شیعیان علی ۲۷

شیعه علوی و علویان ۲۵۱، ۴۲

شیعه فاطمی (= فاطمیان) ۷۳۳

شیعه (مغرب) ۵۶۴

شیوه یا طریقه اهل مظاهر ۹۷۷

شیوه سلف ۹۵۸

ص

صائنه ۷۰۴، ۷۰۳، ۶۹۸

صاحب اسماء = اهل اسماء (= متصوفه)

۱۰۵۸، ۱۰۵۷

صاحب طلسمات = اهل طلسمات ۱۰۵۸

صحابه (یا اصحاب پیامبر) ۳۰، ۳۳، ۳۳، ۳۹

،۳۶۶، ۲۳۸، ۲۳۳، ۲۰۴، ۲۰۳، ۵۴

،۴۰۲، ۳۹۵، ۳۹۱، ۳۹۰، ۳۷۸، ۳۷۱

١٠٩١، ٨٥٤، ٧٤٤، ٧٤٣، ٦٥٦، ٥٧٨
 ،١٢٠١، ١٢٠٠
 عبدالقيس (قبيله) ٤١٣
 عبد مناف ٤١٥
 عبدالواد = بنى عبدالواد
 عبرانى ٤٤٥
 عبرى ١١٢٠
 عبرى (خط) ١١٢٠
 عبديان (فاطميان) ٢٥١، ٤٠، ٣٩، ٣٨، ٣٦
 ،٤٣٧، ٣٦٠، ٣٤٣، ٣٣١، ٣٠١، ٣٠٠
 ،٥١٥، ٥٠١، ٤٩٥، ٤٨٦، ٤٣٩، ٤٣٨
 ٩١٨، ٩١٣، ٧٠٣، ٧٠٢، ٥٨٥
 عبديان (افريقيه يا مغرب) ٤٣٧، ٤٢٢، ٤٠٠
 ٦٧٩، ٤٩٨
 عبديان مصر = عبديان (فاطميان)
 عثمانى (= دولت عثمانى = آل عثمان) ٣٧،
 ٥٢، ٥١
 عجم وعجميان وعجمى ١٩٢، ٨٦، ٧، ٢٤٥
 ،١١٥٨، ١١٤٨، ٤٧٤، ٣٨٧، ٢٥٥
 ١٢٠١، ١٢٠٠، ١١٩٥، ١١٨٤
 عراقان (فالكيريان) ١٩٩، ١٩٨
 عراقيان ٧٣١، ١٩٨، ٩٠٥، ٩٠٨، ٩٠٩،
 ٩١٧
 عرب واعراب (وتازيان) ٣٢، ٣١، ٣٠، ٢٣
 ،٨، ٧، ٦، ٤٨، ٣٩، ٣٦، ٣٥، ٣٤
 ،٥٢، ٤٤، ٤٣، ٣٥، ٣١، ٢٩، ٢٦، ٢٤
 ،١١١، ٨٨، ٦٩، ٥٩، ٥٦، ٥٥، ٥٤
 ،١٨٩، ١٦١، ١٦٠، ١٥٥، ١١٥، ١١٢
 ،٢٣٠، ٢٢٩، ٢٢٨، ٢٢٧، ٢٢٢، ١٩٨
 ،٢٥٠، ٢٤٧، ٢٤٦، ٢٤٥، ٢٤٤، ٢٣٧
 ،٢٧٨، ٢٧٧، ٢٦٣، ٢٦٢، ٢٥٥، ٢٥٢
 ،٢٩٠، ٢٨٨، ٢٨٧، ٢٨٥، ٢٨٤، ٢٨٠

طريقة سلف ٩٤٩
 طريقة صوفيان = طريقة تصوف
 طريقة (فقهى) عراقيان - ٩١١، ٩١٧، ٩١٨
 طريقة (فقهى) قرطبيان ٩١٧
 طريقة (فقهى) قيروانى ١١٢٦
 طريقة (فقهى) مالكيان ٩١٦، ٩١٧
 طريقة متكلمان ٩٢٧، ٩٢٨
 طريقة وطرق (فقهى) مصريان ٩١٧، ٩١٨
 طريقة معتزله ٩٥٧
 طريقة وطرق مغربيان ٩١٨
 طريقة مهدى (موحدان) ٤٩
 طغر غز (قوم) ١٥٥
 طوايف سنى (پيروان سنت) ٩٥٠
 طى (= بنى طى) ٢٥٢، ٢٤٥

ظ

ظاهريه (فرقه ...) ٩٠٠، ٨٩٩

ع

عاد (قوم) ٢٤، ١٠٥، ٢٨٠، ٣٢٤، ٣٣٧
 ٨٠١، ٦٨٠، ٤٧٩، ٣٣٨
 عارفان ٢٠٢، ١٨٨
 عامر (قبيله) ١٢٥٢
 عامريان ٨٨٨
 عالمان اخيار ٤٠
 عالمان اصول فقه ٧١
 عباسيان (= بنى عباس) ٣٦، ٣٥، ٣٧، ٣٣، ٤٠
 ،٢٩٦، ٢٥٩، ٢٥٧، ٢٥٢، ٢٥١، ٢٨
 ،٣٣١، ٣١٦، ٣١٥، ٣٠٦، ٣٠١، ٣٠٠
 ،٤٠٥، ٤٠٤، ٤٠١، ٣٩٩، ٣٩٧، ٣٣٣
 ،٤٧٠، ٤٦٨، ٤٣٩، ٤٣٨، ٤٣٧، ٤٢٢
 ،٥٦٤، ٥١٧، ٥٠٩، ٥٠١، ٤٩٦، ٤٩٥

عروضیان ۱۲۸۷، ۱۲۱۵	، ۳۱۰ ، ۳۰۳ ، ۲۹۹ ، ۲۹۷ ، ۲۹۶ ، ۲۹۱
عشره مبشره ۶۹۲، ۴۰۲	، ۳۳۳ ، ۳۳۱ ، ۳۲۸ ، ۳۲۴ ، ۳۱۶ ، ۳۱۵
علویان ۴۳، ۱۰۰، ۲۵۱، ۲۵۲، ۲۵۳، ۵۶۵	، ۳۷۴ ، ۳۷۲ ، ۳۵۲ ، ۳۵۱ ، ۳۴۲ ، ۳۴۱
۵۷۸	، ۴۱۲ ، ۴۰۳ ، ۳۹۶ ، ۳۹۲ ، ۳۹۱ ، ۳۹۰
علویان طبرستان ۵۸۵	، ۴۵۱ ، ۴۴۰ ، ۴۳۸ ، ۴۳۷ ، ۴۳۰ ، ۴۲۸
علویان (مغرب) = شیعه اداره - ادرسیان	، ۵۰۱ ، ۴۹۸ ، ۴۹۷ ، ۴۹۳ ، ۴۶۶ ، ۴۵۴
عمالقه ۱۹، ۲۶۹، ۲۸۰، ۳۳۸، ۶۸۰، ۶۹۱	، ۵۲۳ ، ۵۱۹ ، ۵۱۸ ، ۵۱۳ ، ۵۱۲ ، ۵۰۳
۸۰۱، ۷۳۱، ۷۰۹، ۷۰۴	، ۶۱۰ ، ۵۷۹ ، ۵۶۴ ، ۵۲۲ ، ۵۲۶ ، ۵۲۴
عمان (قوم) ۴۴۳	، ۶۵۸ ، ۶۵۷ ، ۶۴۶ ، ۶۴۳ ، ۶۴۲ ، ۶۳۸
عموریان ۴۴۳	، ۷۰۶ ، ۷۰۵ ، ۷۰۲ ، ۶۸۷ ، ۶۸۲ ، ۶۷۲
عمون (قوم) ۴۴۳	، ۷۴۳ ، ۷۳۱ ، ۷۱۰ ، ۷۰۹ ، ۷۰۸ ، ۷۰۷
عیسوی = (مسیحی مذهب - دین مسیحی) ۲۸۲	، ۸۳۱ ، ۸۲۹ ، ۸۰۱ ، ۸۰۰ ، ۷۵۱ ، ۷۵۰
عیسویان ۳۰۴	، ۸۹۰ ، ۸۵۴ ، ۸۵۳ ، ۸۵۱ ، ۸۳۵ ، ۸۳۳
عیصو (خاندان) ۳۱۵	، ۹۵۷ ، ۹۵۳ ، ۹۰۸ ، ۹۰۷ ، ۸۹۲ ، ۸۹۱
غ	، ۱۱۳۸ ، ۱۱۳۴ ، ۱۱۲۱ ، ۱۱۰۴ ، ۹۶۱
غالیان (وغالبه و غلات) ۳۳، ۳۳۰، ۳۷۸، ۳۷۹	، ۱۱۵۶ ، ۱۱۵۱ ، ۱۱۴۹ ، ۱۱۴۱
۱۰۵۳، ۹۶۱، ۳۸۲، ۳۸۱، ۳۸۰	، ۱۱۶۵ ، ۱۱۶۰ ، ۱۱۵۹ ، ۱۱۵۷
غالیان امامیه = غالیان	، ۱۱۷۵ ، ۱۱۷۲ ، ۱۱۶۹ ، ۱۱۶۶
غریبان (= مغربیان) ۱۱۷۲، ۱۲۹۱	، ۱۱۷۹ ، ۱۱۷۸ ، ۱۱۷۷ ، ۱۱۷۴
غز (قبیله ترك) ۱۳۹، ۱۴۰	، ۱۱۸۴ ، ۱۱۸۳ ، ۱۱۸۲ ، ۱۱۸۰
غز نویان = دولت غز نویان	، ۱۱۹۰ ، ۱۱۸۷ ، ۱۱۸۶ ، ۱۱۸۵
غسان (قبیله) ۲۵، ۲۴۵، ۷۰۹، ۱۱۷۷	، ۱۱۹۶ ، ۱۱۹۵ ، ۱۱۹۳ ، ۱۱۹۱
غطفان (قبیله) ۱۱۷۷	، ۱۲۰۱ ، ۱۲۰۰ ، ۱۱۹۸ ، ۱۱۹۷
غلات = غالیان	، ۱۲۱۳ ، ۱۲۰۹ ، ۱۲۰۸ ، ۱۲۰۷
غلات متصوفه ۱۰۳۸، ۱۰۴۴	، ۱۲۲۷ ، ۱۲۲۵ ، ۱۲۲۴ ، ۱۲۱۶
غمرت (قبیله بربر) ۶۴۴	، ۱۲۴۱ ، ۱۲۴۰ ، ۱۲۳۷ ، ۱۲۳۰
غماره (قبیله) ۱۶۲، ۳۰۸	، ۱۲۴۶ ، ۱۲۴۵ ، ۱۲۴۳ ، ۱۲۴۲
غیبگویان ۱۷۶، ۱۹۳، ۱۹۵، ۱۹۶، ۵۰۲	، ۱۲۶۴ ، ۱۲۵۳ ، ۱۲۵۲ ، ۱۲۵۰
ف	۱۲۹۱، ۱۲۸۲، ۱۲۸۰، ۱۲۷۸
فاطمیان وفاطمیه (عبیدیان) ۳۸، ۳۸۴، ۳۰۱	عرب یمن ۱۱۷۶
	عربی (خط) ۱۱۲۱، ۱۱۵۴
	عرفجه (قبیله) ۵۰

قراره (قبيله) ۳۴۰	۶۳۹، ۵۷۹، ۵۶۴، ۳۸۵، ۳۲۱، ۳۱۴
قرشيان (خاندان قرشي) ۳۷۳، ۳۷۰	۹۱۳، ۶۵۴
قرطبيان ۱۱۶۲، ۹۱۵	فالكيران (عرافان) ۲۱۳، ۱۹۶
قرمطيان ۴۹۵	فدايبان (اسماعيليان) ۱۲۵
قريش ۳۰۱، ۲۴۵، ۱۹۸، ۷۱، ۵۵، ۲۵، ۶	فداويه = فدايبان
۳۸۱، ۳۷۴، ۳۷۳، ۳۷۱، ۳۵۸، ۳۴۰	فراعنه ۱۵
۴۴۱، ۴۱۵، ۴۱۳، ۴۱۲، ۴۰۳، ۳۹۱	فرشتگان ۱۸۸، ۱۸۰، ۱۷۸، ۱۷۷، ۱۷۱
۶۴۲، ۶۴۰، ۶۳۹، ۶۳۳، ۶۱۴، ۶۱۲	۹۶۲، ۹۵۴، ۹۵۳، ۹۵۱، ۴۱۵، ۴۰۸
۹۶۷، ۸۳۰، ۸۲۹، ۶۹۴، ۶۹۲، ۶۹۱	۹۹۷، ۹۸۹، ۹۷۳، ۹۶۵، ۹۶۳
۱۲۴۳، ۱۱۷۷	۱۰۴۱
قضاعه ۱۱۷۷، ۲۴۵	فرق شيمه ۹۸۴
قلندريه ۶۷۰	فرقه حنبلي = حنبليان (۹۵۸)
قوطها (گتها) ۷۹۶، ۵۲۳، ۳۱۱	فرنگان و فرنگيان و فرنگ (قوم) ۵۲، ۷
قياصره ۴۴۷، ۴۵۴، ۴۴۶، ۴۴۵، ۱۳۶	۲۸۴، ۱۵۴، ۱۵۲، ۱۵۱، ۹۸، ۶۲
۱۰۰۳، ۴۹۸	۴۸۳، ۴۸۲، ۴۴۹، ۳۶۰، ۳۱۴، ۳۱۱
قيروانيان ۹۱۷	۷۶۲، ۷۰۶، ۷۰۳، ۵۴۹، ۵۲۶، ۴۹۰
قيس (قبيله) ۱۲۴۶، ۱۲۵۶، ۴۱۳	۱۲۰۶، ۱۱۸۶، ۱۱۵۷، ۱۱۲۱، ۷۶۸
قيس (غيلان) ۲۶۳، ۲۶۲	قيهان ۳۷۶، ۲۰۴، ۲۰۲، ۷۱، ۴۸، ۴۷
قيصران = قياصره	۱۲۲۷، ۶۹۵، ۹۲۷، ۹۲۶، ۴۲۱، ۴۱۷
قيل (خاندان) ۱۱۸۱	فلاسفه و فيلسوفان - (حكما) ۱۰۴۱، ۸۰
ك	۱۰۹۳، ۱۰۷۷، ۱۰۴۸
كاتوليکها ۴۴۱، ۲۵۲	فلاسفه اسلام ۱۰۲۶
کاويان (درفش) ۱۰۵۲	فلاسفه يونان ۹۵۶
کاھنان ۲۱۳، ۱۹۵، ۱۹۴، ۱۹۳، ۱۸۶، ۱۸۵	فلسطين (قوم) ۶۹۹، ۴۴۳، ۳۱۵
۱۰۴۱، ۷۰۱، ۶۹۹، ۴۴۴	ق
کتابه و کتابيان ۲۸۰، ۱۱۰، ۴۰، ۳۷، ۱۸	قاريان و قراء (قرآن) ۱۱۳۷، ۹۰۵، ۸۸۴
۵۶۴، ۳۸۵، ۳۳۱، ۳۱۲، ۳۰۱	۱۱۳۸
کداله (قبيله) ۶۰، ۴۱	قبطيان ۷۳۱، ۷۰۷، ۲۶۹، ۵۲، ۱۹، ۷، ۰، ۷
کردها (اکراد) ۴۸۱، ۲۷۷، ۲۲۹، ۱۱۶	۱۰۳۹، ۱۰۰۱، ۱۰۸۰، ۱۰۷۶۹، ۷۶۲
۵۱۸	قحطان ۳۳۳، ۳۱۱
کزوله (قبيله) ۶۴۱	قراء سبعة ۶۱۰

ج	کسرایان (=اکاسره - ساسانیان) ۳۸۹
لاتینی (خط وزبان) ۱۱۲۳، ۱۱۲۲، ۴۴۵	۴۹۸
لانهای ۱۵۴، ۸۸۱	کششیان یا کشیشها ۷۰۱، ۴۴۵، ۱۰۰
لخم ۱۱۷۷، ۲۴۵	کشورهای آسیایی ۵۱
لمانی (=آلمان - قوم) ۱۴۳	کشورهای اسلامی ۵۱، ۵۱۴، ۵۱۵، ۱۰۳۳
لمتونه (قبایل...) ۴۸، ۱۰۶، ۲۹۸، ۳۰۴	۱۱۵۴
۵۸۶، ۵۲۹، ۴۴۱، ۴۴۰، ۳۳۱	کعوب (قبیله) ۱۲۵۱، ۱۲۵۰
لمط = لمطه	کلب (قبیله) ۶۱۴
لمطه (قبیله) ۱۰۶	کلبیه (قبیله) ۶۱۴
لملم ۱۰۰	کلبیه = خاندان ابوالحسین ۴۸۶
لوط (قوم...) ۳۱۵	کلدانیان ۷۰، ۷۳۱، ۱۰۰۱، ۱۰۳۹، ۱۰۴۳
م	۱۱۲۱
مادها ۵۲	کنانه (قبیله) ۶۹۱، ۴۱۲، ۲۴۵، ۲۵
مالکیان ۶۶، ۶۷، ۶۸، ۳۴۸، ۴۰۱، ۴۳۰، ۶۷۱	کنده (قبیله) ۴۱۳، ۲۶۲
۹۱۲، ۹۱۳، ۹۱۶، ۹۳۰، ۹۳۱، ۹۳۲، ۱۲۳۲	کنعان (قوم...) ۴۴۳، ۳۱۵
مالکیه = مالکیان	کنعانیان ۹، ۳۳۸، ۴۴۳
مأرب (قوم...) ۴۴۳	کوفی (خط) ۲۲۴
مانویه ۱۲۲۲	کوفیان ۱۱۲۶، ۱۱۶۱
متشرعه ۹۶۰، ۹۶۱	کوهن و کوهنان ۴۴۴، ۴۴۵، ۴۴۷، ۴۱۰
متصوفه (وصوفیان) ۱۷۵، ۱۹۴، ۳۰۴، ۳۰۸	۷۰۰
۶۰۸، ۶۳۱، ۶۳۲، ۶۳۸، ۶۳۹، ۶۴۲	کهلان ۲۴۴، ۲۴۵
۹۶۸، ۹۷۱، ۹۷۵، ۹۷۶، ۹۷۷، ۹۷۹	کیسانیان و کیسانیه ۳۷۹، ۳۸۱، ۳۸۲
۹۸۰، ۹۸۲، ۹۸۳، ۹۸۸، ۹۹۱، ۱۰۳۹	کیانیان و کیانی ۱۸، ۲۰، ۲۸۰، ۴۴۴، ۷۳۱
۱۰۴۹، ۱۰۵۳، ۱۰۵۵، ۱۰۵۷	۱۰۰۲
متصوفه عراق ۹۸۴	ک
متکلمان (پروان و عالمان دانش کلام) ۱۷۲	کالیسها و گالیسینها = جلالته
۱۷۳، ۱۷۴، ۲۰۲، ۳۶۹، ۳۷۶، ۹۲۶	گتها = قوطها ۳۱۱
۹۴۶، ۹۴۷، ۹۴۸، ۹۴۹، ۹۵۰، ۹۵۴	گرکها = یونانیان
۹۶۱، ۹۶۵، ۹۶۸، ۹۷۵، ۹۷۷	گواداله ۱۰۶
۱۰۲۸، ۱۰۳۰، ۱۰۳۶، ۱۰۳۷	گده بیوه ۱۰۸
	گوگو (قبیله) ۱۵۲

مذهب رافضیان ۶۳۱	۱۲۲۷، ۱۲۲۲، ۱۰۵۱
مذهب سلف ۹۳۳، ۹۴۵، ۹۵۸، ۹۵۹، ۹۶۱	متکلمان اشعری ۹۶۱، ۹۶۲
مذهب سنت ۸۹۳	متکلمان حنفی ۹۶۱، ۹۶۵
مذهب شافعی ۹۱۲، ۹۳۰، ۱۰۱۵	متکلمان سنی ۹۶۱
مذهب شیعه (= شیعه) ۲۴۳، ۲۹۶، ۳۷۶، ۴۴۱	مجسمه و مجسمیان و مجسمی ۱۱، ۴۷، ۴۴۰
مذهب صحابی ۳۷۵، ۹۱۰	۹۶۱، ۹۴۴
مذهب ظاهریه ۹۰۹	مجوس و مجوسی = دین مجوسی
مذهب یا مذاهب فقهی ۹۳۱	محدثان (عالمان حدیث) ۲۴، ۶۰۸، ۶۰۹، ۶۰۹
مذهب فلاسفه ۹۷۷	۹۱۱، ۹۵۸، ۹۶۱، ۹۷۴
مذهب قیروانیان ۹۱۶	محدثان حنبلیان ۹۶۱
مذهب مالک و مالکی و مالکیان (= مالکیان)	محاسبان (= دیوانیان) ۲۱۷
۱۰۱۴، ۹۲۰، ۹۱۶، ۹۱۵، ۹۱۴، ۷۳۹	مخزوم (قبیله) ۸۵۳
۱۱۲۶	مدین (خاندان) ۳۱۵
مذهب مسیح = دین مسیح - دین نصاری	مذهب اسلام = اسلام ۴۵۲، ۴۹۴، ۵۹۰
مذهب یهودی = دین و شریعت یهودی	۹۲۹، ۸۸۵
مذهب نسطور = نسطوریه ۴۴۸	مذهب استصحاب ۹۱۰
مرابطان ۴۱، ۴۸، ۲۷۸، ۲۸۰، ۲۹۸، ۳۰۴	مذهب اشعری ۴۴۰
۳۰۵، ۳۱۶، ۴۴۰، ۵۴۰، ۵۸۵، ۶۶۲	مذهب و مذاهب اعتزال ۸۹۳
۱۲۵۸، ۱۲۵۷	مذهب و مذاهب اهل حدیث حجازیان ۹۰۹
مرتاضان ۹۷۴	مذاهب تجلی = مذهب اهل مظاهر
مرزبانان ۳۳۱	مذهب یا مذاهب اهل رای عراقیان ۳۲، ۹۰۹
مریدین ۳۰۴	مذهب اهل عراق = مذهب اهل رای عراق
مرینیان = بنی مرین = خاندان مرینی ۴۵	مذهب اهل مظاهر ۹۷۸
۴۶، ۴۷، ۵۶، ۳۱۲، ۵۸۷، ۶۴۲	مذهب یا مذاهب بدعت گذاران ۹۴۸
۷۴۳	مذهب یا مذاهب تشبیه ۱۵
مزدکی ۴۹۵	مذهب یا مذاهب تعطیل ۱۵
مستعرب (عجم) ۱۲۶۴	مذهب حضرتها = مذهب اهل مظاهر
مسلم (تیره) ۶۴۸	مذهب حنبلی ۹۳۰، ۹۵۸، ۹۸۲
مسلمانان ۸، ۱۶، ۲۳، ۳۵، ۳۷، ۴۷	مذهب حنفی ۹۳۰
۱۱۹، ۱۳۰، ۲۰۳، ۲۱۱، ۲۳۳، ۲۳۸	
۲۸۲، ۲۹۱، ۳۰۳، ۳۰۶، ۳۱۰	

۱- مذهب در اینجا هم به معنی آیین در ترکیب مذهب اسلام وهم به معنی نظریه و دکترین است مانند مذهب استصحاب و غیره

،۷۵۰،۷۳۱،۵۶۳،۴۱۶،۴۱۵،۴۱۳	،۴۰۲،۳۹۸،۳۷۳،۳۳۳،۳۱۴،۳۱۱
،۱۱۲۶، ۱۱۲۱، ۸۸۰، ۸۳۱، ۷۵۱	،۴۱۲،۴۱۱،۴۱۰،۴۰۶،۴۰۵،۴۰۴
،۱۱۸۲، ۱۱۸۱، ۱۱۸۰، ۱۱۷۱	،۴۳۰،۴۲۶،۴۲۵،۴۲۴،۴۲۲،۴۱۵
،۱۱۹۷، ۱۱۸۷، ۱۱۸۶، ۱۱۸۴	،۴۶۹،۴۵۴،۴۴۸،۴۴۲،۴۳۶،۴۳۵
۱۲۶۹، ۱۲۴۵، ۱۲۴۴، ۱۲۰۰	،۴۸۹،۴۸۷،۴۸۶،۴۸۵،۴۸۳،۴۸۲
مضریان ۱۱۸۲، ۱۱۲۱	،۵۱۷،۵۱۶،۵۰۴،۵۰۱،۴۹۴،۴۹۰
مقتزله ۱۷۲، ۱۷۳، ۱۷۴، ۳۶۷، ۳۷۹	،۵۸۶،۵۵۷،۵۳۳،۵۲۶،۵۲۳،۵۲۰
،۹۵۵،۹۴۵،۹۲۷،۸۹۳،۷۵۵،۴۱۲	،۶۱۰،۶۰۷،۶۰۶،۶۰۴،۶۰۱،۵۹۹
۹۵۶	،۶۴۴،۶۳۵،۶۳۲،۶۲۲،۶۱۵،۶۱۴
معد (قبیله) ۲۴۵	،۸۳۵،۷۲۰،۷۰۱،۶۹۷،۶۹۰،۶۴۷
مغاره = مغربیان	،۱۰۰۳، ۱۰۰۲، ۹۸۴، ۹۱۲، ۸۸۵
مغراوه (قبیله) ۲۸۰، ۴۳۹، ۴۰۰، ۵۸۶	۱۲۷۹، ۱۱۶۲، ۱۱۱۰، ۱۰۹۱، ۱۰۰۴
مغرب زمینیان ۸۸۱	مسوده (عباسیان) ۴۹۲
مغربیان ۶، ۱۰۰، ۸۴۳، ۹۱۴، ۱۰۵۴	مسوفه ۱۰۶
۱۲۳۵، ۱۱۷۲	مسیحیان و مسیحی ۱۶، ۳۸، ۳۷، ۳۶، ۴۲
مغول ۵۷۹، ۷۵۱	مشارقه (= مشرقیان) = ۶، ۱۳۴، ۱۵۲
مغیله ۳۰۱، ۵۶۴	،۴۸۸،۴۸۷،۴۸۵،۴۴۸،۴۴۶،۴۴۱
مفسران ۲۳، ۲۴	،۷۰۳،۷۰۲،۷۰۱،۶۷۴،۶۳۲،۴۸۹
مکاره (قبیله) ۱۱۱	،۱۰۰۳،۹۷۷،۹۷۴،۸۹۲،۷۳۳،۷۲۰
ملائکه (= فرشتگان) ۲۵، ۳۸، ۶۹۶	۱۲۷۵، ۱۱۴۰
ملاحظه (و بدعتگذاران) ۹۵۰	مسیحیت ۱۱۹۸
ملاحظه (= اسماعیلیان) ۳۸۶	مشبهه و مشبهی و مشبهیان ۴۷، ۹۴۴
ملت اسلام ۵۱، ۲۹۱، ۴۲۰، ۴۲۱، ۴۳۷	مشرقی (خط) ۸۳۰
،۶۵۶،۶۵۰،۶۴۹،۶۴۸،۶۰۷،۴۵۱	مشرقیان ۸۷۹، ۱۰۵۴، ۱۲۳۵
،۸۸۴،۷۰۸،۷۰۷،۶۷۵،۶۶۱،۶۵۸	مشائیان (حکما) ۱۰۰۳
،۹۴۷،۹۳۳،۹۲۹،۹۱۱،۸۹۲، ۸۸۷	مشکوره = هسکوره
،۱۰۲۶، ۱۰۰۴، ۹۷۲، ۹۶۸، ۹۴۸	مصامده (و مصموده) ۴۹، ۱۰۹، ۱۶۲
،۱۱۶۸، ۱۱۴۹، ۱۱۴۸، ۱۰۵۳	۶۴۱، ۵۸۵، ۲۹۷، ۲۸۰، ۲۵۳
۱۲۷۴، ۱۱۹۵	مضریان ۵۱۴، ۷۳۱، ۷۳۴، ۷۶۹، ۷۹۷
ملت برجان ۸۴	مصموده = مصامده
ملت یا ملت‌های ترك ۸۴، ۱۴۵، ۵۲۶	مضر (قبیله) ۲۵، ۵۲، ۱۹۸، ۲۴۵، ۲۶۴
ملت روس ۸۴	،۴۰۷،۳۳۳،۳۱۱،۳۰۱،۲۸۱،۲۸۰

ممالیک (یا مملوکها) ۴۳، ۴۴، ۴۹	ملت روم ۸۴
ممالیک بحری ۳۳۲	ملتهای سیاه پوست ۸۷
ممالیک مصر ۴۶۹	ملتهای عجمی ۶۲
منجمان ۱۰۴۹، ۱۰۴۸، ۶۳۲، ۲۱۷، ۱۷۶، ۱۰۹۹	ملت عرب ۱۱۵۴
منطقیان ۱۰۳۰، ۱۰۱۹، ۱۰۹۰	ملت فرانسه ۳۶
مواب (قوم) ۴۴۳	ملت یا ملتهای فرنگ ۱۳۳، ۱۴۲، ۴۹۷
موالی ۲۶، ۳۷، ۴۲، ۵۶	ملتها یا ملل مسیحی ۴۸۵، ۴۸۶، ۴۸۸
موبدان ۷۱، ۷۲، ۷۳، ۱۹۸، ۵۵۳، ۶۴۶	۴۸۹، ۴۹۰، ۷۲۳، ۸۰۰، ۸۳۵
مخضرم (یا مخضرمان) ۱۱۸۷	ملتهای مغرب ۴۹۲
مورخان ۲۵، ۳۲، ۳۶، ۴۵، ۵۰	ملثمون = نقاب پوشان ۱۰۰
مولدان ۱۱۵۱، ۱۱۸۷	ملکیه ۴۴۸، ۴۴۹
موحدان (یا موحدین) ۱۱، ۴۲، ۴۷، ۲۱۷	ملوک بنی امیه (= بنی امیه) ۳۸
۲۵۱، ۲۸۰، ۲۹۷، ۳۰۳، ۳۰۴، ۳۰۵	ملوک تاتار ۳۹۰
۳۱۲، ۳۱۳، ۳۱۶، ۳۳۱، ۳۴۶، ۳۶۹	ملوک ترک ۳۱۵
۴۴۰، ۴۵۹، ۴۶۱، ۴۶۲، ۴۶۸، ۴۸۱	ملوک ترک (در مصر) ۳۸۶
۴۸۷، ۴۹۶، ۵۰۲، ۵۱۵، ۵۱۶، ۵۸۶	ملوک تلمسان = بنی زیان
۶۶۳، ۶۷۹، ۷۴۹، ۸۳۶، ۱۲۵۰	ملوک شیزر ۴۸۸
۱۲۵۱، ۱۲۵۸	ملوک شیعه عباسی ۲۶۶
موصلیان ۸۵۵	ملوک شیعه علوی ۲۶۶
مهاجران ۲۷۷، ۴۱۸، ۶۵۱	ملوک طوایف ۱۲۵۵، ۱۱۹۸، ۸۵۵، ۷۹۶
ن	ملوک طوایف (اندلس) ۴۹، ۵۵، ۵۶
نبطیان ۷، ۵۲، ۲۴۵، ۳۱۵، ۷۰۸، ۷۳۱	۲۹۷، ۲۹۸، ۲۹۹، ۳۳۱، ۴۳۸، ۴۳۹
۸۰۱، ۱۰۳۹، ۱۱۲۱	۴۵۸، ۴۶۰، ۴۶۸، ۴۸۵، ۵۱۱، ۵۱۵
نحویان ۱۲۲۷	۵۴۰، ۵۴۷، ۵۴۸، ۵۶۶، ۵۸۰
نزار ۲۵	ملوک طوایف ایران ۳۶۰
نسطوریه ۴۴۸	ملوک غسان ۲۴۵، ۳۶۰
نصرانی = مسیحی ۲۳۱	ملوک لمتونه (مرابطان) ۴۸
نصرانی (= مسیحی) ۴۰۰، ۴۵۴، ۴۶۶	ملوک مغرب ۳۳۱
نقاب پوشان (مرابطان صنهاجه) ۱۰۰، ۱۰۶	ملوک یمن ۱۷، ۱۸
۱۶۰، ۱۶۱، ۲۷۷، ۲۷۸، ۲۸۰، ۵۲۹	ممالک اسلامی ۴۳
	ممالک اسلاوها ۷۶۸
	ممالک بنی اسرائیل ۱۵

هسکوره (قبیله) ۱۰۹
 هلالیان (بنی هلال) ۷۳۳
 هنتانه ۴۱، ۱۰۹
 هندیان ۱۰۷۸، ۱۱۲۱
 هواره (قبیله) ۱۱۱، ۳۰۱
 هوازن ۲۴۵
 هیب ۱۱۲
 هیرووس = خاندان هیرووس

ی

یاجوج وماجوج ۸۲، ۱۴۵، ۱۵۴
 یماقه = یعقوبیه
 یعقوبیه ۴۴۸، ۴۴۹
 یمانی ۷۰۰
 یمن (قبیله) ۱۱۷۷
 یونانیان ۷، ۷۰، ۱۵۱، ۲۸۰، ۴۴۱، ۴۴۴،
 ۴۴۵، ۴۵۴، ۴۶۷، ۶۴۹، ۶۵۰، ۷۳۱،
 ۷۶۹، ۸۰۱، ۸۹۲، ۱۰۰۱، ۱۰۰۲،
 ۱۰۰۴، ۱۰۱۷، ۱۰۳۵، ۱۱۵۶
 یهودیان و یه-ودی ۶، ۲۳۱، ۴۴۱، ۴۴۴،
 ۴۴۵، ۴۵۴، ۴۶۷، ۶۴۹، ۶۵۰، ۶۶۲،
 ۶۶۳، ۸۹۲، ۱۰۲۶، ۱۰۴۰

۱۲۵۶، ۱۲۶۹
 نقابداران = نقاب پوشان
 نقیبان ۶۳۲، ۹۸۳
 نوبختیان (= خاندان نوبختی) ۲۵۸

و

واقفیه ۳۸۰، ۳۸۱
 وقت شناسان (= منجمان) ۹۰
 وتریکه ۱۰۰۲
 وتریله = وتریکه
 وریکه = وتریکه
 ونیزیان ۸۴

ه

هارونی ۲۵۶
 هاشمیان = (بنی هاشم) ۳۰۱، ۴۹۵
 هاشمیه (فرقه شیعه) ۳۸۲، ۳۸۳
 هخامنشیان ۵۲، ۴۴۴
 هذیل ۲۴۵، ۴۱۲، ۱۱۷۷
 هریدان ۷۰
 هرغه ۵۰، ۲۵۳
 هرغیه = هرغه
 هزار (درجه حاجبی) ۴۶۰

فهرست کتابها

الاشارات تأليف ابن سينا ٩٨٣، ١٠٣١،
١٠٩٥
الاشارة تأليف سالمى (در تمبير خواب) ٩٩٩
اشكال كروى تأليف ميلاوش ١٠١٧
اشكال كروى تأليف تاووزسيوس ١٠١٧
اصول علم فقه تأليف ابن حاجب ١١٢٨
اصول (علم فقه) تأليف پزدوى ٩٢٨، ٩٢٩
اصول و ارکان هندسه يا (اصول هندسه) يا
كتاب اقليدس تأليف اقليدس ٨١٥، ١٠٠٤،
١٠١٥
اصول و ارکان هندسه اقليدس ترجمه ثابت بن
قره ١٠١٤
اصول و ارکان هندسه اقليدس ترجمه حنين بن
اسحاق ١٠١٤
اصول و ارکان هندسه اقليدس ترجمه يوسف بن
حجاج ١٠١٤
اغاني تأليف ابوالفرج اصفهاني ٢٦٢، ٨٥٤،
١١٧٥، ١٢٠١، ١٢١٦
الاقتصار تأليف ابن الصلت ١٠١٦، ١٠٢١
اكمال المعلم تأليف قاضى عياض (شرح -
صحيح مسلم) ٩٠٣
الالفاظ تأليف ابن سڪيت ١١٦٧
البداية تأليف ابن كثير ٦٧١

الف

الاحكام تأليف سيف الدين آمدى ٩٢٧، ٩٢٨
احكام السلطانية تأليف ابوالحسن ماوردى
٤٢٢، ٤٥٢، ٥٠٣
احكام المعلمين والمعلمين (يا آداب تعليم)
تأليف محمد بن ابى زيد ٢٣٩، ١١٤٢
احياء العلوم تأليف غزالي ٩٧٢، ٩٧٤
ادب الكامل تأليف ابن قتيبه ١١٧٥
ارجوزه صفرى (منظومه) ابن مالك (نحو)
١١٦١
ارجوزه كبرى (منظومه) ابن مالك (نحو)
١١٦١
ارجوزه (الفيه) (نحو) منظومه ابن معطى
١١٦١
ارجوزه (منظومه) خزار (تجويد) ٨٩٠،
٨٩١
ارجوزه (منظومه طبي) ابن سينا ٩٥٠
الارشاد (يامختصر كتاب شامل) تأليف امام -
الحرمين ٣٦٩، ٩٣٢، ٩٤٨، ٩٤٩
اساس البلاغه تأليف زمخشرى ١١٦٥
اسديه منسوب به اسد بن فرات ٩١٥
اسرار حروف تأليف ابن عربى ١٠٥٥
اسفار ملوك (چهار سفر از تورات) ٤٤٦

- البرهان تألیف امام الحرمین ۹۲۷
 البیان والتبیین تألیف جاحظ ۱۱۲۴، ۱۱۷۵
 انجیل ۴۴۵، ۴۴۶
 انماط تألیف بونی ۱۰۵۸، ۱۰۵۹، ۱۰۶۰
 - ایضاح تألیف جلال الدین قزوینی ۱۱۷۶
- ب
- بدیعه یا (بدایع) تألیف ابن الساعاتی ۹۲۹
 بیان شرح عتبه ۱۱۲۶
 بیان تألیف سماکی ۱۱۷۲
- ت
- تاریخ ابن خلکان ۶۶۷، ۳۵۴
 تاریخ ابن الرقیق ۳۴۱
 تاریخ اندلس تألیف ابو حیان ۴
 تاریخ جرجیس بن عمید ۴۴۸
 تاریخ خطیب تألیف احمد بن علی بغدادی
 (یا تاریخ بغداد) ۶۶۸
 تاریخ طبری ۶۶۱، ۵۹۱
 تبیان تألیف ساکی (یا بیان) ۱۱۷۲
 تحصیل شرح مدونه ۱۱۲۶
 تحصیل (مختصر المحصول) تألیف سراج الدین
 ارموی ۹۲۸
 ترسل بیسانی ۱۲۲۶
 ترسل عماد اصفهانی ۱۲۲۶
 تسویح الارواح و مفتاح السرور والافراح =
 النوادر والمضاحك ۳۴۱
 تسهیل تألیف ابن مالک ۱۱۶۱، ۱۲۲۹
 تشریح جالینوس ۱۹۰
 التعریف بالمحب الشریف تألیف ابن خطیب
 اندلسی ۹۸۸
 تعلیقه ابوزید دبوسی ۹۳۱
- تفسیر زمخشری یا کشاف ۸۹۲، ۸۹۳، ۱۱۷۲،
 ۱۱۷۳
 تکمله تألیف ابن الابار ۸۳۰، ۸۳۱
 تلخیص تألیف ابوبکر بن عربی ۹۳۱
 تلخیص تألیف جلال الدین قزوینی ۱۱۷۲
 تلخیص خطابه ارسطو تألیف ابن رشد ۲۵۶
 تلخیص المحکم (ابن سیده) تألیف محمد بن
 ابوالحسین حاجب مستنصر ۱۱۶۴
 تلخیصات ابن رشد از کتاب فص ارسطو
 ۱۰۹۵، ۱۰۳۹
 تلخیص کتاب فخر رازی ۱۲۹۳
 تنبیهات شرح مدونه ۱۱۲۶
 تنقیحات تألیف شهاب الدین قرافی ۹۲۸
 تورات ۱۵۰۱، ۱۵۲، ۲۶۲، ۴۴۴، ۴۴۵،
 ۶۹۸، ۷۰۰، ۸۸۶، ۸۹۲
 تهذیب مدونه ابن ابوزید ۱۱۲۴
 تهذیب تلخیص مدونه سحنون تألیف ابوسعید
 برادعی ۹۱۶، ۹۱۹، ۱۱۲۴
 تیسیر تألیف ابو عمرو دانی (در تجوید) ۸۸۸
- ج
- جامع ترمذی ۳۸۱، ۳۴
 جامع بخاری ۳۴
 جغرافیای بطلموس ۱۰۳، ۸۸، ۸۳
 جغرافیای ادریسی = نزهة المشتاق
 جغرافی تألیف عبدالله بن خردادبه ۱۴۶
 جمل تألیف افضل الدین خونجی (در منطق)
 ۱۲۲۹، ۱۰۳۲
 جمهوره تألیف ابن درید ۱۱۶۵
- ح
- الحاصل مختصر المحصول تألیف سراج الدین

زایچه عالم (سبتی) ۱۰۶۵، ۱۰۶۶، ۱۰۶۷،
۱۰۶۹، ۱۰۷۰

زیج ابن اسحاق ۱۰۲۵
زیج شناسی تألیف البتانی ۱۰۲۴
زیج شناسی تألیف ابن الکماد ۱۰۲۴

س

سراج الملوك تألیف طرطوشی ۲۹۸، ۷۳
سرالمکنوم تألیف فخر رازی ۱۰۴۷
سفر بنیامین ۱۱۴۲، ۱۱۴۱، ۴۴۶
سطوح کروی و قطوع تألیف منلاوش ۱۰۱۷
سنن ابن ماجه ۶۱۹
سنن ابوداود ۶۵۱

ش

شامل تألیف امام الحرمین ۹۴۷
شرح اشارات آمدی ۱۰۳۲
شرح اشارات خوجه نصیر طوسی ۱۰۳۵
شرح اشارات فخر رازی ۱۰۳۲
شرح خلع النعلین تألیف ابن ابی واطیل ۶۳۵،
۶۳۷
شرح صحیح مسلم تألیف محی الدین نووی
۹۰۱
شرح قصیده ابن فارض (از فرغانی) ۹۷۷
شرح اللع تألیف ابن تلمسانی ۹۷۶
شرح مختصر ابن حاجب (در فقه) تألیف ابن
راشد ۹۱۸
شرح مختصر ابن حاجب تألیف ابن عبدالسلام
۹۱۸
شرح مختصر ابن حاجب تألیف ابن هارون ۹۱۸
شرح مدونه تألیف ابن بشیر ۱۱۲۶
شرح مدونه تألیف ابن یونس ۹۱۶، ۱۱۲۶

ارموی (در اصول) ۹۲۸

حصار الصغیر تألیف ابن البناء ۱۰۱۰

خ

خلع النعلین تألیف ابن قسی (در تصوف) ۳۰۴،
۶۴۵، ۶۳۲

ذ

ذخیره تألیف ابن بسام ۱۲۶۹، ۳۳۰

ر

رتبه الحکیم تألیف مسلمة مجریطی (مادریدی)
۱۱۱۷، ۱۱۰۸، ۱۰۸۷، ۱۰۶۹ (در کیمیا)
رسالة ابن ابوزید ۹۱۵
رسالة ابن بشرون (در کیمیا) ۱۰۷۲
رسالة خنزیریه ۱۰۴۷
رسالة حی بن یقطان (ابن سینا) ۸۲۲
رسالة شافعی (در اصول فقه) ۹۲۵
رسالة قشیری ۹۹۱، ۹۷۶، ۹۷۳، ۴۳۰
رسایل ابن الزیات ۱۲۲۵
رسایل ابن مقفع ۱۲۲۶، ۷۳
رسایل بدیع (بدیع الزمان همدانی) ۱۲۲۵
رسایل هفتاد گانه جابرین حیان ۱۰۴۲،
۱۱۱۷، ۱۱۰۸، ۱۰۷۰، ۱۰۶۲
رسایل سهل بن هارون ۱۲۲۴
رسایل صابی ۱۲۲۴
رعاية تألیف محاسبی (در تصوف) ۹۷۲
رفع الحجاب (شرح حصار الصغیر) تألیف ابن
البناء ۱۰۱۱، ۱۰۰۹

ز

الزاهر تألیف ابن الانباری ۱۱۶۵

عنقاي مغرب تأليف ابن العربي حاتمي ۶۳۲،
۶۳۳
عوارف المعارف تأليف سهروردي ۹۷۲
عيون الادلة تأليف ابن القصار ۹۳۱

غ

غاية الحكيم (يا كتاب الغاية) تأليف مسلمة
مجريطي ۱۹۲، ۲۰۰، ۱۰۴۰، ۱۰۴۵،
۱۰۴۶، ۱۰۵۹، ۱۰۶۰، ۱۰۶۹،
۱۱۱۷، ۱۰۸۷
غيب نامهها (ملاحم) ۵۰۲

ف

فتح القدسي تأليف عماد اصفهاني ۴۸۸
فرايض ابن ثابت ۱۰۱۴، ۹۲۰
فرايض ابن المنذر ۱۰۱۴، ۹۲۰
فرايض الحنوفي = مختصر حنوفي
فص ارسطو (در منطق) ۱۰۹۵، ۱۰۲۴
فصبح ثعلب ۱۱۶۷
فقه ابن حاجب ۱۱۲۶، ۱۱۲۷، ۱۱۲۸
فقه الحساب تأليف ابن منعم ۱۰۱۱
فقه المنة ثعالبي ۱۱۶۶
فلاحت نبطي (دانشمندان نبط) ۱۰۳۵
فلاحت نبطي (مختصر) ابن الموام ۱۰۳۵
فلاحت نبطي ابن وحشيه ۱۰۳۹

ق

قرآن كريم
۳۰، ۳۱، ۳۹، ۲۵، ۳۰، ۴۵، ۵۳، ۵۴، ۵۵،
۶۷، ۱۱۳، ۱۴۶، ۱۷۵، ۱۸۳، ۱۸۶،
۲۴۱، ۲۶۹، ۲۷۷، ۲۸۲، ۲۹۵، ۳۰۱،
۳۰۲، ۳۰۴، ۳۰۵، ۳۰۶، ۳۰۷، ۳۱۱

شرح مدونه تأليف لخمى ۱۱۲۶
شفا تأليف ابن سينا ۱۱۳، ۱۰۰۹، ۱۰۱۶،
۱۰۲۶، ۱۰۳۱، ۱۰۳۶، ۱۰۹۵

ص

صاح جوهرى ۹۵۳، ۱۱۶۴، ۱۱۶۵
صاح ستة ۵۴، ۶۲۵، ۵۲۶
صحيح ۱۷۱، ۱۷۲، ۱۹۱، ۲۷۱، ۳۷۲، ۴۰۷،
۶۳۶، ۶۴۸، ۹۵۶، ۹۶۷، ۹۹۲، ۹۹۷،
۹۹۹، ۱۰۴۳
صحيح بخارى ۲۰۲، ۲۳۲، ۵۰۵، ۵۰۹، ۶۱۸،
۶۲۸، ۹۰۱، ۹۰۲، ۹۰۳، ۹۲۱، ۹۵۵،
۹۶۶
صحيح مسلم ۱۷۰، ۳۶۹، ۵۰۵، ۶۰۹، ۶۱۷،
۶۲۱، ۹۰۲، ۹۲۱
صحيحين (صحيح بخارى ومسلم) ۱۷۲، ۵۰۵،
۶۰۹، ۶۱۴، ۶۲۶، ۶۵۱، ۶۵۲، ۶۸۹،
۹۰۵
صور درجهما و ستارگان تأليف طمطم هندی
۱۰۴۰

ط

طوالع تأليف بياضوى ۹۴۹

ع

عتبيه تأليف عتبي ۹۱۵، ۹۱۶، ۱۱۲۴،
عقد (عقد الفريد) تأليف ابن عبدربه ۲۹، ۳۳،
۳۵، ۱۱۹۸، ۱۲۴۳، ۱۲۵۴
عقيدة الرسالة تأليف ابن ابوزيد ۹۴۵
العمد تأليف عبد الجبار همداني ۹۲۷
عمده تأليف ابن رشيق ۸۵۳، ۱۱۷۳، ۱۲۱۸،
۱۲۲۰، ۱۲۳۵، ۱۲۳۹

کتاب
کتاب
کتاب
کشف
کشف الا

اللمع تألی
باخذ تألی
باحث مشر
داومعاد
نسطی بطل
حصول تار
حکم تألیف

ر (تهذيب
۱۱۲۱

مناظر ابن الهيثم ١٠٢١	مسند طحاوي ٩٠٥، ٩٠٦، ٩٠٧	
منافع أعضاء جالينوس ٧٨	مسند عبد بن حميد ٨٩٨	
مناقب امام احمد بن حنبل تأليف ابن جوزي ٩٠٠	مسند مسلم ٨٩٩	
منتخب الكلام في تفسير الاحلام تأليف ابن سيرين (تعبير خواب) ٩٩٨	مسند نسائي ٨٩٨	
المنجد (در لغت) تأليف كراع ١١٦٥	مشرك ياقوت ١٠١	
منطق ارسطو ١٢٤٤	مصباح ابن مالك ١١٧٢	
منطق خونجى ١١٢٧	مصحف عثمان (= قرآن) ٨٨٩	
منظومات ابن مغيرى (در كيميا) = قصايد مغيرى	معالم السنن خطايى ٥٠٣	
المنهاج (زيج) ابن البناء ١٠٢٢	معاملات تأليف ابو مسلم بن خلدون ١٠١٣	
منهاج (اصول) بيضاوى ٩٢٨	معاملات زهراوى ١٠١٣	
الموجز تأليف خونجى (منطق) ١٠٢٩	معاملات ابن السمع ١٠١٣	
الموطأ امام مالك ٢٠٣، ٥٤، ٢٠٣، ٣٩٥، ٣٩٨، ٩٠٤	المعمد (شرح العمدة) تأليف ابو الحسين بصرى ٩٢٧	
ميزان تأليف ذهبى ٦١٩، ٦٢١، ٦٢٤	معجم اوسط طبرانى ٦١٨، ٦٢٦، ٨٢٧، ٦٢٨	
ميزان العمل تأليف ابن رشيقي ٦	٦٢٩	
ن	معجم كبير و اوسط طبرانى ٦٣١، ٦٣٢	
نجات ابن سينا ١٠٠٩، ١٠٣١	معلقات السبع ١٢٤٢	
١٠٩٥	معلقات التسع ١٢٤٢	
نزهة المشتاق تأليف علسوى ادرى	المعلم بفوائد المسلم (شرح صحيح مسلم) تأليف امام مازرى ٩٠٣	
١٠٥، ١٠١، ٩٠٣، ٨٨، ٨٣	المعونة تأليف ابن طاوس ٧٠٥	
النوادر تأليف ابن ابوزيد ٩١٦	مغنى اللبيب تأليف ابن هشام ١١٢٧، ١١٦١	
نوادير ابو على قالى ١١٧٥	مفتاح سكاكى ١١٧٢	
و	مفصل زمخشري ١١٦١	
واضحة تأليف ابن حبيب ١٥	مقامات هروى (خواججه عبيدالله انصارى) ٩٨٢، ٩٨٥	
هـ	مقدمات (شرح مدونه) ١١٢٤	
هيث تأليف ابن فرغانه	مقدمة ابن حاجب ١١٦١	
	مقتنح تأليف ابو عمرو داني ٨٨٩	
	ملاحم = غيب نامهما	
	ملى ونحل ابن حزم ٣٨٦	
	ملى ونحل شهرستاني ٣٨٦	
	المتع تأليف ابن ابوطالب قيروانى (در تعبير خواب) ٩٩٩	
مختص		
د		

كتاب
كتاب

کتابشناسی دربارهٔ ابن خلدون

۱ - منابع عربی :

الف - کتب متقدمان :

ابن خلدون - التعريف .. شرح حال مؤلف بقلم خود وی - در آخر مجلد ۷ چاپ هورینی بولاق ۱۲۸۴/۱۸۶۷ م ۳۷۹ از این کتاب نسخه‌ی خطی در دارالکتب المصریه با خطی نیکو موجود است که دارای ۱۵۰ صفحه است.

ابن العماد الحنبلی - شدات الذهب فی اخبار من ذهب ۴ : ۸۳

تنبکتی - نیل الایتهاج : ۱۷

حضاوی تعریف الخلف برجال السلف : ۲۱۳ الخطط الجديدة ۱۴ : ۵

سناوی - الضوء اللامع فی اعیان القرن التاسع ۴ : ۱۴۵ - ۱۴۹

فاضی شوکانی - البدر الطالع : ۳۳۷

قرطبی - الرد علی النحاة - لجنة التألیف والترجمة والنشر ۱۹۴۸ م ۴

مقری - نفع الطیب ۴ : ۶، و ۴۱۴

ب - کتبی که بخصوص دربارهٔ ابن خلدون است :

اب یو حناقیر - ابن خلدون - بیروت ۱۹۴۷ (سلسلهٔ فلاسفهٔ اسلام حلقهٔ ۳)

احمد محمد حوفی - مع ابن خلدون - مصر کتابخانه نهضت مصر ۱۹۵۵

جمیل صلیبا و کامل عیاد - ابن خلدون : منتخبات - دمشق کتابخانه النشر العربی ۱۹۳۳

۱۹۲ صفحه (شرح حال ابن خلدون از ص ۲ تا ۴۵)

ساطع الحصری - در اسارت عن مقدمة ابن خلدون ۲ جلد - بیروت مطبعة الکشاف جلد

اول ۱۹۴۳ دارای ۳۲۴ صفحه جلد دوم ۱۹۴۴ دارای ۲۲۶ صفحه

این کتاب را «درینی خشبة» در شماره ۵۵۷ مجله الرسالة انتقاد کرده است.

چاپ دوم همان کتاب در یک جلد - قاهره دارالمعارف ۱۹۵۳ - با انتقاد

وتعليقات محمد سليم رشدان در الرسالة شماره های ۸۴۳ - ۸۴۴ زیر

عنوان: ابن خلدون در نزد حصری.

شيخ عبدالقادر مغربي - ابن خلدون في المدرسة العادلية (خطابه ايسر درباره صفات ابن خلدون وبرتری او بر طلاب ادب و علم)
 اين خطابه بادوخطابه ديگر وي بنام : محمد وزن ، ومحاكمة دو وزير خطير در بيروت (مطابع قوزما ١٩٢٨) در ٨٤ صفحه چاپ شده است.
 طه حسين - فلسفة ابن خلدون الاجتماعية : ترجمه محمد عبدالله عنان (از فرانسه)
 مصر ١٩٢٥ و در پايان آن رساله ايسر ازويستدنگ بنام : ابن خلدون مورخ حضارت عربي در قرن ١٤-١٦٨ صفحه
 عمر فروخ - ابن خلدون - بيروت كتابخانه منيمه
 فواد افرام بتاني - الروائع ١٣ - - مقدمة: ذكر مصادر و ماخذ ١٤ - اجتماع بشري بطوركلی ١٥ قبایل و ملل متوحش .
 التعريف با بن خلدون ورحلته شرقا و غربا قاهر ١٩٥١ ص ٤٥٩
 (بامقابله و تعليقات محمد بن تاويت طنجي)

محمد الخضري حسين - زندگي ابن خلدون - تونس
 محمد عبدالله عنان - ابن خلدون: حياتهم و اثره الفكري قاهره - مطبعة دارالكتب ١٩٣٣
 محمد ملاح - دقايق و حقايق في مقدمة ابن خلدون - بغداد مطبعة اسد ١٩٥٥-٧٦ صفحه
ج - کتبی که در ضمن مطالب آنها درباره ابن خلدون بحث شده است :
 اب نعمة الله العنداري - تاريخ الفلسفة العربية: ١٨٨
 اب لويس شيخو - شرح مجاني الادب بيروت ج ١ ص ٤٥٦-٤٥٩
 ابراهيم سلامة - تيارات ادبية بين الشرق والغرب ١٩٥٢ ص ١٤٧
 احمد امين - ظهر الاسلام، مصر، لجنة التأليف والترجمة والنشر ١٩٤٥ ج، ص ٢٩٣-٢٩٤
 احمد تيمور - التذكرة التيمورية - مصر، دارالكتاب العربي، ص ١٦٣
 احمد حسن الزيات - تاريخ الادب العربي - مصر، لجنة التأليف... ١٩٣٩ ص ٤٠٩
 اخ ويكتور سارويم - تاريخ الادب العربية ٥٥٥
 احمد الشايب - اصول النقد الادبي - مصر مطبعة اعتماد ١٩٤٦
 اسكندري - المفصل في تاريخ الادب العربي - مصر، ١٩٣٤ مجلد ٢ ص ٤٦٨
 بتاني - دائرة المعارف، ج ١ ص ٤٦٠ - ترجمة دائرة المعارف اسلامي ج ١ ص ١٥٢
 ج. دي بور - تاريخ الفلسفة في الاسلام - مصر لجنة التأليف - ١٩٣٨ ص ٢٦٨
 جاسم الرجب - تاريخ الادب العربي طبعة المعارف ١٩٤٩ ص ١٦٠
 جرجي كنعان - الادب العربي: ٤٩٦
 جرجي زيدان - تاريخ آداب اللغة العربية ٣: ٢١٠
 حسن ابراهيم حسن - تاريخ الاسلام السياسي مصر، مطبعة حجازي ١٩٣٥ ج ٥٥٣٠٢

- حسن حسنی عبدالوهاب - المنتخب المدرسی من الادب التونسي ۱۹۴۴ ص ۱۱۱ طبع ۳ ص ۱۲۱
 روس بن زائد العزیزی - المنهل فی تاریخ الادب العربی، طبع دوم ۱۹۵۰ ج ۲
 زرکلی - الاعلام، مجلد ۲: ۵۱۰
 سامی الکتابی - الفكر العربی بین ماضیه وحاضره: ۱۳
 طه الراوی - تاریخ علوم اللغة العربیة - بغداد، الرشید ۱۹۴۹ ص ۱۴۸ - ۱۶۰
 عبدالصاحب الدجیلی - اعلام العرب فی المعلوم و الفنون - نجف مطبعه علمیه ۱۹۵۴
 مجلد ۲: ۶۴
 قدری طوفان - الخالدون العرب - بیروت، دار العلم للملایین، ۱۹۵۴ ص ۲۰۲
 مجید دمهة - دراسات فی الادب العربی ۱۹۵۱ ص ۱۹۳
 محمد جمعة - تاریخ فلاسفة الاسلام - مصر، المعارف، ۱۹۲۷ ص ۲۲۵-۲۵۲
 محمد عاطف - ادبیات اللغة العربیة - مصر، ۱۹۰۹ ص ۱: ۹۴
 محمد بهجت الانری - المدخل فی تاریخ الادب العربی - بغداد مطبعه الجزيرة ۲۴۸ صفحہ
 مصطفی عبدالرزاق - تمهید لتاریخ الفلسفة الاسلامیة - مصر - لجنة التألیف، ۱۹۴۴ ص ۱۳۰
 هاشمی - جواهر الادب - بندا - مطبعة السعادة ۱۹۲۰ ص ۵۲۰
 خلدون وهابی - مراجع تراجم الادباء العرب: ۵۶-۶۲
 طه حسین - التوجیه الادبی - مصر - مطبعة امریکائی ۱۹۴۲ ص ۱۱۴
 طه حسین و چند تن دیگر - المنتخب من ادب العرب - مصر - دارالکتب المصریة، ۱۹۳۲
 ج ۲: ۴۷۲
 یوسف اسعد داغر - مصادر الدراسة الادبیة اص ۲۸۵ - ۲۹۰
 یوسف الیان سرکیس - معجم المطبوعات ستون ۹۵
د - مقالات مجلات عربی درباره ابن خلدون: مجله الحدیث (حلب)، شماره مخصوص،
 ۱۹۳۲ درباره شخصیت ابن خلدون از جهات مختلف
 ابن خلدون مجله المجتمع العلمی العربی مجلد ۱۹۵۴ ص ۲ و ۱۶۷ و ۲۷۰
 ابن خلدون و عرب - مجله الحدیث ۱: ۲۸
 تألیفات ابن خلدون - الهلال مجلد ۵۲: ۴۲۹ - ۲۱: ۳۱۰
 ابن خلدون مغربی و اسپنسر انگلیسی - مجله المقنطف ۱۰: ۵۱۳
 عقاید اقتصادی ابن خلدون (انتقادی است از کتاب صبحی محمصانی
 درباره ابن خلدون بفرانس) مجله المشرق ۳۱: ۸۰۸
 ابن خلدون و نقد جدید - مجله المقنطف ۸۳: ۵۶۲
 ابن خلدون و ماکیاولی - مجله الرسالة شمار ۱۹: ۲۳-۲۰: ۳۰
 ابوریة - چاپهای مختلف مقدمه ابن خلدون مجله الرسالة ۱۱: ۶۷۵
 انیس المقدسی - ده تن از متقدمان در تاریخ فکر و فرهنگ عربی ابن خلدون: + ۸۰۸) فیلسوف.

- مورخان ورهبر جامعه‌شناسی مجله‌الامالی شماره ۶: ۷
 امین‌هلال - عقاید اسلامی در خلال نظریه سیاسی ابن خلدون - مجله‌الحديث - ۳۵۲: ۸
 (مقاله‌ایست از ه. جب خاورشناس که آنرا در بخش اول مجله ۷ (۱۹۳۳)
 مجله مؤسسه دروس شرقی منتشر کرده است)
 برفارس - مقدمه ابن خلدون - الرسالة ۷ (۱۹۳۹): ۸۶
 ابن خلدون و فلسفه اجتماعی او - المقتطف ۷۸: ۶۲۴ (انتقاد و تعلیق
 بر کتاب بوسول درباره ابن خلدون است)
 جرجی زیدان - ابن خلدون - مجله‌الهلال ۳: ۳۹۳ و مجلد ۶: ۴۲
 جبرائیل جبور - ابن خلدون و مکانت او در تاریخ فکر - مجله‌الادیب ۲ شماره ۸: ۶
 درینی خشیة - در اسات عن مقدمه ابن خلدون مجله الرسالة شماره ۷۵۷ (۱۹۴۴)
 (تعلیمی است بر کتاب حصری بهمین عنوان)
 دکتر کامل عیاد - ابن خلدون بنیانگذار جامعه‌شناسی - مجله‌الحديث (حلب) ۷: ۳۲۹
 ریف خوری - نظری درباره ابن خلدون و هگل - مجله‌الطریق، ۳ شماره ۳: ۵
 ساطع الحصری - عرب در مقدمه ابن خلدون مجله‌الامالی (بیروت) شماره ۵۱: ۲
 صبحی محمصانی - نظریات اقتصادی ابن خلدون - مجله‌الادیب ۳ شماره ۲: ۶
 عبدالحمیدعبادی - اگر ابن خلدون درین عصر میزیست. مجله‌الهلال آوریل ۱۹۳۹ ص
 ۱۳۲
 شکری مهندی - عبدالرحمن بن خلدون (۱۳۳۲/۱۴۰۶) بحث انتقادی درباره زندگی
 و اسلوب و عقاید وی. المقتطف ۷۱: ۱۶۷ و ۲۷۰
 شیخ احمد اسکندری - ابن خلدون - مجله‌المجمع‌العلمی‌المربی، دمشق، مجلد ۹: ۴۲۱،
 ۴۶۱ (اخلاق - علم و عمل - تألیفات و نگارش ابن خلدون - مقدمه
 ابن خلدون - ماخذ آن - عقاید مخصوص او در مقدمه - تأثیر
 مقدمه در عالم تألیف - نمونه‌یی از نگارش وی - منزلت او در
 شعر - موازنه میان خطیب «ابن الخطیب» و ابن خلدون)
 عید افتخار عبدالقادر - ابن خلدون مجله‌المجله (بغداد) مجلد ۴ شماره ۱۱: ۵۷۸
 منی عراوی - عبدالرحمن بن خلدون مجله‌الحرية ۱: ۲۹۰ و ۳۹۸ و ۴۹۳
 عرفا خوری - مقدمه‌یی برای مطالعه در باره ابن خلدون بقلم خاورشناس استفانو -
 کلوزیو - مجله‌الحديث (حلب) ۶: ۴۵۰ و ۴۰۶
 فواد بستانی - فلسفه اجتماعی از نظر ابن خلدون مجله‌المکشف شماره ۱۵۰: ۶ -
 قطنین زریق - مطالعه جدیدی درباره ابن خلدون مجله‌الکلیة ۱۸: ۳۲۱ (انتقاد از
 کتابی انگلیسی است درباره ابن خلدون تألیف ناتانیل اشمید) درجوع
 بمنابع اروپائی شود»

- مصطفی عبداللطیف سعرتی - شخصیت ابن خلدون در کتاب استاد محمد عبدالله عنان -
مجله الرسالة شماره ۶۳: ۱۵۴۰
محمد عبدالله عنان - ابن خلدون در مصر - مجله الرسالة شماره ۵: ۱۵-۶: ۱۸-۷:
۱۹-۸: ۲۰-۹: ۲۲-۱۰: ۱۸
محمد وهبی - ابن خلدون وموجبی که اورا به مطالعه تاریخ رهبری کرده است.
مجله الادیب مجلد ۷ شماره ۱۹۴۸/۸، ص ۳۴
« - ابن خلدون پدرا اجتماع مجله الادیب شماره ۱۱/۱۹۴۸ ص ۲۲
محمد فرید و جدی - ابن خلدون فی المیزان الهلال ۱۲۳۴، ۴۰
نجائی صدقی - عبدالرحمن بن خلدون نخستین فیلسوف عرب که بتفسیر تاریخ از نظر مادی
پرداخته است مجله الطلیعه ۲۸۸ و ۶، ۳

۲- منابع اروپایی

I. MONOGRAPHTES,

An Arabic philosophy of history ; selections from the prolegomena of Ibn Khaldun of Tunis (1332 -- 1406) , translated and arranged by Gh. Issawi - London , Murry , 1950 ; 190 PP.

(Wisdom of the East Series) - Bibliog. P. 181 - 182.

Histoire des Berbères et des dynasties musulmanes de l' Afrique du Nord , traduite de l' Arabe, par le Baron de Slane, 3 vol , Paris , Geuthner 1927 - 1934 .

Ibn Khaldun and Tamerlane , their historic meeting in Damascus , 1401 A. D . (803 A . H .) . A Study based on Arabic manuscript of Ibn Khaldun ' s autobiography , with a translation into English and a commentary by J. Fischel - Berkeley , University of California ; 1952 , 149 P. Bibliog. P. . 125 - 134.

Bergh , S , Van , den , Omriss der Muhammdanischen wissenschaf - ten nach Ibn Khaldun , Leiden , Brill , 1919 ; 99 P.

Lubab al - mushaf fi usul al - din , di Ibn Khaldun . Ed . tr . y anota - do por Luciano Rubio - Tetuan , Maroqui , 1952.

Enan , Muhammad Abdullah - Ibn Khaldun , his life and work , Lahore , Ashraf , 1946 , 144 P.

Essat , Add - al - Aziz , - Ibn Khaldoun et sa science sociale , le Caire , 1947 , 122 P.

Krcmer , Aitred von , - Ibn Khaldun and seine Culturgeschichte der islamischen reich , Wien , Gerold , 1879 ; 62 P.

Mahmassani , Sobhi , - Les idées économiques d' Ibn Khaldoun ; essai

historique, analytique et critique, Lyon, Bosc. 1932; 229 P. (Bibliog. P. 217 - 221).

Schmidt, Nathaniel, Ibn Khaldun, historian, sociologist and philosopher, New York, Columbia University press, 1930; 87 P. (Bibliog. P. 61 - 64).^۱

Bouthoul, G. - Ibn Khaldoun, sa philosophie sociale, 1930.^۲

Bouthoul, G. - L'esprit de Corps, selon Ibn Khaldoun, Rev. Intern. de Sociologie, Paris, 1949, p. 186 - 287.

Ibn Khaldun and Tamerlane, Actes du XXe Congrès Intern. des Orientalistes, Paris, 1949; 288 - 287.

Ibn Khaldun Activities in Mamluk, Egypt (1382 - 1406), in Semitic and Oriental Studies, presented to Wil. Popper, University of California Publications in semitic and philosophy, XI - Berkeley and Los Angles, 1950.

Levi - Provençal, E., - Notes sur l' exemplaire du Kitab - al - Ibar, offert par Ibn Khaldoun à la Bibl. d' al - Karawiyin à Fez - JI. Asiastique V. 203, 1923, P. 161.

II - OUVRAGES D' ENSEMBLE.

Brockelmann, C. - G. A. L.; vol. II: 242.

Cassel's Encyclopedia of Literature, vol. II

Encyclopedia Americana, vol. XIV: 617.

Encyclopedia of Islam, vol. II: 395.

Encyclopoia Italiana, vol. XV III: 682

Encyclopoia Britanica, vol. XII: 34

La Grande Encyclopedie Francaise, vol. XX: 545

Gabrieli, G., - Saggio di bibliografia e concordancia della storia di Ibn Khaldun, in Rev. degli Studi Orientali X, (Roma), 1924, p. 169 - 210

Sarton, C., - Introduction to the History of Science, III, 1948.^۳

۱- این کتاب را دکتر قسطنطین زریق در مجله الكلية ۱۸: ۳۲۱ انتقاد کرده است.

۲- این کتاب را دکتر بشر فارس در المقتطف مجلد ۷۸: ۶۲۴ انتقاد کرده است.

۳- ترجمه و نقل از مقدمه ابن خلدون چاپ دارالکتاب اللبنانی از ص ۱۱۴۳ تا ص ۱۱۵۰ و رجوع به چاپ دوم (ابن خلدون و تراثه الفکری) تألیف محمد عبدالله عنان و مجموعه Stud Orientalistici ص ۳۰۴ شود.

۳- منابع فارسی (که بنظر مترجم رسیده است):

- ۱- روزنامه رعد، بقلم سید ضیاءالدین طباطبائی شماره ۳۴ - ۳۱ مورخ سه‌شنبه ۵ ربیع‌الثانی ۱۳۳۲ ه.ق شرح احوال ابن خلدون (بمناسبت شصدمین سال درگذشت وی)
- ۲- لغت‌نامه دهخدا ج ۱ حرف الف شرح حال ابن خلدون.
- ۳- علوم عقلی در تمدن اسلامی تألیف آقای دکتر صفا ۱۳۳۱ ه.ش (در ضمن مباحث کتاب از ابن خلدون بحث شده است. رجوع به فهرست اعلام آن شود)
- ۴- مجله ارمنان شماره آخر سال ۱۳۳۶ (شهریور و مهر) زندگی و عقاید ابن خلدون بقلم آقای دکتر شفق استاد دانشگاه - گویا این مقالات سابقاً در مجله دیگری نیز منتشر شده است.
- ۵- ریحانة الادب تألیف مرحوم محمدعلی مدرس تبریزی ج ۵ ص ۲۲۹ چاپ شرکت سهامی طبع تهران ۱۳۳۲ ش. ۵ (شرح حال ابن خلدون^۱)
- ۶- مجله نبرد زندگی از شماره ۳ (خرداد ۱۳۳۴) تا شماره ۶ (مهر ۱۳۳۴) مقالاتی زیر عناوین زیر:
ابن خلدون - ابن خلدون و فلسفه تاریخ - ابن خلدون و انواع تمدن - فلسفه ابن خلدون بقلم: م. آرائی نژاد.
- ۷- تاریخ فلاسفه اسلام تألیف مرتضی مدرس چهاردهی چاپ علی اکبر علمی تهران ۱۳۳۶. ابن خلدون و فلسفه تاریخ ص ۱۳۵.
- فلسفه تاریخ و اجتماع «ابن خلدون» - ویکو، ص ۱۳۸.
- ۸- زندگانی و فلسفه اجتماعی و سیاسی سید جمال‌الدین افغانی تألیف مرتضی مدرس - چهاردهی چاپ اقبال و شرکاء، تهران، ۱۳۳۴.
- «ابن خلدون و سید جمال‌الدین»، ص ۲۰۸.

۱- مؤلف در تنظیم شرح حال ابن خلدون از منابع زیر استفاده کرده است:

کشف الظنون ص ۵۷ جواهرالادب ص ۶۲۱
هدایة الاحباب ج ۱ ص ۳۲ قاموس الاعلام ترکی ج ۱ ص ۶۵
لغات تاریخچه و جغرافیه ترکی ص ۵۴۶ معجم المطبوعات.